

วารสารนุกรมศึกษาศาสตร์

1 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

งานวิชาการศึกษานอกระบบ
และศึกษานอกห้องเรียนตามอัธยาศัย

สารานุกรม ศึกษาศาสตร์

ฉบับที่ ๔๗ (พฤศจิกายน ๒๕๕๖)

คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สารานุกรม ศึกษาศาสตร์

ฉบับที่ ๔๗ (พฤศจิกายน ๒๕๕๖)

คณะผู้จัดทำ

เจ้าของ

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

วัตถุประสงค์

เพื่อช่วยเพิ่มพูน ขยายขอบเขต เพิ่มความรวดเร็วของการบัญญัติศัพท์ อธิบายความหมาย
ของศัพท์ให้ทันต่อความต้องการและความจำเป็นในการใช้ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการ
ศึกษา การค้นคว้า ตลอดจนการพูด การเขียนที่สามารถทำให้เข้าใจตรงกันได้

คณะกรรมการฝ่ายบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์บุญศรี นายวิสิทธิ์	ไพรัตน์ โรจน์พจนรัตน์	ประธานกรรมการ กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา อาจารย์จาวรณ	ธรรมา พลอยดวงรัตน์	กรรมการ กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์พาสนา อาจารย์โอภาส	จูลรัตน์ สุขหวาน	กรรมการ กรรมการ
รองศาสตราจารย์วิญญา ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุดี	วิศาลาภรณ์ ภูประติษฐ์	กรรมการ กรรมการ
อาจารย์วิรุฬห์พรรัตน์ อาจารย์สุวรรณา	ไฉนงัน คล้ายกระแส	กรรมการ กรรมการ
รองศาสตราจารย์ชูศรี อาจารย์วิไลลักษณ์	วงศ์รัตน์ พงษ์โสภา	กรรมการและเลขานุการ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นางสาวสมฤทัย	หัตถา	เจ้าหน้าที่โครงการ

โทร.(๐๒)๖๖๔-๑๐๐๐ ต่อ ๕๕๐๙

หรือ (๐๒)๒๖๐-๓๖๓๘

และ(๐๒)๒๕๕-๓๙๙๗

จัดพิมพ์โดย

บริษัท สำนักพิมพ์ พ.ศ. พัฒนา จำกัด เลขที่ ๑๒ พระรามที่ ๖ ซอย ๔๑ เขตพญาไท กรุงเทพฯ

พิมพ์ที่

ธนรัชการพิมพ์ จำกัด ๔๘๐/๑ ซอยแสงสันต์ ถนนประชาอุทิศ แขวงราษฎร์บูรณะ เขต
ราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร

สั่งซื้อได้ที่

โครงการสารานุกรมศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุขุมวิท ๒๓ กรุงเทพฯ ๑๐๑๑๐ โทร. (๐๒)๖๖๔-๑๐๐๐ ต่อ ๕๕๐๙

หรือ (๐๒)๒๖๐-๓๖๓๘ และ (๐๒)๒๕๕-๓๙๙๗

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ โดยคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สารานุกรม ศึกษาศาสตร์

ฉบับที่ ๔๗ (พฤศจิกายน ๒๕๕๖)

บรรณาธิการแถลง

โครงการสารานุกรมศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒเริ่มขึ้นเมื่อเดือนสิงหาคม 2526 ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี อธิการท่านแรกของวิทยาลัยวิชาการศึกษา เป็นผู้ริเริ่มขึ้น และได้ดำเนินการตลอดมาเป็นเวลา 3 ทศวรรษ ในระยะเริ่มแรกของโครงการสารานุกรมศึกษาศาสตร์ มีผู้เขียน และกรรมการฝ่ายต่างๆ หลายกลุ่มทำงานด้วยความกระตือรือร้น กระฉับกระเฉง และค่อยๆ แผ่ลง ค่อยเป็นค่อยไปอย่างช้าๆ แต่ก็ยังไม่ได้หยุดเสียทีเดียว คณะกรรมการหลายท่านได้จากไป หลายท่านขอหยุดทำงาน ด้วยอายุมากขึ้น การเดินทางไม่สะดวก และสาเหตุอื่นๆ ทั้งๆ ที่สมองของท่านเหล่านั้นยังปราดเปรื่อง ฉับไว อย่างไรก็ตาม สารานุกรมศึกษาศาสตร์ได้เดินทางมาถึงครึ่งทางแล้ว คือมีบทความประมาณครึ่งหนึ่งของจำนวนบทความที่กำหนดไว้แต่แรกเริ่ม

เมื่อถึงวาระพิเศษ ก็จะรวบรวมพิมพ์เป็นเล่มใหญ่ รวมได้ 8 เล่ม ในวาระต่างๆ ดังนี้

1. สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ 12 สิงหาคม 2535
2. สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับกาญจนาภิเษก ฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี 2539
3. สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม 2542
4. สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในวโรกาสพระชนมายุ 4 รอบ 2 เมษายน 2546
5. สารานุกรมศึกษาศาสตร์ เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 12 สิงหาคม 2547
6. สารานุกรมศึกษาศาสตร์ เฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา พุทธศักราช 2550
7. สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับ 60 ปี 60 คำ มศว พุทธศักราช 2553
8. สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ พุทธศักราช 2554

ท่านที่สนใจสารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับรวมเล่ม และวารสารสารานุกรมศึกษาศาสตร์ ติดต่อได้ที่โครงการสารานุกรมศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะกรรมการบรรณาธิการ

สารบัญ

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา		5
การจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน	สำเร็จ บุญเรืองรัตน์	6
คุณภาพชีวิตการทำงานของครู	สำเร็จ บุญเรืองรัตน์	20
ภาวะผู้นำตามแนวพุทธ	สำเร็จ บุญเรืองรัตน์	30
ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้อำนวยการโรงเรียน	สำเร็จ บุญเรืองรัตน์	37
อำนาจในการบริหาร	สำเร็จ บุญเรืองรัตน์	45
การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ		56
การศึกษาตามอัธยาศัย	วรรณ อภินันท์กุล	57
สาขาวิชาการอาชีวศึกษาและอุตสาหกรรมศิลป์		63
การประกันคุณภาพการศึกษาอาชีวศึกษา	ธนรัตน์ แต้ววัฒนา	64
การอนุรักษ์พลังงานในงานอุตสาหกรรม	ไอลาส สุขหวาน	74
มาตรฐานการอาชีวศึกษา	สวัสดิ์ อุดมโกชน์	82
สาขาวิชาจิตวิทยา		91
การวัดทางจิต	ผจงจิต อินทสุวรรณ	92
สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน		103
พุทธวิธีการสอน	พระครูสุตกิจวรคุณ	104
โพธิปัญญา	กิตติชัย สุทธาสีโนบล	116
สาขาบุคคล และองค์กรที่เกี่ยวกับการศึกษา		125
ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส	บุญศรี ไพรัตน์	126
แนะนำผู้เขียน		134

การบริหารการศึกษา

การจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน

ความหมาย

การจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management) หมายถึง การจัดการศึกษาที่ใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางโดยมีผู้บริหารโรงเรียน ตัวแทนครู ตัวแทนผู้ปกครอง นักเรียน และชุมชน รวมกันเป็นกรรมการโรงเรียน จัดการศึกษาให้เป็นไปตามความต้องการของนักเรียนของผู้ปกครองของนักเรียน และของชุมชน

ความเป็นมา

ในปี ค.ศ. 1960 ประเทศสหรัฐอเมริกาได้ประเมินผลการจัดการศึกษาพบว่า ผลลัพธ์การศึกษาไม่เป็นที่น่าพอใจ จึงได้หาวิธีการจัดการศึกษาแนวใหม่และพบว่าการบริหารจัดการภาคธุรกิจและภาคอุตสาหกรรมมีรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการที่ประสบความสำเร็จน่าพึงพอใจ จึงนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการศึกษา (อุทัย บุญประเสริฐ, 2542 ; Cheng, 1996) ธนาคารโลก วิจัยการบริหารและการจัดการศึกษาของประเทศต่างๆ พบปัญหาที่สำคัญ คือ การใช้การบริหารแบบระบบราชการทั้งของรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่นที่นำมาใช้บริหารจัดการศึกษานั้นมีการรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาน้อยหรือไม่มีเลย การบริหารไม่คำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละพื้นที่ ไม่สนองความต้องการของท้องถิ่น เป็นระบบการบริหารที่ปรับตัวช้า มีประสิทธิภาพต่ำ นับว่าเป็นการบริหารที่ขาดประสิทธิภาพและ

ประสิทธิผลมากกว่าที่บริษัทธุรกิจเอกชนบริหารจัดการ จึงได้เพิ่มการกระจายอำนาจ เพิ่มบทบาทและหน้าที่ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับโรงเรียนมาร่วมกันเป็นคณะกรรมการบริหารโรงเรียน มีอำนาจและมีอิสระในการบริหารงานวิชาการ งบประมาณ บุคคล และงานอื่นๆ ของโรงเรียนด้วยตนเอง เรียกการบริหารแบบนี้ว่า การจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน ประเทศต่างๆ ทั่วโลก เช่น แคนาดา ฝรั่งเศส อังกฤษ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ ญี่ปุ่น ฮองกง สิงคโปร์ ได้นำมาใช้บริหารจัดการโรงเรียนในประเทศของตนก็ประสบความสำเร็จอย่างดีเช่นกัน (รุ่ง แก้วแดง, 2546 ; ออมวิรัช นาคทรพรพ, 2545) สำหรับประเทศไทยนั้นคณะรัฐมนตรีของรัฐบาล พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร มีมติเห็นชอบให้ใช้การจัดการแบบยึดโรงเรียนเป็นฐานในการจัดการศึกษาของชาติ เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2547

แนวคิดที่สำคัญของการจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน

โนเบิล (Noble, 1996 อ้างถึงใน สรายุทธ โตนอก, 2549) เสนอว่า การจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐานมีแนวคิดที่สำคัญ 4 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 แนวคิดในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางด้านวิชาการของนักเรียน คือ (1) โรงเรียนสามารถสร้างหลักสูตรระดับโรงเรียนที่เกิดจากการตัดสินใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ชุมชน

ผู้ปกครองนักเรียน ครู ผู้บริหารโรงเรียนและนักเรียนในขอบเขตของอำนาจที่ได้รับมาจากเขตพื้นที่การศึกษาและส่วนกลาง (2) โรงเรียนสามารถจัดสรรทรัพยากรที่ได้รับการสนับสนุนจากเขตพื้นที่การศึกษาหรือจากส่วนกลาง และชุมชนในเขตพื้นที่ของโรงเรียน เพื่อสนับสนุนในการบริหารจัดการหลักสูตรให้เกิดประสิทธิภาพ (3) ครูสามารถจัดทำหลักสูตรรายวิชาและการจัดการเรียนการสอนของครูระดับห้องเรียนจะได้รับการสนับสนุน การให้คำปรึกษา การตรวจสอบและการอนุมัติจากผู้ปกครองนักเรียนและชุมชน เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และเป็นที่พึงพอใจของผู้ปกครองในชุมชนนั้นๆ มากขึ้น

ประการที่ 2 แนวความคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อที่ตรวจสอบได้ เมื่อมีการกระจายอำนาจไปสู่โรงเรียนและชุมชนในการจัดการศึกษาสิ่งที่ตามมา คือ ความรับผิดชอบต่อเกิดขึ้นของโรงเรียนและชุมชนที่ต้องจัดการศึกษาให้สนองต่อความต้องการของผู้ปกครอง ชุมชน สอดคล้องกับหลักสูตรของชาติ ความรับผิดชอบต่อเป็นเรื่องที่เกิดตามมาของบุคคลที่เข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจ ความรับผิดชอบต่อตรวจสอบได้ในโรงเรียนมี 3 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 โรงเรียนกับชุมชน (school - community accountability) มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระดับนโยบาย ภายใต้กรอบของอำนาจที่ได้รับจากเขตพื้นที่การศึกษาในรูปคณะกรรมการสถานศึกษา

ระดับที่ 2 ระดับผู้บริหารกับครูในโรงเรียน (principal - teacher accountability) มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารหลักสูตรโรงเรียน

ระดับที่ 3 ระดับห้องเรียน (teacher - student accountability) มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการสร้างหลักสูตรรายวิชาและการจัดการเรียนการสอน (instructional practices) ส่วนของความรับผิดชอบที่เพิ่มขึ้นโดยที่ครูและนักเรียนร่วมกันตัดสินใจ จัดองค์การของห้องเรียน จัดบรรยากาศของห้องเรียนที่เอื้อต่อการเรียนการสอน วิธีการสอน การประเมินผล และผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจจะต้องแสดงความชัดเจนทั้งเป้าหมายและวิธีการ พร้อมทั้งจะรับการตรวจสอบเพื่อความโปร่งใสในทุกกรณีในส่วนที่รับผิดชอบ

ความรับผิดชอบต่อเพิ่มขึ้นนั้น เกิดจากการที่คณะบุคคลมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ คณะบุคคลตัดสินใจยอมรับผิดชอบต่อผลสัมฤทธิ์ของการเรียนที่จะเกิดขึ้นกับนักเรียนเป็นสำคัญ

ประการที่ 3 แนวคิดการเพิ่มพลังอำนาจในการจัดการศึกษาของผู้มีส่วนรับผิดชอบต่อ คัลด์เตอรับคัก และเคอร์นาก์ฮาน (Clutterbuck and Kernaghan, 1994 : 12 - 13) ได้อธิบายว่า การเพิ่มอำนาจนั้น เป็นเรื่องของทีมงานหรือคณะบุคคลที่แสดงความรับผิดชอบต่อในการปรับปรุงและพัฒนา งานที่ได้รับมอบหมายให้ประสบความสำเร็จ ต้องอาศัยความคิดและการดำเนินการที่สร้างสรรค์ภายใต้ความยินยอมของคณะบุคคลในทุกๆระดับ การ

กระตุ้นการเพิ่มอำนาจในส่วนที่รับผิดชอบ อาศัย องค์ประกอบ 5 ประการดังนี้ (1) ผู้บริหาร โรงเรียนจะต้องให้อำนาจกับทีมงานหรือคณะ บุคคลที่ทำงาน ทั้งอำนาจในการบริหารจัดการ ความรับผิดชอบ การบริหารทรัพยากร และความ ชอบธรรมต่างๆ ในขอบเขตของงานที่ได้รับมอบ หมาย (2) การกระจายความรับผิดชอบในการ ตัดสินใจให้กับสายงานในระดับต่ำลงไปจะต้อง เกิดขึ้นโดยที่ผู้บริหารโรงเรียนไม่เข้าไปก้าวก่าย (3) จะต้องเปลี่ยนความคิดและการปฏิบัติในเรื่อง ของอำนาจการควบคุม จากที่เคยเป็นของผู้ บริหารโรงเรียนแต่เพียงผู้เดียวมาเป็นการควบคุม ด้วยสมาชิก (4) โรงเรียนต้องมีสภาพที่สมาชิก สร้างสรรค์งานได้อย่างเต็มที่ ตามความสามารถ และศักยภาพที่มีอยู่เพื่อให้งานประสบความสำเร็จ ตามเป้าหมาย (5) เป็นสภาพการทำงานที่มี แรงกระตุ้นจากพลังแห่งจิตของสมาชิกซึ่งเป็นแรง กระตุ้นภายในของสมาชิกแต่ละบุคคลเอง

การเพิ่มอำนาจบริหารและจัดการศึกษาใน โรงเรียนอย่างสร้างสรรค์ ช่วยให้โรงเรียนจัดการ เรียนการสอนประสบความสำเร็จตามต้องการ

ประการที่ 4 แนวคิดเกี่ยวกับอัตถประโยชน์ ทางด้านการบริหาร โครงสร้างการบริหารและ การจัดการศึกษามีความหลากหลายและแตก ต่างกันอย่างชัดเจนจึงถือว่าเป็นอัตถประโยชน์ ทางด้านการบริหารอย่างยิ่ง มีสาระสำคัญ คือ (1) เปลี่ยนจากการบริหารจัดการแบบรวมศูนย์ อำนาจ เป็นการกระจายอำนาจให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ได้ใช้อำนาจในการบริหารจัดการในขอบเขตที่ เหมาะสม ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกันตัดสินใจ กำหนดเป้าหมายและวิธีการที่สามารถตรวจสอบ ได้ โดยที่คณะบุคคลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเหล่านั้น สามารถดำเนินการให้นักเรียนประสบผลสำเร็จ เป็นที่พึงพอใจ (2) เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนของ สังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (3) ให้ โรงเรียนจัดสรรทรัพยากร งบประมาณ บุคลากร และอื่นๆ เอง โดยผู้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เป็นผู้ควบคุมและตรวจสอบการใช้ทรัพยากรซึ่งจะ ช่วยลดความสูญเปล่าและเกิดประสิทธิภาพมากขึ้น จุดมุ่งหมายของการจัดการแบบยึดโรงเรียน เป็นฐาน

อัญชลี โพธิ์ทอง และสังคม ลากเจริญ (2547) เสนอว่า โรงเรียนที่มีการจัดการแบบใช้โรงเรียน เป็นฐาน ควรมีจุดมุ่งหมายสำคัญๆ ดังต่อไปนี้

- เพื่อให้โรงเรียนประสบผลสำเร็จ เมื่อ โรงเรียนมีอำนาจตัดสินใจได้โดยตรงและได้ทัน เวลาที่มีปัญหา รวมทั้งตรงกับความต้องการของ แต่ละโรงเรียนมากขึ้น ย่อมส่งผลให้ผลลัพธ์ของ โรงเรียนประสบผลสำเร็จดีขึ้น

- เพื่อเพิ่มความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ เมื่อ โรงเรียนมีอำนาจตัดสินใจบริหารได้ด้วยตนเอง ต้องรับผิดชอบต่อการทำงานเองจึงต้องให้ตรวจสอบการดำเนินการได้

- เพื่อเสริมพลังให้แก่โรงเรียน เมื่อโรงเรียน มีอำนาจตัดสินใจปกครองตนเอง ย่อมส่งผลให้

โรงเรียนมีวัฒนธรรมอันดีร่วมกันและร่วมแรงร่วมใจกันมากขึ้น

- เพื่อให้ได้ประโยชน์ทางการเมือง คือ ช่วยลดความขัดแย้งระหว่างโรงเรียนกับกรมการสถานศึกษา ประชาชนและบุคคลในท้องถิ่น เพราะทั้งครูและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างก็มีส่วนร่วมในการตัดสินใจดำเนินงานด้วยกัน จึงมีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน

ลักษณะสำคัญของโรงเรียนที่มีการจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน

อัญชลี ไพฑูริทอง และสังคม ลากเจริญ (2547) เสนอว่า โรงเรียนที่มีการจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน ควรมีลักษณะสำคัญๆ ดังต่อไปนี้

- พันธกิจของโรงเรียนต้องชัดเจน สมาชิกมีส่วนร่วมในการกำหนดและสมาชิกทุกคนรับรู้

- การบริหารโรงเรียน ใช้รูปแบบการบริหารและจัดการศึกษาตามสภาพความต้องการและความจำเป็นของโรงเรียน

- มุมมองเกี่ยวกับมนุษย์ใช้ทฤษฎี Y ที่มองว่าผู้ร่วมงานทุกคนเป็นคนดี มีความสามารถ มีความรับผิดชอบ สามารถเรียนรู้และพัฒนาได้

- การตัดสินใจ ใช้รูปแบบกระจายอำนาจ ให้คณะกรรมการโรงเรียนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

- รูปแบบภาวะผู้นำ ใช้ผู้นำแบบเกื้อหนุน ไม่ใช้การสั่งและการชี้หน้า

- รูปแบบการใช้อำนาจ ผู้บริหารโรงเรียนใช้อำนาจด้านเทคนิคแห่งความรู้ความเชี่ยวชาญ

- เทคนิคการบริหารจัดการและการใช้

ทรัพยากรเชิงกลยุทธ์เน้นที่ผลงาน แก้ปัญหาได้ตามสถานการณ์ และระดมทรัพยากรต่างๆ เช่น นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้

- โรงเรียนสร้างรูปแบบการพัฒนาโรงเรียนเอง และมุ่งพัฒนาทั้งองค์กร

- หน่วยงานส่วนกลางทำหน้าที่เพียงกำหนดเป้าหมายของการศึกษาเท่านั้น

- ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้กระตุ้นและประสานงานให้บุคลากรร่วมมือกันดำเนินงานและเป็นผู้จัดการด้านทรัพยากร

- ครูและบุคลากรทางการศึกษาเป็นผู้ร่วมงาน เป็นผู้ตัดสินใจ เป็นผู้ริเริ่ม และเป็นผู้ดำเนินงาน

- ผู้ปกครอง ร่วมมือสนับสนุนและเสนอแนะแนวทางดำเนินงานและแก้ปัญหาให้แก่โรงเรียน

- บรรยากาศขององค์กร เน้นการทำงานเป็นทีม ให้ความร่วมมือและเคารพมติที่ประชุม

- ผู้บริหารโรงเรียน ต้องมีคุณภาพและมีความรู้ เรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีเทคนิคการบริหารที่ทันสมัย ใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของทุกคน

- การประเมินประสิทธิผล ใช้การประเมินทั้งระบบ คือประเมินปัจจัยป้อนเข้า (input) กระบวนการ (process) และผลลัพธ์ (output) เพื่อการประกันคุณภาพและการพัฒนาโรงเรียน

- เป้าหมายของโรงเรียน เน้นที่นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษาชาติ ผู้รับบริการพึงพอใจ

- ให้คณะกรรมการสถานศึกษา มีส่วนร่วม ในการพัฒนาประสิทธิภาพโรงเรียนตามบทบาทที่กำหนด

- นำระบบข้อมูลสารสนเทศมาใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา และให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมตัดสินใจในการดำเนินงาน

องค์ประกอบของการจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) กำหนดว่าการจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐานมีองค์ประกอบสำคัญ 6 ประการ คือ

1. การกระจายอำนาจ (decentralization) ส่วนกลางและเขตพื้นที่การศึกษาต้องคืนอำนาจให้แก่ประชาชน โดยกระจายอำนาจที่เกี่ยวข้องไปให้แต่ละโรงเรียน

2. การบริหารตนเอง (self management) โรงเรียนต้องมีอิสระและมีสิทธิตัดสินใจได้ด้วยตนเองมากขึ้น โดยใช้ในรูปคณะกรรมการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

3. การบริหารแบบมีส่วนร่วม (participation) ต้องให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า ชุมชน ฯลฯ เป็นกรรมการ และเน้นให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกขั้นตอนให้มากที่สุด

4. การใช้ภาวะผู้นำแบบเกื้อหนุน ผู้บริหารโรงเรียนต้องไม่ใช่ภาวะผู้นำแบบชี้แนะหรือสั่งการ ต้องเน้นการส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวก

สะดวกในการดำเนินงาน

5. การพัฒนาทั้งระบบ (whole school approach) มีการบริหารการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างและวัฒนธรรมในการทำงานอย่างเป็นระบบ

6. การตรวจสอบได้ (accountability) เมื่อโรงเรียนมีอำนาจ มีสิทธิตัดสินใจบริหารจัดการได้ด้วยตนเอง เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้โรงเรียนต้องมีความรับผิดชอบในการให้มีการตรวจสอบจากองค์กรภายนอกได้

นิภา พงศ์วิรัตน์ (2547) ได้ศึกษาองค์ประกอบของการจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐานในประเทศไทยพบว่า องค์ประกอบของการจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐานในบริบทไทยมี 8 องค์ประกอบหลัก 12 องค์ประกอบย่อย ดังนี้

องค์ประกอบหลักที่ 1 การตั้งเป้าหมาย (goal setting) มีองค์ประกอบย่อย คือ

1. ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน (student achievement)
2. ความพึงพอใจของชุมชน (community satisfaction)

องค์ประกอบหลักที่ 2 การเพิ่มอำนาจ (empowerment) มีองค์ประกอบย่อย คือ

1. ความเป็นอิสระของโรงเรียน (autonomy)
2. การมีสิทธิ์ออกเสียงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (voice)

องค์ประกอบหลักที่ 3 การสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ (ownership) มีองค์ประกอบย่อย คือ

1. การมีส่วนร่วม (participation)
2. การสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน (relationship)

องค์ประกอบหลักที่ 4 การสร้างระบบบริหารงาน (management systems) มีองค์ประกอบย่อย คือ

1. การสร้างระบบที่มีประสิทธิภาพ (efficiency)
2. การสร้างระบบที่ตรวจสอบได้ (accountability)

องค์ประกอบหลักที่ 5 การสร้างพันธสัญญาของผู้เกี่ยวข้อง (commitment) มีองค์ประกอบย่อย คือ การสร้างกฎระเบียบ กติการ่วมกัน (regulation)

องค์ประกอบหลักที่ 6 การตรวจสอบผลการดำเนินงาน (performance) มีองค์ประกอบย่อย คือ มีความเชื่อถือได้ (reliance)

องค์ประกอบหลักที่ 7 การมีกฎบัตรว่าด้วยสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบ (rights) มีองค์ประกอบย่อย คือ สิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบ (duty and responsibility)

องค์ประกอบหลักที่ 8 การจัดการเรียนการสอน (learning and teaching) มีองค์ประกอบย่อย คือ เกิดการเปลี่ยนแปลง (change)

ดัชนีชี้วัดการจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน

นิภา พงศ์วิรัตน์ (2547) ได้สร้างดัชนีชี้วัดการจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐานไว้ 60 ดัชนี แต่ละดัชนีมีคะแนนเป็น 5 ระดับ คือ 1 หมายถึง รับรู้ 2 หมายถึง เริ่มทำ 3 หมายถึง ทำแล้ว 4 หมายถึง เกิดผล 5 หมายถึง เผยแพร่

ดัชนีทั้ง 60 ดัชนีนี้ สรยุทธ โคนอก (2549) ได้คัดเลือกดัชนีที่มีน้ำหนักองค์ประกอบมากในแต่ละองค์ประกอบมาสร้างเป็นแบบวัดการจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน จำนวน 40 ข้อ มีความเชื่อมั่น 0.93 ดัชนีทั้ง 60 ดัชนีของ นิภา พงศ์วิรัตน์ มีดังนี้

1. การตั้งเป้าหมาย (goal setting) มี 2 องค์ประกอบย่อย คือ

1.1 ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน (student-sachievement) ประกอบด้วย

1.1.1 เกิดผลลัพธ์ของงานนโยบายและเป้าหมายสำคัญตามความคาดหวัง

1.1.2 แข่งขันได้ในระดับนานาชาติ

1.1.3 ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนสูงทั้งด้านวิชาการ คุณธรรม จริยธรรม และการปรับตัวทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม

1.1.4 ผู้เรียนสามารถเป็นผู้นำสังคมและชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่น

1.1.5 ผู้เรียนสามารถสร้างสรรค์ผลงานใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

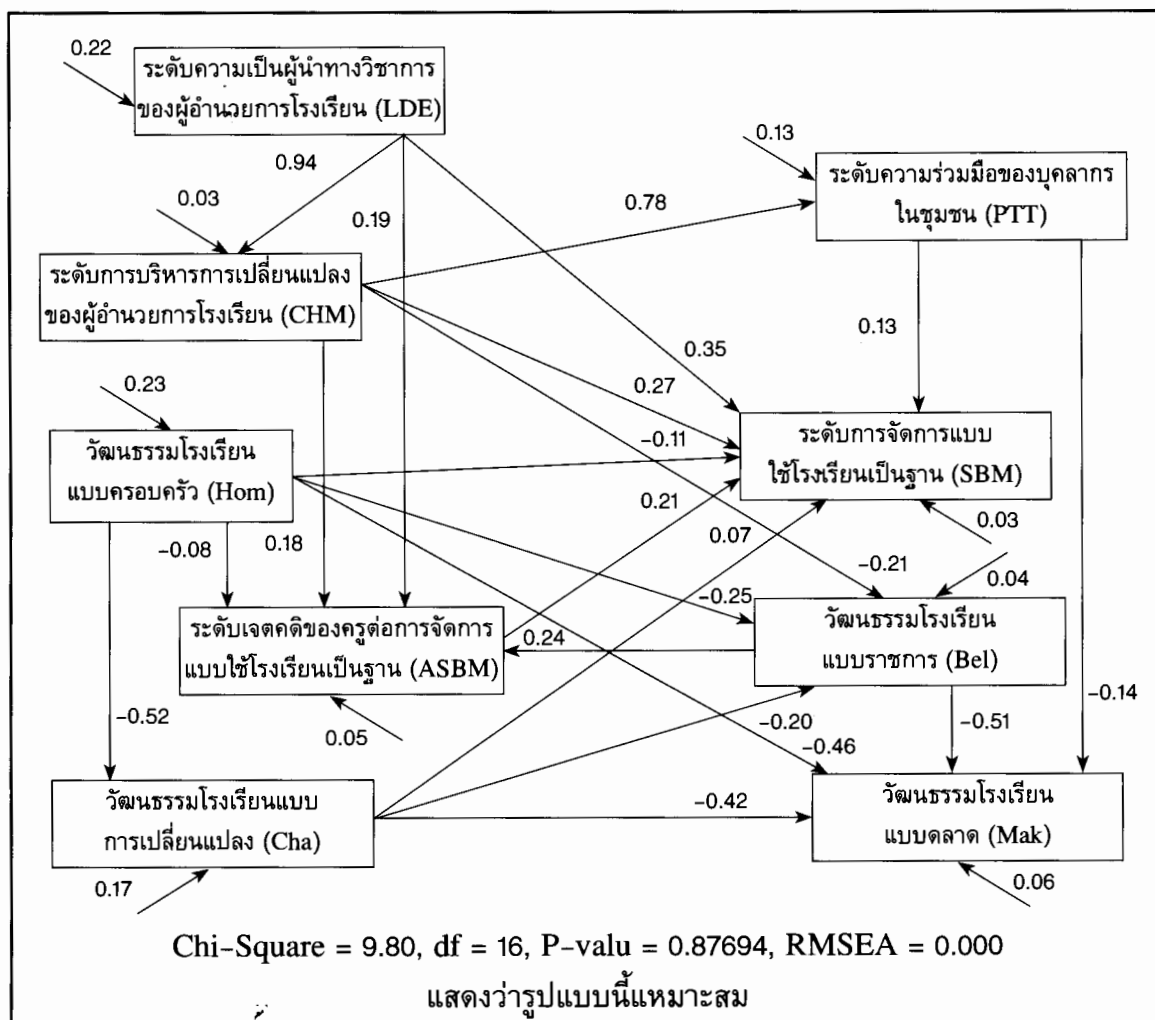
1.1.6 ผู้เรียนเก่ง ดี มีสุขและมองไกลระดับโลก

- 1.1.7 ผู้เรียนมีจิตใจดูแลสาธารณประโยชน์ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ประเพณีไทย
- 1.2 ความพึงพอใจของชุมชน (community satisfaction) ประกอบด้วย
- 1.2.1 บุคลากรในชุมชนเกิดความพึงพอใจในผลงานของตน
- 1.2.2 สถานศึกษาเป็นสถาบันทางการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน
- 1.2.3 บุคลากรในชุมชนรู้สึกรักและเป็นเจ้าของสถานศึกษา
- 1.2.4 บุคลากรในชุมชนร่วมสร้างและร่วมรับประโยชน์จากสถานศึกษา
- 1.2.5 สถานศึกษามีความเป็นเลิศ มีชื่อเสียงเป็นที่ภาคภูมิใจของชุมชน
- 1.2.6 ชุมชนพร้อมใจกันระดมงบประมาณ บุคลากร ทรัพยากรและเทคโนโลยีมา ร่วมกันพัฒนาสถานศึกษา
2. การเพิ่มอำนาจ (empowerment) มีองค์ประกอบย่อยคือ
- 2.1 ความเป็นอิสระของสถานศึกษา (autonomy) ประกอบด้วย
- 2.1.1 มีความคล่องตัวในการบริหารงาน
- 2.1.2 มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการบริหารงาน
- 2.1.3 มีอิสระในการบริหารงานตามความต้องการของท้องถิ่น
- 2.2 การมีสิทธิ์ออกเสียงของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (voice) ประกอบด้วย
- 2.2.1 การแต่งตั้งคณะกรรมการสถานศึกษา
- 2.2.2 สิทธิและอำนาจของคณะกรรมการสถานศึกษา
- 2.2.3 แนวทางการบริหารวิชาการ
- 2.2.4 แนวทางการบริหารงบประมาณ
- 2.2.5 แนวทางการบริหารบุคลากร
- 2.2.6 แนวทางการบริหารทั่วไป
- 2.2.7 การประเมินคุณภาพผู้เรียนตามมาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการ
3. การสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ (ownership) มีองค์ประกอบย่อยคือ
- 3.1 การมีส่วนร่วม (participation) ประกอบด้วย
- 3.1.1 สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ร่วมงาน
- 3.1.2 สร้างเครือข่ายการร่วมคิด ร่วมทำ รับผลประโยชน์ และร่วมเผยแพร่งาน
- 3.1.3 สร้างศูนย์รวมการป้องกัน การแก้ไข และการพัฒนางานในสถานศึกษา
- 3.1.4 สร้างปัจจัยแห่งความสำเร็จในการทำงาน
- 3.1.5 สร้างภาพพจน์การทำงานที่ดีเลิศ
- 3.2 การสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน (relationship) ประกอบด้วย
- 3.2.1 สร้างค่านิยมอุดมการณ์ร่วมกัน

- 3.2.2 สร้างความรักสามัคคีและความผูกพันอันดีต่อกัน
- 3.2.3 สร้างบรรยากาศแห่งความสมานฉันท์ของบุคลากร
- 3.2.4 สร้างประเพณีและกิจกรรมที่สร้างความรู้สึกว่าคุณค่าตนเองมีความสำคัญยิ่งต่อสถานศึกษา
4. การสร้างระบบบริหารงาน (management systems) มีองค์ประกอบย่อย คือ
- 4.1 สร้างระบบที่มีประสิทธิภาพ (efficiency) ประกอบด้วย
- 4.1.1 ระบบบริหารงบประมาณเข้มแข็งเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย
- 4.1.2 ระบบบริหารบุคลากรมีความทันสมัย
- 4.1.3 ระบบบริหารทั่วไปมีความคล่องตัวสูง
- 4.1.4 เป็นระบบที่ตรวจสอบ ประเมิน และรายงานผลได้ชัดเจน
- 4.1.5 มีความยืดหยุ่นและเป็นกันเองสูง
- 4.2 สร้างระบบที่ตรวจสอบได้ (accountability) ประกอบด้วย
- 4.2.1 สามารถสร้างเครือข่ายผู้ปกครอง เครือข่ายชุมชน และเครือข่ายงานได้อย่างชัดเจน
- 4.2.2 มีหลักฐานตรวจสอบได้
- 4.2.3 เป็นการสร้างระบบงานที่มีแนวคิดและทฤษฎีรองรับ
5. การสร้างพันธสัญญาร่วมกัน (commitment) มี 1 องค์ประกอบย่อย คือ
- 5.1 การสร้างกฎ ระเบียบ กติการ่วมกัน (regulation) ประกอบด้วย
- 5.1.1 สร้างพันธสัญญากับบุคลากรในชุมชน
- 5.1.2 สร้างพันธสัญญากับเครือข่ายงานทั้งในและนอกสถานศึกษา
- 5.1.3 สร้างข้อตกลง กฎ ระเบียบ กติกา ในแต่ละพันธสัญญาเพื่ออำนวยความสะดวก และความเข้าใจที่ตรงกันในการทำงาน
- 5.1.4 ทำหลักฐานการประสานงาน และการประชาสัมพันธ์เพื่อความเป็นเลิศในการทำงาน
- 5.1.5 มีการกำหนดเป้าหมาย ผลลัพธ์ และภารกิจหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างสูงต่องานในสถานศึกษา
- 5.1.6 ติดตาม ประเมิน และเผยแพร่ผลงานทั้งในพันธสัญญาและนอกพันธสัญญา
6. ผลการปฏิบัติงาน (performance) มี 1 องค์ประกอบย่อย คือ
- 6.1 มีความเชื่อถือได้ (reliance) ประกอบด้วย
- 6.1.1 เหมาะสมกับประเพณีและวัฒนธรรมชุมชน
- 6.1.2 ตรงตามค่านิยมและอุดมการณ์ประชาธิปไตย

- 6.1.3 สร้างความเชื่อมั่นในทาง พัฒนานักเรียน
วิชาการให้ชุมชน
- 6.1.4 เอื้ออาทรต่อมวลชนในชุมชน
- 6.1.5 สร้างเกียรติยศและศักดิ์ศรีให้
ชุมชน
7. การมีกฎบัตรว่าด้วยสิทธิหน้าที่และความ
รับผิดชอบในการทำงาน (rights) มี 1 องค์
ประกอบย่อย คือ
- 7.1 สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบ
(duty and responsibility) ประกอบด้วย
- 7.1.1 สิทธิในการบริหารจัดการของ
คณะกรรมการสถานศึกษา
- 7.1.2 สิทธิในการรับผิดชอบและรับ
ประโยชน์จากสถานศึกษา
- 7.1.3 สิทธิในการให้คำปรึกษาและให้
ข้อเสนอแนะในการทำงาน
- 7.1.4 สิทธิในการตรวจสอบและ
ควบคุมคุณภาพงาน
- 7.1.5 สิทธิในการป้องกัน แก้ไข และ
8. การจัดการเรียนการสอน (learning and
teaching) มี 1 องค์ประกอบย่อย คือ
- 8.1 เกิดการเปลี่ยนแปลง (change)
ประกอบด้วย
- 8.1.1 เป็นไปตามความต้องการของ
ชุมชน
- 8.1.2 ครูเปลี่ยนบทบาทจากผู้สอนมา
เป็นผู้สร้างบุคคลแห่งการเรียนรู้
- 8.1.3 ผู้ทรงคุณวุฒิและครูภูมิปัญญา
ท้องถิ่นร่วมรับผิดชอบในการจัดการสอน
- 8.1.4 โรงเรียนเปลี่ยนบทบาทมาเป็น
สถาบันแห่งการเรียนรู้ของท้องถิ่น
- ตัวแปรที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการ
แบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน
- ศิริกาญจน์ ไกรบำรุง (2553) วิจัยพบ
ตัวแปรที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการแบบ
ใช้โรงเรียนเป็นฐาน ดังรูปแบบที่ 1
ตามรูปแบบดังกล่าว นั้น ระดับการจัดการแบบ

รูปแบบที่ 1 รูปแบบแสดงอิทธิพลของระดับตัวแปรต้นที่ส่งผลต่อระดับการปฏิบัติการจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ใช้โรงเรียนเป็นฐานของแต่ละโรงเรียนขึ้นอยู่กับ
 1. ความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน
 2. การบริหารการเปลี่ยนแปลงของผู้อำนวยการโรงเรียน
 3. เจตคติของครูที่มีต่อการจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน
 4. วัฒนธรรมโรงเรียนแบบการเปลี่ยนแปลง
 5. วัฒนธรรมโรงเรียนแบบดลาด

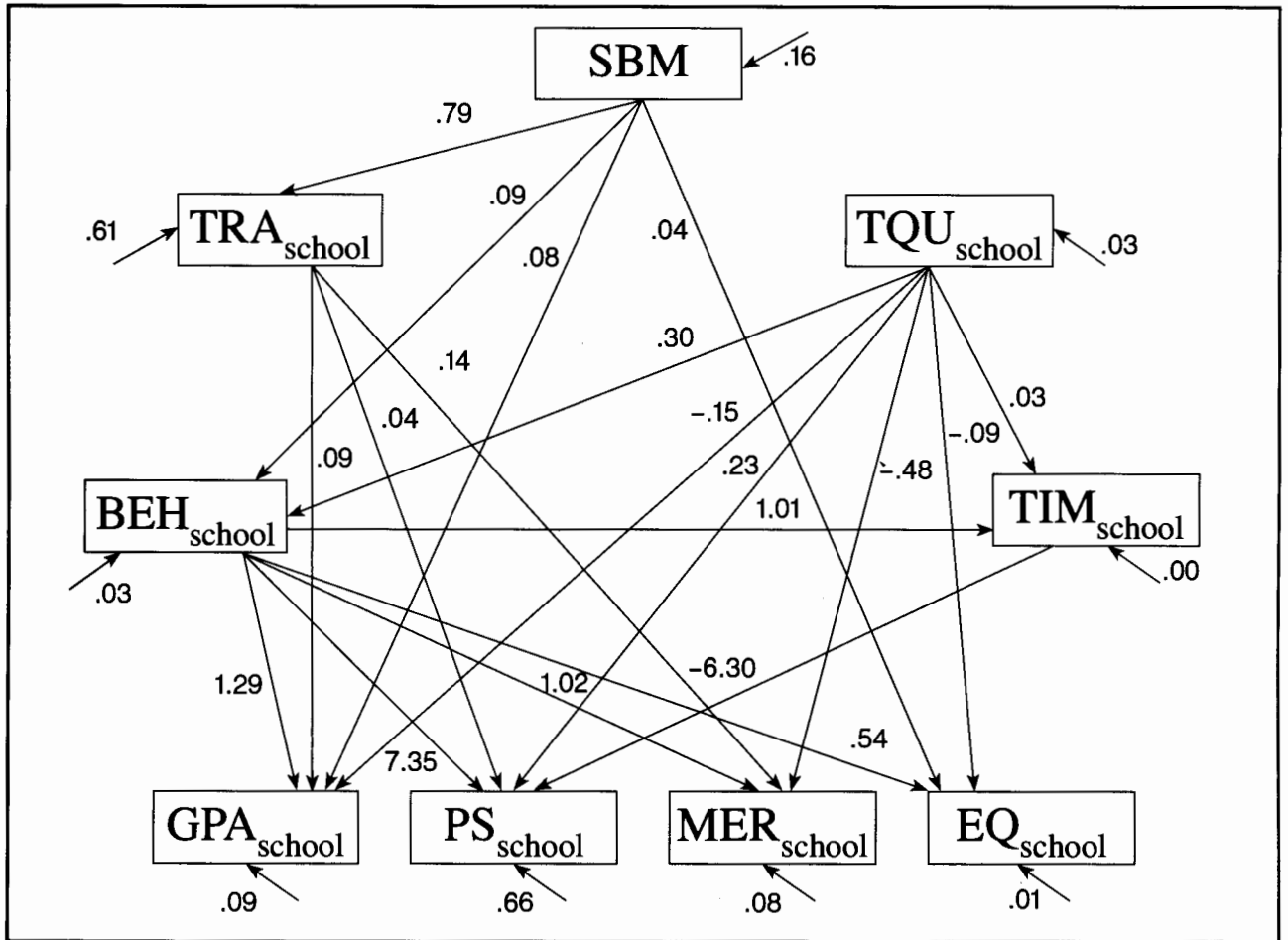
แปลความหมายอิทธิพลของตัวแปรต้นที่ปรากฏในช่องสี่เหลี่ยม ตรงต้นลูกศรว่ามีอิทธิพลต่อตัวแปรตามที่ปรากฏอยู่ในช่อง ตรงปลายลูกศร (→) ก็ดูค่าขนาดของอิทธิพลของตัวแปรต้นที่มีต่อตัวแปรตามบนลูกศร (→) เช่น ระดับความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน (LDE) ส่งผลโดยตรงทางบวกกับระดับการจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐานเท่ากับ 0.35 ค่านี้ คือ ค่าน้ำหนักความสำคัญ (beta weight : β) ในสมการถดถอยพหุคูณนั่นเอง สำหรับค่า β ในรูปแบบนี้เรียกว่า สัมประสิทธิ์ของเส้น

ทาง (path coefficient : p) ถ้าค่า β หรือก็คือค่า p นี้เป็น ลบ แสดงว่าตัวแปรต้นส่งผลทางลบหรือจุดรั้งต่อตัวแปรตามดังเช่น วัฒนธรรมโรงเรียนแบบครอบครัวจุดรั้ง ($\beta = -0.11$) ต่อระดับการจัดการแบบโรงเรียนเป็นฐาน ค่าเหล่านี้เปรียบเทียบกันได้ว่าตัวแปรต้นใดมีอิทธิพลต่อตัวแปรตามมากกว่ากันตามขนาดของค่า β นั้น ค่า β นี้ คือค่าที่แปลความหมายได้ดังนี้ ถ้าค่า β เป็นบวก แปลความหมายได้ว่า ถ้าตัวแปรต้นเพิ่มขึ้น 1 คะแนนมาตรฐาน (z - score) แล้วจะทำให้ตัวแปรตามเพิ่มขึ้น β คะแนนมาตรฐาน ถ้า β มีเครื่องหมายเป็นลบแปลความหมายได้ว่า ถ้าตัวแปรต้นเพิ่มขึ้น 1 คะแนนมาตรฐาน แล้วตัวแปรตามลดลง β คะแนนมาตรฐาน ค่า β นี้คือค่าคะแนน Z สามารถเปลี่ยนเป็นร้อยละของพื้นที่ใต้โค้งปกติได้ เช่น ระดับความเป็นผู้นำทางวิชาการที่เพิ่มขึ้น 1 คะแนนมาตรฐานที่มีผลทำให้ระดับการจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐานเพิ่มขึ้นร้อยละ 63.68 สำหรับตัวแปรวัฒนธรรมโรงเรียนแบบครอบครัว (Hom) มีอิทธิพลต่อระดับการจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน (SBM) เท่ากับ

-0.11 ($\beta = -0.11$) หมายความว่าถ้าวัฒนธรรมโรงเรียนแบบครอบครัวเพิ่มขึ้นจากเดิม 1 คะแนนมาตรฐาน (z - score) แล้ว การจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐานลดลง 0.11 คะแนนมาตรฐาน (z - score) หรือลดลงร้อยละ 54.38 ซึ่งเท่ากับ $100 - 45.62$ ค่า 54.38 นี้ตรงกับพื้นที่ใต้โค้งปกติตรงคะแนน Z เท่ากับ 0.11 แต่เพราะเหตุว่ามีเครื่องหมายลบจึงแปลว่าลดลงร้อยละ 54.38 เปิดดูค่าดังกล่าวได้จากหนังสือสถิติทางการศึกษาและจิตวิทยา (Glass and Stanley, 1970)

ผลการจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน

ตั้งแต่ประเทศไทยได้ใช้การจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐานมาตั้งแต่ พ.ศ. 2547 ปรากฏในรายงานวิจัยของ สรายุทธ โตนอก (2549) และของศิริกาญจน์ ไกรบำรุง (2553) ว่าโรงเรียนได้ใช้การจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐานถึงระดับเกิดผล การปฏิบัติกันแล้ว สรายุทธ โตนอก (2549) วิจัยพบว่า การจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐานส่งผลต่อผลลัพธ์ทางการศึกษา ดังรูปแบบที่ 2 ตามรูปแบบที่ 2 นั้น อักษรย่อภาษาอังกฤษหมายถึง

รูปแบบที่ 2 รูปแบบแสดงความสัมพันธ์เชิงอิทธิพลของตัวแปรระดับโรงเรียนต่อผลลัพธ์ของการศึกษา
ในโรงเรียนที่จัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน

ถึงตัวแปรต่างๆ ที่มีความหมายดังนี้

ตัวแปรตามระดับโรงเรียน

GPA_{school} แทน ค่าเฉลี่ยเกรดเฉลี่ยของนักเรียนรายโรงเรียน

PS_{school} แทน ค่าเฉลี่ยความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบของนักเรียนรายโรงเรียน

MER_{school} แทน ค่าเฉลี่ยคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนรายโรงเรียน

EQ_{school} แทน ค่าเฉลี่ยความฉลาดทางอารมณ์ของนักเรียนรายโรงเรียน

ตัวแปรต้นระดับโรงเรียน

SBM แทน การจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน

TRA_{school} แทน การพัฒนาครูระดับโรงเรียน

TQU_{school} แทน คุณภาพการสอนของครู

ระดับโรงเรียน

BEH_{school} แทน พฤติกรรมการเรียนของ

นักเรียนระดับโรงเรียน

TIM_{school} แทน การใช้เวลาในการเรียนของ

นักเรียนระดับโรงเรียน

การแปลความหมายค่าต่างๆ บนลูกศรนั้น
ก็แปลความเช่นเดียวกับค่าบนลูกศรในรูปแบบ
ที่ 1 จะเห็นว่าการจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็น

ฐานมีอิทธิพลทั้งที่ส่งผลต่อผลลัพธ์ทางการศึกษา

โดยตรงและส่งผลทางอ้อมผ่านตัวแปรต่างๆ เช่น
ระดับการจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐานส่งผล

โดยตรงทางบวกต่อระดับการพัฒนาครูแล้วตัวแปร

นี้มาส่งผลต่อผลลัพธ์ทางการศึกษาโดยตรงอีกที่

หนึ่ง

สำเร็จ บุญเรืองรัตน์

บรรณานุกรม

- นิภา พงศ์วิรัตน์. (2547). การเปรียบเทียบสมรรถนะการบริหารแบบยึดโรงเรียนเป็นฐานของโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ด. (การบริหารการศึกษา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- รุ่ง แก้วแดง. (2546). โรงเรียนนิติบุคคล : หนังสือสำหรับผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาทุกคนต้องอ่าน. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช.
- ศิริกาญจน์ ไกรบำรุง. (2553). ตัวแปรที่ส่งผลต่อการปฏิบัติการบริหารแบบยึดโรงเรียนเป็นฐานของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. วิทยานิพนธ์ ศษ.ด. (การบริหารการศึกษา) นครราชสีมา : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.
- สรายุทธ โตนอก. (2549). รูปแบบผลลัพธ์ทางการศึกษาในโรงเรียนนิติบุคคล. วิทยานิพนธ์ ศษ.ด. (การบริหารการศึกษา) นครราชสีมา : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2544). รายงานการประชุมแนวคิดและประสบการณ์การบริหารแบบยึดโรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management). กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี.
- อมรวิรัช นาคทรพร. (2545). รายงานภาวะการศึกษาไทย ปี 2545. กรุงเทพฯ : พิมพ์ดี.
- อัญชลี โพธิ์ทอง และสังคม ลากเจริญ. (2547). เอกสารประกอบการบรรยาย การบริหารงานบุคคลและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพฯ : มิตรภาพการพิมพ์และสตูดิโอ.
- อุทัย บุญประเสริฐ. (2542). รายงานการวิจัยการศึกษาแนวทางการบริหารและจัดการของโรงเรียนในรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน. กรุงเทพฯ : คุรุสภา.
- Cheng, Y.C. (1996). **School Effectiveness and School Based Management : A Mechanism for Development.** Washington D.C. : The Flamer.
- Clutterbuck, O. and Kernaghan, S. (1994). **The Power of Empowerment : Release the Hidden Talents of Your Employees.** London : Kogan Page.
- Glass, Gene V. and Stanley, Julian C. (1970). **Statistical Methods in Education and Psychology.** Englewood Cliff, New Jersey : Prentice Hall Inc.

คุณภาพชีวิตการทำงานของครู

ความหมาย

คุณภาพชีวิตการทำงานของครู (Work Life Quality of Teacher) หมายถึง ความพึงพอใจของครูที่มีต่อระดับการปฏิบัติของสถานศึกษาในองค์ประกอบคุณภาพชีวิตการทำงานของครู

ความเป็นมา

บุคคลที่ทำงานในองค์กรต่างๆ เช่น ครูทำงานในโรงเรียนย่อมต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี การมีคุณภาพชีวิตที่ดี ย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพชีวิตการทำงานของบุคคลในองค์กร องค์กรจึงต้องดำเนินการให้บุคลากรได้ทำงานภายในสภาพแวดล้อมที่ดีและมีสิ่งอำนวยความสะดวก ตลอดจนรายได้เพื่อให้บุคลากรมีความรู้สึกพึงพอใจว่าการปฏิบัติงานในองค์กรนั้นทำให้เขามีคุณภาพชีวิตการทำงานที่ดี กระทรวงศึกษาธิการของไทยได้พยายามพัฒนาคุณภาพชีวิตการทำงานของครูมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่มีคุรุสภาเพื่อส่งเสริมสวัสดิการและการทำงานของครู มีการพัฒนาครูให้เป็นครูมืออาชีพ มีระบบการเลื่อนขั้น เลื่อนชั้น เลื่อนตำแหน่ง เลื่อนเงินเดือน เพื่อให้ครูได้รับเงินเดือนสูงขึ้น มีสวัสดิการให้ครู เช่น มีสหกรณ์ครู มีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือครูที่เรียกว่า ช.พ.ค. พยายามปรับปรุงสถานศึกษาให้เป็นสถานที่ที่น่าทำงาน เป็นต้น

เรื่องคุณภาพชีวิตการทำงานของพนักงานในองค์กรต่างๆ นี้ มีแนวคิดมานานแล้วตั้งแต่มีการปฏิวัติอุตสาหกรรม มีการเสนอนิยามของคุณภาพ

ชีวิต คุณภาพชีวิตการทำงาน และศึกษาองค์ประกอบเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตการทำงานกันมาอย่างต่อเนื่อง ดังเช่น ฮูสและคัมมิงส์ (Huse and Cummings, 1980) ได้นิยามคุณภาพชีวิตของการทำงานและการพัฒนาคุณภาพชีวิตของการทำงานว่า หมายถึง แนวทางที่คำนึงถึงคน งาน และองค์กร ใน 2 ประการ ได้แก่ (1) ความพอใจในสภาพความเป็นอยู่ที่ดีของผู้ปฏิบัติงาน และประสิทธิผลขององค์กร (2) การส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานเข้ามามีบทบาทในการแก้ปัญหาและการตัดสินใจเกี่ยวกับการทำงานที่สำคัญ วอลตัน (Walton, 1974) เสนอว่า องค์กรประกอบเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตการทำงานที่ดี มี 8 ประการ ดังนี้

- (1) มีค่าตอบแทนที่เป็นธรรมและเพียงพอ
- (2) มีสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยและถูกสุขลักษณะ
- (3) มีการพัฒนาความสามารถของบุคคล
- (4) มีความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงในการทำงาน
- (5) มีความผูกพันกับเพื่อนร่วมงาน
- (6) มีระเบียบข้อบังคับในการปฏิบัติงาน
- (7) มีความสมดุลระหว่างชีวิตกับการทำงาน เช่น การแบ่งเวลาระหว่างการทำงานกับการพักผ่อนส่วนตัวและเวลาสำหรับครอบครัว
- (8) มีความสัมพันธ์กับสังคม เช่น บุคคลในองค์กรต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคม

ตามโรงงานอุตสาหกรรม บริษัท ห้างร้าน ธุรกิจใหญ่ๆ ได้ดำเนินกิจการโดยคำนึงถึงคุณภาพชีวิตการทำงานของพนักงานอยู่เสมอ

องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตการทำงาน ของครู

พจน์ เจริญสันเทียะ (2550) วิจัยพบว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตการทำงานของครู มี 15 องค์ประกอบ 63 ดัชนีชี้วัด ได้แก่

องค์ประกอบที่ 1 หลักการกำหนดค่าตอบแทน มี 7 ดัชนีชี้วัด ดังนี้

1. สถานศึกษามีการกำหนดดัชนีชี้วัดความสำเร็จของงานไว้ชัดเจน สามารถปฏิบัติได้ เพื่อกำหนดเกี่ยวกับค่าตอบแทน สวัสดิการและสิทธิประโยชน์เกี่ยว

2. สถานศึกษามีการสำรวจความพึงพอใจเกี่ยวกับค่าตอบแทน สวัสดิการและสิทธิประโยชน์เกี่ยวที่ราชการจัดให้แก่ข้าราชการครู

3. สถานศึกษามีการสำรวจความต้องการของข้าราชการครูเกี่ยวกับค่าตอบแทน สวัสดิการและสิทธิประโยชน์เกี่ยวที่ต้องการให้สถานศึกษาจัดให้เป็นระยะๆ

4. สถานศึกษามีการจัดการสื่อสารแบบสองทางสำหรับส่วนราชการ และข้าราชการครูเกี่ยวกับความต้องการ และความพึงพอใจในค่าตอบแทน สวัสดิการและสิทธิประโยชน์เกี่ยวที่ส่วนราชการจัดให้

5. ส่วนราชการมีการจ่ายค่าตอบแทนในรูปแบบตัวเงินและการจัดสวัสดิการรวมทั้งสิทธิประโยชน์เกี่ยวให้แก่ข้าราชการครูอย่างเหมาะสมกับภาวะค่าครองชีพและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน

6. ส่วนราชการมีการจ่ายค่าตอบแทนที่ไม่ใช่ตัวเงินแต่เป็นลักษณะความก้าวหน้าของงาน

7. ส่วนราชการกำหนดให้การลาศึกษาต่อเป็นสวัสดิการ

องค์ประกอบที่ 2 การจ่ายค่าตอบแทนที่เป็นตัวเงินโดยตรงและโดยอ้อม มี 3 ดัชนีชี้วัด ดังนี้

8. ส่วนราชการมีการจ่ายค่าตอบแทนที่เป็นตัวเงินโดยตรง เช่น เงินเดือน เงินค่าล่วงเวลา

9. ส่วนราชการมีการจ่ายค่าตอบแทนโดยอ้อม เช่น ค่ารักษาพยาบาล วันหยุด วันลากิจวันลาป่วย ให้แก่ข้าราชการครูอย่างเหมาะสม

10. ส่วนราชการมีการให้บริการประกันสุขภาพกับข้าราชการครูอย่างเหมาะสม

องค์ประกอบที่ 3 ผลตอบแทนที่ไม่ใช่ตัวเงินแต่เป็นลักษณะของความพึงพอใจ

11. ส่วนราชการให้สิทธิประโยชน์เกี่ยวด้านความมั่นคงของข้าราชการครูทั้งขณะทำงานและเกษียณอายุราชการ

12. มีการจัดสายบังคับบัญชาของข้าราชการครูในสถานศึกษาให้เกิดความชัดเจนในการทำงานและการประสานงาน

13. มีการส่งเสริมตำแหน่งของข้าราชการครูในสถานศึกษาให้มีโอกาสก้าวหน้าสูงขึ้น

14. งานที่ปฏิบัติในสถานศึกษาสอดคล้องกับความพึงพอใจของข้าราชการครู

องค์ประกอบที่ 4 การบริหารอย่าง ยุติธรรม

15. ผู้บริหารมีการบริหารสถานศึกษาอย่าง
โปร่งใส
16. ผู้บริหารมีการบริหารสถานศึกษาอย่างมี
คุณธรรม
17. ผู้บริหารมีการบริหารสถานศึกษาด้วย
ความรับผิดชอบ
18. ผู้บริหารมีการบริหารสถานศึกษาแบบมี
ส่วนร่วม
19. ผู้บริหารมีการบริหารสถานศึกษาโดยยึด
ระเบียบกฎหมายและวัฒนธรรมของสถานศึกษา
20. ผู้บริหารมีการบริหารสถานศึกษาโดยการ
กระจายอำนาจในการบริหารและจัดการในสถาน
ศึกษาเพื่อให้ข้าราชการครูได้ทำงานอย่างคล่องตัว

องค์ประกอบที่ 5 การดำเนินการทาง กฎหมาย

21. มีการกำหนดสิทธิประโยชน์ให้สำหรับ
ข้าราชการครูที่ถูกดำเนินการทางกฎหมายแต่ไม่มี
ความผิด
22. มีการให้การอบรมด้านกฎหมายเพื่อแก้ไข
ปัญหาที่เป็นสาเหตุของการถูกดำเนินการทาง
กฎหมาย
23. มีการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำมาปรับปรุง
ประสิทธิภาพการทำงานในสถานศึกษาให้ถูกต้อง
ตามระเบียบกฎหมาย
24. มีการกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้กระทำ
ความผิดอย่างเหมาะสม

องค์ประกอบที่ 6 คุณลักษณะของผู้ บริหาร

25. ผู้บริหารไม่ยึดติดกับตำแหน่งและไม่ถือยศ
ถือตำแหน่ง
26. ผู้บริหารมีบุคลิกภาพที่เหมาะสม
27. ผู้บริหารมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี
28. ผู้บริหารเป็นนักประชาธิปไตย
29. ผู้บริหารมีฐานะความเป็นอยู่ที่มั่นคง

องค์ประกอบที่ 7 บทบาทของผู้บริหาร

30. ผู้บริหารมีบทบาทเป็นผู้จัดการบริหาร
สถานศึกษา
31. ผู้บริหารมีบทบาทเป็นผู้ตัดสินใจ
32. ผู้บริหารมีบทบาทเป็นผู้แก้ปัญหา
33. ผู้บริหารมีบทบาทเป็นผู้ประสานงาน
34. ผู้บริหารมีความรอบรู้เกี่ยวกับภารกิจของ
สถานศึกษา

องค์ประกอบที่ 8 ความรับผิดชอบของผู้ บริหาร

35. ผู้บริหารมีความรับผิดชอบต่อสถานศึกษา
36. ผู้บริหารมีความรับผิดชอบในมติของคณะ
กรรมการสถานศึกษา

องค์ประกอบที่ 9 ความมุ่งมั่นในความ สำเร็จของผู้บริหาร

37. ผู้บริหารมีความต้องการความสำเร็จใน
อาชีพ
38. ผู้บริหารมีความต้องการความสำเร็จใน
ชีวิต

39. ผู้บริหารมีความมั่นใจในตนเอง

องค์ประกอบที่ 10 หลักการพัฒนาและการฝึกอบรมข้าราชการครู

40. สถานศึกษาสามารถระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหาเกี่ยวกับการทำงานที่เกิดขึ้น

41. สถานศึกษามีการพัฒนาปรับปรุงการทำงานของข้าราชการครูด้านความรู้ ทักษะและจริยธรรมที่จำเป็นต้องใช้สำหรับการทำงานในปัจจุบัน

42. สถานศึกษามีการเตรียมความพร้อมของข้าราชการครูให้สอดคล้องกับความต้องการในอนาคตเพื่อให้มีความรู้ความสามารถที่จะใช้กับการทำงานในอนาคต

องค์ประกอบที่ 11 กระบวนการพัฒนาและการฝึกอบรมข้าราชการครู

43. สถานศึกษามีการประเมินความต้องการการพัฒนาและการฝึกอบรมของข้าราชการครู

44. สถานศึกษามีหลักสูตรและโปรแกรมเพื่อการพัฒนาและการฝึกอบรมข้าราชการครู

45. สถานศึกษามีกระบวนการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาและการฝึกอบรมข้าราชการครู

46. สถานศึกษามีกระบวนการประเมินผลการพัฒนาและการฝึกอบรมข้าราชการครู

47. สถานศึกษาใช้นวัตกรรมและการใช้สื่อที่ทันสมัยประกอบการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาและการฝึกอบรมข้าราชการครู

48. สถานศึกษาสร้างระบบการพัฒนาและการ

ฝึกอบรมข้าราชการครูอย่างต่อเนื่อง

องค์ประกอบที่ 12 การนำผลการพัฒนาและการฝึกอบรมไปใช้

49. สถานศึกษาแจ้งผลการประเมินให้ผู้เข้ารับการพัฒนาและการฝึกอบรมทราบทุกครั้ง

50. สถานศึกษามีคณะกรรมการติดตามผลการประเมินการพัฒนาและการฝึกอบรมข้าราชการครูเพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไข

51. สถานศึกษาแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เข้ารับการพัฒนาและการฝึกอบรมข้าราชการครู

52. สถานศึกษามีระบบฐานข้อมูลผลการประเมินผู้เข้ารับการพัฒนาและการฝึกอบรมข้าราชการครู

องค์ประกอบที่ 13 หลักการประเมินผลของข้าราชการครู

53. สถานศึกษากำหนดเกณฑ์การประเมินผลการทำงานของข้าราชการครูที่ได้มาจากมาตรฐานหรือเป้าหมายของงาน

54. สถานศึกษาเปรียบเทียบผลการทำงานของข้าราชการครูกับเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนดไว้

55. สถานศึกษาประเมินผลการทำงานของข้าราชการครูตามสภาพจริง

องค์ประกอบที่ 14 วิธีการประเมินผลการปฏิบัติงานของข้าราชการครู

56. สถานศึกษามีการแต่งตั้งคณะกรรมการหรือคณะบุคคลร่วมกันประเมินผลการทำงานของ

ข้าราชการครู

57. สถานศึกษาทำการประเมินผลการทำงาน
ของข้าราชการครูตามหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน

58. สถานศึกษาทำการประเมินผลการทำงาน
ของข้าราชการครูเพื่อพัฒนาทีมงาน

59. เครื่องมือที่ใช้ประเมินมีความเที่ยงตรง

60. เครื่องมือที่ใช้ประเมินมีความเชื่อมั่น

องค์ประกอบที่ 15 บรรยากาศและเงื่อนไข
ที่ดีในการปฏิบัติงาน

61. สถานศึกษามีสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการ
ทำงาน

62. สถานศึกษามีความพร้อมที่เอื้อต่อการ
ทำงาน

63. ข้าราชการครูในสถานศึกษามีความรู้รัก
สามัคคี

เครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตการทำงานของครู

ดัชนีชี้วัดองค์ประกอบคุณภาพชีวิตการทำงาน
ของครู ตามที่พจน์ เจริญสันเทียะ พัฒนาขึ้นไว้นี้
สามารถนำมาสร้างเป็นแบบสอบถามเพื่อให้ครู
ตอบซึ่งเกี่ยวกับการปฏิบัติของสถานศึกษาว่า
ในสถานศึกษามีการปฏิบัติมากน้อยเพียงใดและ
สอบถามความพึงพอใจของครูที่มีต่อการปฏิบัติ
ตามแต่ละดัชนีนั้นว่าครูมีความพึงพอใจมากน้อย
เพียงใด ผลการตอบ 2 ประการนี้ จะเป็นสิ่ง
บ่งชี้ได้ว่าครูมีคุณภาพชีวิตการทำงานเป็นเช่นไร
แบบสอบถามนี้มีค่าความเชื่อมั่น .98 แต่ละดัชนีมี
อำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง .21 ถึง .86 แบบสอบถาม
มีความเที่ยงตรงเชิงพินิจจากผู้เชี่ยวชาญ มีความ
เที่ยงตรงตามโครงสร้างและมีความเที่ยงตรงตาม
สภาพสูง ในการตรวจให้คะแนนแต่ละดัชนีมีค่า
ระหว่าง 1 หมายถึง ปฏิบัติหรือพอใจน้อยที่สุด ถึง
5 หมายถึง ปฏิบัติหรือพอใจมากที่สุด ตัวอย่างของ
แบบสอบถามมีดังนี้

แบบสอบถาม ระดับการปฏิบัติในองค์ประกอบคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการครู
ของสถานศึกษา และระดับความพึงพอใจของครูที่มีต่อระดับการปฏิบัติของสถานศึกษา
ในองค์ประกอบคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการครู

คำชี้แจงในการตอบ

1. แบบสอบถามนี้ ถามท่านซึ่งเป็นครูผู้สอนอยู่ในโรงเรียนที่ท่านปฏิบัติงาน ว่าโรงเรียนของท่าน
ได้ปฏิบัติในแต่ละดัชนีมากน้อยเพียงใด และท่านมีความพึงพอใจต่อระดับการปฏิบัติของสถานศึกษา
ในแต่ละดัชนีมากน้อยเพียงใด

2. ระดับการปฏิบัติของสถานศึกษา และระดับความพึงพอใจของครู ในองค์ประกอบคุณภาพ
ชีวิตการทำงานของข้าราชการครู แบ่งเป็น 5 ระดับ ดังนี้

5	หมายถึง	ระดับการปฏิบัติ หรือระดับความพึงพอใจ	มากที่สุด
4	หมายถึง	ระดับการปฏิบัติ หรือระดับความพึงพอใจ	มาก
3	หมายถึง	ระดับการปฏิบัติ หรือระดับความพึงพอใจ	ปานกลาง
2	หมายถึง	ระดับการปฏิบัติ หรือระดับความพึงพอใจ	น้อย
1	หมายถึง	ระดับการปฏิบัติ หรือระดับความพึงพอใจ	น้อยที่สุด

3. ให้ท่านพิจารณาว่าแต่ละดัชนี สถานศึกษาได้ปฏิบัติในดัชนีเหล่านั้นในระดับมากน้อยเพียงใด
และท่านมีความพึงพอใจต่อระดับการปฏิบัติของสถานศึกษาของท่านมากน้อยเพียงใด ดังตัวอย่าง

ดัชนี (ตัวอย่าง)	ระดับการปฏิบัติของ สถานศึกษา					ระดับความพึงพอใจต่อ การปฏิบัติ				
	5	4	3	2	1	5	4	3	2	1
องค์ประกอบที่ 0 หลักการกำหนดค่าตอบแทน										
0. สถานศึกษามีการกำหนดดัชนีชี้วัดความสำเร็จของ งานไว้ชัดเจน สามารถปฏิบัติได้ เพื่อกำหนดเกี่ยว กับค่าตอบแทน สวัสดิการและสิทธิประโยชน์เกี่ยวกับ		✓						✓		
00. สถานศึกษามีการสำรวจความพึงพอใจเกี่ยวกับ ค่าตอบแทน สวัสดิการและสิทธิประโยชน์เกี่ยวกับที่ ราชการจัดให้แก่ข้าราชการครู				✓					✓	

ปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรมของศาสนาของครู การ
 ประหยัดของครู ความรับผิดชอบในหน้าที่ของครู
 มนุษย์สัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานของครู การปฏิบัติ
 ตนตามหลักศีลธรรมของศาสนาของผู้อำนวยการ
 โรงเรียน การประหยัดของผู้อำนวยการโรงเรียน
 และความรับผิดชอบของผู้อำนวยการโรงเรียน

การนำมาใช้

สถานศึกษาควรปฏิบัติและพัฒนาองค์ประกอบ
 คุณภาพชีวิตการทำงานของคุณครูให้มากเพื่อคุณภาพ
 ชีวิตการทำงานของคุณครูไทยจะได้ดีขึ้น ซึ่งจะมีผล
 ต่อคุณภาพของลูกศิษย์และคุณภาพการศึกษา
 ของไทย โดยที่ครูและผู้อำนวยการโรงเรียนต้อง
 ปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรมของศาสนาที่ครูและผู้
 อำนวยการโรงเรียนนับถือ ซึ่งจะทำให้ทั้งครูและ
 ผู้อำนวยการมีการประหยัดและมีความรับผิดชอบ

สำเร็จ บุญเรืองรัตน์

บรรณานุกรม

- พจน์ เจริญสันเทียะ. (2550). การพัฒนาดัชนีคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการครูในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ ศษ. ด. (การบริหารการศึกษา). นครราชสีมา : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.
- พิมล วิเศษสังข์. (2554) ตัวแปรที่ส่งผลต่อระดับความพึงพอใจของครูที่มีต่อระดับการปฏิบัติของสถานศึกษาในองค์ประกอบคุณภาพชีวิตการทำงานของข้าราชการครูในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วิทยานิพนธ์ ศษ. ด. (การบริหารการศึกษา). นครราชสีมา : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.
- Huse, E.P.K. and Cummings, E.E. (1980). **Organization Development and Change**. New York : West Publishing Company.
- Walton, Richard. (1974). "Improving the Quality of Work Life," **Harvard Business Review**. 52 (3) : 12 – 16.

ภาวะผู้นำตามแนวพุทธ

ความหมาย

ภาวะผู้นำตามแนวพุทธ คือ คุณสมบัติ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถ ของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่จุดมุ่งหมายที่ดีงาม (พระธรรมปิฎก [ประยูรค์ ปยุตโต] 2545 : 3 - 4)

ความเป็นมา

เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2540 พระธรรมปิฎก (ประยูรค์ ปยุตโต) (สมณศักดิ์ขณะนั้น ปัจจุบันคือพระพรหมคุณาภรณ์) ได้รับนิมนต์ไปปาฐกถาในวันปาฐกถา อารี วัลยะเสวี ครั้งที่ 11 ที่คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล ในวันคล้ายวันสถาปนา คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี ซึ่ง นายแพทย์อารี วัลยะเสวี เป็นผู้ก่อตั้งและเพื่อเป็นการระลึกถึงคุณงามความดีของท่าน คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี จึงได้จัด วันปาฐกถา อารี วัลยะเสวี ขึ้นเป็นประจำทุกปี ในวันปาฐกถา อารี วัลยะเสวี ครั้งนี้ท่านพระธรรมปิฎกได้ปาฐกถาหัวข้อเรื่องภาวะผู้นำ ท่านได้เสนอานิยามผู้นำและภาวะผู้นำตามแนวพุทธ และองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดภาวะผู้นำตามแนวพุทธ ได้แจ่มกระจ่าง จนกล่าวได้ว่าพระธรรมปิฎกเป็นพระเถระของไทยรูปแรกที่เสนอทฤษฎีภาวะผู้นำ

นิยามของผู้นำและภาวะผู้นำตามแนวพุทธ

พระธรรมปิฎก ได้เสนอานิยามของผู้นำและภาวะผู้นำไว้ดังนี้

ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยที่ว่าจะเป็นการรวมกันอยู่หรือทำการร่วมกันก็ตาม ให้พากันไปด้วยดีสู่จุดมุ่งหมายที่ดีงาม

ท่านอธิบายต่อไปว่า “ที่ว่าพากันไปก็ให้พากันไปด้วยดีนั้น หมายความว่า ไปโดยสวัสดิ์หรือโดยสวัสดิภาพผ่านพ้นอันตรายอย่างเรียบร้อยและเป็นสุขเป็นต้น แล้วบรรลุถึงจุดมุ่งหมายที่ดีงาม โดยถูกต้องตามธรรม”

ภาวะผู้นำ หมายถึง คุณสมบัติ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่จุดมุ่งหมายที่ดีงาม

ในเวลาต่อมาได้มีการพิมพ์เผยแพร่เป็นหนังสือชื่อ *ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ*

องค์ประกอบของภาวะผู้นำ

พระธรรมปิฎกได้อธิบายว่า ผู้นำตามแนวพุทธ จะต้องมีความสามารถหลายอย่างในการที่จะไปเกี่ยวข้องกับปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ เหล่านั้นให้ถูกต้อง และได้ผลดี ซึ่งมีองค์ประกอบ 6 ประการ ที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำตามแนวพุทธดังนี้ (พระธรรมปิฎก ; 2545 : 5)

“1. ตัวผู้นำ จะต้องมีความสมบูรณ์ภายในตนเอง เป็นจุดเริ่มต้นและเป็นแกนกลาง

2. ผู้ตาม โยงด้วยคุณสมบัติของผู้ตามหรือเรา อาจจะไม่เรียกว่าผู้ตาม ในพุทธศาสนาก็ไม่ได้นิยม

ใช้คำว่าผู้ตาม เราอาจจะใช้คำว่า “ผู้ร่วมไปด้วย”

3. จุดมุ่งหมาย โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับจุดมุ่งหมาย เช่น จะต้องมีความชัดเจน เข้าใจต้องแท้และแน่วแน่ในจุดหมาย เป็นต้น

4. หลักการและวิธีการ โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับหลักการและวิธีการที่จะทำให้สำเร็จ ผลบรรลุจุดหมาย

5. สิ่งที่จะทำ โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสิ่งที่จะทำ

6. สถานการณ์ โยงด้วยคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือสิ่งที่ประสบซึ่งอยู่ภายนอกว่าทำอะไรจะผ่านไปด้วยดีในท่ามกลางสังคม สิ่งแวดล้อม หรือสิ่งที่มาประสบ เช่น ปัญหา เป็นต้น”

ผู้นำสูงสุด

พระธรรมปิฎกได้อธิบายให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำสูงสุด ปัจจุบันในวงวิชาการบริหาร การศึกษาในต่างประเทศได้เสนอความคิดเกี่ยวกับผู้นำเหนือผู้นำ หรือสุดยอดผู้นำหรือผู้นำสุดยอด (super leadership) พระพุทธเจ้าได้ชื่อว่าเป็นผู้นำสูงสุด เพราะคุณลักษณะที่สำคัญสามประการของพระองค์คือ (1) พระองค์ทรงเป็นกัลยาณมิตรของสัตว์ทั้งหลาย กัลยาณมิตรนี้เป็นลักษณะสำคัญที่เด่นของความเป็นผู้นำ ผู้นำเป็นผู้นำเพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์หรือมนุษยชาติทั้งปวง กล่าวคือ “ทำเพื่อประโยชน์แก่เขา” (2) พระองค์ทรงเป็นผู้ค้นพบมรรคาหรือค้นพบทาง “ทรงเป็นผู้รู้ทางและทรงบอกทางให้ทางนั้น

เพื่ออะไร ก็เพื่อไปสู่จุดหมาย” ผู้นำต้องทำให้ผู้อื่น “สามารถร่วมเดินทาง” หรือ “โดยสารไป” หรือ “มาร่วมสมทบ” หรือ “ตามมาสมทบ” เดินทางไปสู่จุดหมาย ดังนั้นลักษณะที่สำคัญของผู้นำคือ ต้องรู้จักจุดหมายชัดเจน และรู้ทางที่จะดำเนินไปสู่จุดหมายนั้น (3) พระองค์ทรงเป็นผู้ที่ช่วยให้คนทั้งหลายได้ศึกษาเรียนรู้หรือฝึกฝนตนเอง จนกระทั่งเขาสามารถที่จะข้ามพ้นความทุกข์หรือปัญหาไปถึงจุดหมายได้

ลักษณะหรือคุณสมบัติของภาวะผู้นำตามแนวพุทธ

พระธรรมปิฎก อธิบายว่าภาวะผู้นำตามแนวพุทธที่ดีมี 15 ประการดังนี้

1. เป็นกัลยาณมิตรกับผู้ร่วมงานและรู้จักเลือกเพื่อนร่วมงานให้เป็นกัลยาณมิตรกับผู้นำด้วย เพื่อประโยชน์แก่หมู่ชน มนุษยชาติและประโยชน์แก่ผู้ตาม
2. รู้จุดหมายชัดเจน รู้ทางที่จะดำเนินไปสู่จุดหมาย สามารถช่วยให้คนไปสู่จุดหมายได้
3. ช่วยให้ผู้ตามได้ศึกษาเล่าเรียนหรือฝึกฝนตนเอง จนกระทั่งผู้ตามสามารถข้ามพ้นความทุกข์หรือปัญหาไปสู่จุดหมายได้
4. มีความสามารถในการประสานคนกับคน ด้วยการที่ตนเองมีความสามารถ มีความดี เป็นแบบอย่างให้คนเกิดศรัทธาในผู้นำ ทำให้ผู้ตามยอมรับฟังปฏิบัติตาม
5. มีศักยภาพที่จะทำกิจการงานได้สำเร็จ ถ้าผู้ตามเห็นว่าผู้นำมีความสามารถที่นำทำกิจกรรม

ได้สำเร็จ ผู้ตามก็จะเชื่อถือ

6. ทำให้บุคคลเกิดความสามัคคี มีการประสานกันเอง ร่วมมือร่วมใจกันทำงาน

7. สามารถชี้ให้ผู้ตามเห็นว่่างานที่ทำนี้ดี เกิดประโยชน์สุขทั้งต่อตนเองและต่อสังคม เห็นคุณค่าของงาน

8. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ตามเจริญก้าวหน้ามั่นคงในการทำงาน

9. มีพรหมวิหาร 4 ได้แก่ 1) มีเมตตาต่อผู้ร่วมงาน 2) มีกรุณาต่อผู้ร่วมงาน 3) มีมุทิตาต่อผู้ร่วมงาน 4) มีอุเบกขาต่อผู้ร่วมงาน

10. ใช้ธรรมาธิปไตย ไม่ถือตนเองเป็นใหญ่

11. เป็นผู้สื่อสารให้ผู้ตามเห็นทางสว่างตา สว่างใจ ด้วยการพูดแจ่มแจ้ง พูดจูงใจ พูดเข้าใจ และพูดให้เข้าใจ

12. พัฒนาความต้องการของคนที่ถูกต้อง ดีงามและให้หมู่ชนมีความต้องการที่จะประสานเป็นอันเดียวกัน

13. ยึดหลักสัปปริสธรรม 7 ประการ คือ

1) รู้หลักการ 2) รู้จุดหมาย 3) รู้จักตน 4) รู้ประมาณ 5) รู้กาล 6) รู้ชุมชน 7) รู้บุคคล

14. มีกัลยาณมิตร 7 คือ 1) นำรัก 2) นำเคารพ 3) นำเจริญใจ 4) เป็นผู้รู้จักพูด

5) รู้จักฟัง 6) รู้จักแถลงเรื่องที่ยากให้เข้าใจง่าย

7) ไม่ชักนำในเรื่องที่ไม่ใช่เรื่อง

15. มองกว้าง คิดไกล ใฝ่สูง มองกว้าง คือ มองทั่วไป มองภาพรวม ไม่ใช่มองเฉพาะองค์กร หรือชุมชนของตน คิดไกล คือ คิดถึงสาเหตุ ปัจจัย ทั้งสาวไปข้างหลังและสืบไปข้างหน้า ก็ จะยิ่งเห็นอนาคต สามารถวางแผนเตรียมการเพื่ออนาคตให้บรรลุจุดหมาย ใฝ่สูง คือ ใฝ่ปรารถนา จุดหมายที่สูงส่ง ความดีงามของมนุษย์ ความดีงามของสังคม ความเจริญก้าวหน้า สันติสุขของมวลมนุษย์

การวัดภาวะผู้นำตามแนวพุทธ

มะลิวัน ศรีโคตร (2554) และฉวีวรรณ เคยพุทธชา (2554) ได้สร้างแบบวัดภาวะผู้นำตามแนวพุทธ ของพระธรรมปิฎก เพื่อวัดระดับภาวะผู้นำตามแนวพุทธของผู้อำนวยการโรงเรียนไว้ มีค่าความเชื่อมั่น 0.95 ในการวัดควรให้ผู้อำนวยการโรงเรียนประเมินการปฏิบัติตนของเขาเอง พร้อมกันนั้นก็สุ่มครูในโรงเรียนนั้นมา 3 - 5 คนประเมินการปฏิบัติตนของผู้อำนวยการโรงเรียน นำผลการวัดของทั้งผู้อำนวยการโรงเรียนและครูมาหาค่าเฉลี่ยเป็นค่าบ่งชี้ระดับภาวะผู้นำตามแนวพุทธ

ของผู้อำนวยการโรงเรียน จะทำให้การวัดมีความเที่ยงตรงและมีความเชื่อมั่นสูง
แบบวัดภาวะผู้นำตามแนวพุทธมีดังนี้

แบบวัดระดับภาวะผู้นำของผู้อำนวยการโรงเรียนตามแนวพุทธของพระธรรมปิฎก

คำชี้แจง ขอความกรุณาท่านผู้อำนวยการ (ถ้าให้ครูประเมินก็เปลี่ยนเป็นว่าขอให้ท่าน) ได้อ่าน
ข้อความตามรายการด้านล่างทั้ง 18 ข้อ แล้วพิจารณาว่าท่านได้ปฏิบัติตามรายการแต่ละข้อในระดับ
ใด (ถ้าให้ครูประเมินก็เปลี่ยนเป็นว่าแล้วพิจารณาว่าผู้อำนวยการโรงเรียนของท่านปฏิบัติตามรายการ
แต่ละข้อในระดับใด ส่วนในแบบสอบถามทุกข้อ คำว่าท่านก็เปลี่ยนเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนของท่าน)
โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องตัวเลขตามเกณฑ์ดังนี้

1	คะแนน	หมายถึง	ระดับการปฏิบัติน้อยที่สุด
2	คะแนน	หมายถึง	ระดับการปฏิบัติน้อย
3	คะแนน	หมายถึง	ระดับการปฏิบัติปานกลาง
4	คะแนน	หมายถึง	ระดับการปฏิบัติมาก
5	คะแนน	หมายถึง	ระดับการปฏิบัติมากที่สุด

ข้อ ที่	ท่านได้ปฏิบัติตามรายการต่อไปนี้มากน้อยเพียงไร	ระดับการปฏิบัติของท่าน				
		น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด
		1	2	3	4	5
	หลักสัปปุริสธรรม 7					
1.	ท่านได้บริหารโรงเรียนโดยยึดหลักการ กฎเกณฑ์ ระเบียบแนวปฏิบัติ ของทางราชการอย่างเคร่งครัด					
2.	ท่านมีการวางเป้าหมายในการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน มีความมุ่งมั่น ที่จะไปถึงเป้าหมายเสมอ					
3.	ท่านรู้จักกำลังสติปัญญา ความสามารถของตนเองและบริบททุกด้าน ของโรงเรียน พร้อมนำมาใช้ในการปฏิบัติงาน					
4.	ท่านรู้จักขอบเขตความพอเหมาะที่จะปฏิบัติงานตามภารกิจ ของโรงเรียนและรู้ว่า มีปัจจัยอะไรบ้างในการปฏิบัติงานของ โรงเรียน					
5.	ท่านเป็นคนที่รู้เวลาในการปฏิบัติงานตามภารกิจของโรงเรียน มีทักษะ การพูดและการวางแผนในการบริหารโรงเรียนเสมอ					

ข้อ ที่	ท่านได้ปฏิบัติตามรายการต่อไปนี้มากน้อยเพียงไร	ระดับการปฏิบัติของท่าน				
		น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด
		1	2	3	4	5
6.	ท่านมีความใกล้ชิดชุมชน รู้ทันข่าวสารของประเทศและของโลก นำข้อมูลสารสนเทศมาแก้ปัญหาได้อย่างเป็นระบบ					
7.	ท่านมีความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลทุกคนที่มาเกี่ยวข้องกับท่าน ใช้คนให้เหมาะสมกับงาน และให้คนได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ					
หลักพรหมวิหาร 4						
8.	ท่านเป็นผู้ที่มีน้ำใจ มีความปรารถนาดี มีความเป็นมิตร มีไมตรีกับเพื่อนร่วมงานเสมอ					
9.	ท่านมีความรู้สึกถึงความทุกข์ ความเดือดร้อน และปัญหาของเพื่อนร่วมงาน และช่วยเหลือให้เพื่อนร่วมงานหลุดพ้นจากความทุกข์นั้นๆ					
10.	ท่านแสดงความยินดีกับเพื่อนร่วมงานเมื่อเพื่อนร่วมงานเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นหรือได้ดีมีสุข ทำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม และประสบความสำเร็จ					
11.	ท่านเป็นผู้นำที่มีความเป็นธรรม ให้ความเป็นกลางกับทุกคน ในการปฏิบัติงาน และต้องทำงานให้ได้ทั้งคนทั้งงาน					
หลักกัลยาณมิตร 7						
12.	ท่านเป็นผู้ที่บริหารงานโดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ไม่เสียหลักการ เป็นที่รักของทุกคน					
13.	ท่านเป็นผู้มีหลักการ มีความหนักแน่น เป็นที่เคารพของผู้พบเห็น					
14.	ท่านเป็นผู้ที่มีความรอบรู้และมีสติปัญญาในการบริหารงานของโรงเรียน และปฏิบัติงานด้วยคุณธรรมความดี อีกทั้งผู้ได้บังคับบัญชาสามารถนำเอาไปเป็นแบบอย่างได้					

ข้อ ที่	ท่านได้ปฏิบัติตามรายการต่อไปนี้มากน้อยเพียงไร	ระดับการปฏิบัติของท่าน				
		น้อย ที่สุด 1	น้อย 2	ปาน กลาง 3	มาก 4	มาก ที่สุด 5
15.	ท่านเป็นนักพูดที่ดี พูดให้ได้ผลทุกสถานการณ์ เป็นคนพูดแจ่มแจ้ง พูดเข้าใจ พูดจูงใจ พูดร่าเริง โดยรวมแล้วท่านเป็นผู้สื่อสารที่ดี					
16.	ท่านมีความอดทนในการรับฟังต่อถ้อยคำของคนอื่น เพื่อการสื่อสารที่ดีและผลสัมฤทธิ์ของงานที่ปฏิบัติ					
17.	ท่านเป็นผู้ที่รู้จักแถลงเรื่องราวต่างๆ ที่ลึกซึ้ง ปัญหาที่หนักและยาก เอามาชี้แจงและอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจได้ง่าย					
18.	ท่านไม่ชักนำผู้ร่วมงานกระทำในเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่มีสาระ ไม่เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติงาน					

ความสำคัญและการนำมาใช้

ภาวะผู้นำตามแนวพุทธที่พระธรรมปิฎกเสนาอ วัณโณ มีความสำคัญต่อวงการศึกษาไทยอย่างมากที่จะได้นำไปพัฒนาผู้นำในสถานศึกษาของไทยให้มีภาวะผู้นำตามแนวพุทธ เพราะภาวะผู้นำตามแนวพุทธนี้เป็นภาวะผู้นำเหนือผู้นำหรือสุดยอดผู้นำหรือเป็นภาวะผู้นำสูงสุด ที่เป็นภาวะผู้นำที่มีคุณธรรมอย่างยิ่ง ก็จะทำให้มีผู้นำในสถานศึกษาที่สามารถพัฒนานักศึกษาระดับปริญญาโทปริญญาเอก ในมหาวิทยาลัยของไทยให้มีภาวะผู้นำตามแนวพุทธ มะลิวัน ศรีโคตร (2554) วิจัยพบว่า (1) ผู้อำนวยการโรงเรียนต้นแบบในฝันและผ่านการรับรองภายนอกของ สมศ. มีภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตย มีภาวะผู้นำแบบเดินสายกลางและมีภาวะผู้นำตามแนวพุทธอยู่ในระดับ

สูง (2) ผู้อำนวยการโรงเรียนที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และผ่านการรับรองของ สมศ. มีภาวะผู้นำแบบเน้นอำนาจการเชื่อฟัง มีภาวะผู้นำแบบเน้นสมาคมและมีภาวะผู้นำตามแนวพุทธอยู่ในระดับสูง (3) ผู้อำนวยการโรงเรียนที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน แต่ไม่ผ่านการรับรองคุณภาพภายนอกของ สมศ. มีภาวะผู้นำแบบปล่อยตามสบาย มีภาวะผู้นำแบบเน้นสมาคม และมีภาวะผู้นำตามแนวพุทธอยู่ในระดับสูง ผลการวิจัยของ มะลิวัน ศรีโคตร ยังชี้ให้เห็นว่า ภาวะผู้นำตามแนวพุทธส่งผลต่อคุณภาพของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในประเทศไทยได้อย่างชัดเจน

สำเร็จ บุญเรืองรัตน์

บรรณานุกรม

- ฉวีวรรณ เกษพุดชา. (2554). **อำนาจการบริหารของผู้อำนวยการโรงเรียนที่ส่งผลต่อความเป็นเลิศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของไทย.** วิทยานิพนธ์ ศษ.ด. (การบริหารการศึกษา). นครราชสีมา : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2545). **ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ.** กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันสื่อธรรม .
- มะลิวัน ศรีโคตร. **ภาวะผู้นำของผู้อำนวยการโรงเรียนที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในประเทศไทย.** (2554). วิทยานิพนธ์ ศษ.ด. (การบริหารการศึกษา). นครราชสีมา : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.

ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้อำนวยการโรงเรียน

ความหมาย

ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้อำนวยการโรงเรียน (Academic Leadership of School Directors) หรือความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้อำนวยการโรงเรียน หมายถึง ความสามารถของผู้อำนวยการโรงเรียนในการนำเอาความรู้ วิธีการ ตลอดจนเทคนิควิธีใหม่ๆ ที่มีประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาใช้ในการจัดการเรียนการสอนการพัฒนาวิชาชีพ

พฤติกรรมภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้อำนวยการโรงเรียน

ฮอลลิงเกอร์ (Hollinger, 2005) ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำทางการสอนว่าเป็นภาวะผู้นำเฉพาะของผู้บริหารสถานศึกษาที่มุ่งไปที่การปรับปรุงการสอนของครู และการเรียนของผู้เรียนในโรงเรียน ผู้นำการสอนพยายามปรับเปลี่ยนองค์ประกอบต่างๆ ในโรงเรียน เนื้อหาของหลักสูตร วิธีสอน การวัดผล วัฒนธรรมโรงเรียนให้ทันสมัยอยู่เสมอ เพื่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนจะได้ดีขึ้น ภาวะผู้นำการสอนนี้ บางคนเรียกว่าภาวะผู้นำทางวิชาการ

สมศักดิ์ ชาญสูงเนิน (2552) ได้สัมภาษณ์ผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาศึกษานิเทศก์ ผู้ทรงคุณวุฒิ อาจารย์ผู้สอนในระดับอุดมศึกษาและครูผู้สอนในระดับมัธยมศึกษา 10 คน เกี่ยวกับพฤติกรรมความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้อำนวยการโรงเรียนแล้ววิเคราะห์

สรุปพฤติกรรมทางวิชาการของผู้อำนวยการโรงเรียนได้ 14 ประการดังนี้

1. มีความสามารถในการปฏิบัติงานโดยเฉพาะการพัฒนางานวิชาการ โดยมีกํารนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการพัฒนาวิชาการ และรายงานผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ผู้เกี่ยวข้องและสาธารณชนได้รับทราบอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

2. มีแนวคิดใหม่ทางด้านการพัฒนาการเรียนการสอนและนำแนวคิดใหม่หรือทักษะใหม่มาใช้ดำเนินการในโรงเรียนให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การจัดการเรียนการสอนแนวใหม่ หรือการวัดผลประเมินผลการศึกษาแนวใหม่ เป็นต้น

3. มีความรู้ความสามารถในการบริหารงานวิชาการ มีสติปัญญาในการตัดสินใจ มีความกระตือรือร้นและมุ่งมั่นที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ

4. มีวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง

5. มีความสามารถในการส่งเสริมสนับสนุนให้ครูในโรงเรียนได้พัฒนาเป้าหมายและวัตถุประสงค์ทางวิชาการและนำไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม สร้างความเชื่อมั่นแก่ครูว่ากิจกรรมที่โรงเรียนกำหนดขึ้นมานั้นสอดคล้องกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโรงเรียน วางแผนร่วมกับคณะครูเกี่ยวกับโครงการต่างๆ ทางวิชาการ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน ปฏิบัติงานร่วมกับคณะครูในการประเมินผลโครงการทางวิชาการ รายงาน

ผลให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบ รวมทั้งสนับสนุนให้ครูได้รับการพัฒนาทางวิชาชีพอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง

6. มีบุคลิกภาพความเป็นผู้นำ ได้แก่ การแต่งกายสุภาพ มีความสามารถในการใช้ภาษาทั้งการพูดและการเขียน มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีนิสัยรักการอ่าน อุทิศเวลาให้ราชการอย่างสม่ำเสมอ

7. สร้างขวัญและกำลังใจแก่ผู้ร่วมงานอย่างสม่ำเสมอ และหาเทคนิควิธีการที่จะเสริมสร้างให้ครูมีคุณภาพและประสพผลสำเร็จในวิชาชีพครู

8. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เชื่อมั่นในตนเองและกล้าแสดงออก

9. มีความซื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรมจริยธรรม และมีจรรยาบรรณทางวิชาชีพ

10. ให้ความสำคัญกับการวิจัยและพัฒนา โดยส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน

11. เน้นการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนชั้นเลิศทางด้านการเรียนรู้ของนักเรียนและทางด้านการสอนของครู

12. มุ่งเน้นการพัฒนาการเรียนการสอนเป็นหลัก และให้ความสำคัญกับครูในการจัดบรรยากาศการเรียนการสอนหรือจัดการห้องเรียนให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของการศึกษาของชาติ

13. จัดบริการอำนวยความสะดวกด้านสื่อการเรียนการสอน แหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในโรงเรียน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการเรียนการสอน

14. นิเทศ กำกับ ติดตามและประเมินผลงาน

วิชาการ ตลอดจนการสอนของครูอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนการสอน

สมพงษ์ สิงหะพล (2547) กล่าวว่าภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้อำนวยการโรงเรียนมีดังนี้

1. ผู้อำนวยการโรงเรียนในฐานะผู้นำทางวิชาการต้องแสดงความเป็นผู้นำ 3 ประการคือ

1.1 ความเป็นผู้นำทางด้านพฤติกรรม ต้องแสดงความเป็นผู้นำใน 2 ลักษณะคือ

1.1.1 พฤติกรรมที่มุ่งงานให้ภารกิจของโรงเรียนสัมฤทธิ์ผล

1.1.2 พฤติกรรมที่มุ่งคนให้ความสนใจกับความมั่นคงปลอดภัย การยอมรับนับถือ ศักดิ์ศรี และคุณค่าในความเป็นคนของบุคลากรในโรงเรียน

1.2 ความเป็นผู้นำทางด้านการพัฒนาคน มุ่งมั่นพยายามพัฒนาศักยภาพของบุคลากรให้มีขีดความสามารถและจิตใจที่พุ่งขึ้นสู่ระดับที่พึงปรารถนามากที่สุด ซึ่งจะส่งผลให้โรงเรียนสามารถปฏิบัติการกิจได้อย่างมีคุณภาพ

1.3 ความเป็นผู้นำทางด้านผู้นำกลุ่มต้องแสดงความเป็นผู้นำใน 2 ลักษณะ คือ

1.3.1 นำในการปฏิบัติการกิจของกลุ่มหรือองค์การให้สำเร็จผลตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายตามบทบาทหน้าที่

1.3.2 นำในการสร้างหรือพัฒนา กลุ่มหรือองค์การให้คงอยู่ต่อไปได้อย่างมีคุณภาพ และมีความเจริญก้าวหน้า

2. บทบาทความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้
 อำนวยการโรงเรียน มีดังนี้

2.1 บทบาทด้านนำเทคนิคใหม่เกี่ยวกับ
 การศึกษามาใช้

2.2 บทบาทการพัฒนาการเรียนการสอน

2.3 บทบาทด้านการส่งเสริมพัฒนาครูด้าน
 วิชาชีพ

2.4 บทบาทด้านพัฒนาหลักสูตร

เฮคก์ ลาร์เซน และมาร์คูไลด์ส (Heck,
 Lasen and Marcoulides, 1990) กล่าวว่าผู้
 อำนวยการโรงเรียนที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการมี
 พฤติกรรมดังนี้

1. กำหนดเป้าหมายของโรงเรียน
2. สื่อสารให้ทุกคนทราบว่าโรงเรียนมีความ
 คาดหวังในผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูง
3. จัดห้องเรียนให้เอื้อต่อการสอนของครู
4. จัดทรัพยากรที่จำเป็น
5. นิเทศผลการปฏิบัติงานของครู
6. ตรวจสอบความก้าวหน้าของโรงเรียน
7. จัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้และ
 มีความเป็นระเบียบ

การพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้
 อำนวยการโรงเรียน

ผู้อำนวยการโรงเรียนต้องสามารถพัฒนาภาวะ
 ผู้นำทางวิชาการของตนเองได้ด้วยการศึกษา

ค้นคว้าอยู่เสมอ ศึกษาเรื่องหลักสูตร การพัฒนา
 หลักสูตรการเรียนการสอน การวัดประเมินผล
 การวิจัยการศึกษา เทคโนโลยีการศึกษา ปรัชญา
 การศึกษา จิตวิทยาการศึกษา การนิเทศ ทำวิจัย
 เข้าร่วมฟังการเสนอผลการวิจัยระดับประเทศ อ่าน
 บทความทางวิชาการ อ่านหนังสือพิมพ์ เข้าร่วม
 สัมมนา เข้าร่วมการอบรม

สำเร็จ บุญเรืองรัตน์ ปกรณ์ ประจัญบาน
 และ สมศักดิ์ ชาญสูงเนิน (2553) วิจัยพบว่าใน
 โรงเรียนที่ครูมีแรงจูงใจใฝ่รู้สูง และมีเจตคติที่ดีต่อ
 ความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้จะส่งผลต่อการ
 ยกระดับความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้
 อำนวยการโรงเรียนให้สูงขึ้นร้อยละ 66

การวัดระดับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้
 อำนวยการโรงเรียน

ราชัน บุญธิมา (2542) สร้างแบบสอบถาม
 ให้ผู้อำนวยการโรงเรียนได้ประเมินระดับภาวะผู้นำ
 ทางวิชาการของผู้ผู้อำนวยการโรงเรียน และให้ครู
 ในโรงเรียนนั้นที่สุ่มมาสัก 3 - 5 คน ประเมินระดับ
 ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้ผู้อำนวยการโรงเรียน
 นำคะแนนเฉลี่ยจากผลการตอบแบบสอบถามของ
 ทั้งผู้อำนวยการโรงเรียนและครูแต่ละคนมารวมกัน
 แล้วหาค่าเฉลี่ยเป็นค่าบ่งชี้ระดับภาวะผู้นำทาง
 วิชาการของผู้ผู้อำนวยการโรงเรียน แบบสอบถามนี้
 มีค่าความเชื่อมั่น 0.869 แบบสอบถามมีลักษณะ
 ดังนี้

แบบสอบถามวัดระดับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน

คำชี้แจง

แบบสอบถามความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน เป็นแบบสอบถามเพื่อสอบถามผู้อำนวยการโรงเรียนเกี่ยวกับความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนในปัจจุบัน (ถ้าเป็นแบบสอบถามครูก็เปลี่ยนเป็นว่าสอบถามครูเกี่ยวกับความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน, การปฏิบัติงานในโรงเรียนของท่านเปลี่ยนเป็นการปฏิบัติงานในโรงเรียนของผู้บริหารโรงเรียนของท่าน) มีลักษณะเป็นแบบสอบถามแบบประเมินค่า 5 ระดับ จำนวน 6 ข้อ โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องตัวเลข ใต้ตารางระดับการปฏิบัติที่ตรงกับการปฏิบัติของผู้บริหารโรงเรียนตามเกณฑ์ดังนี้

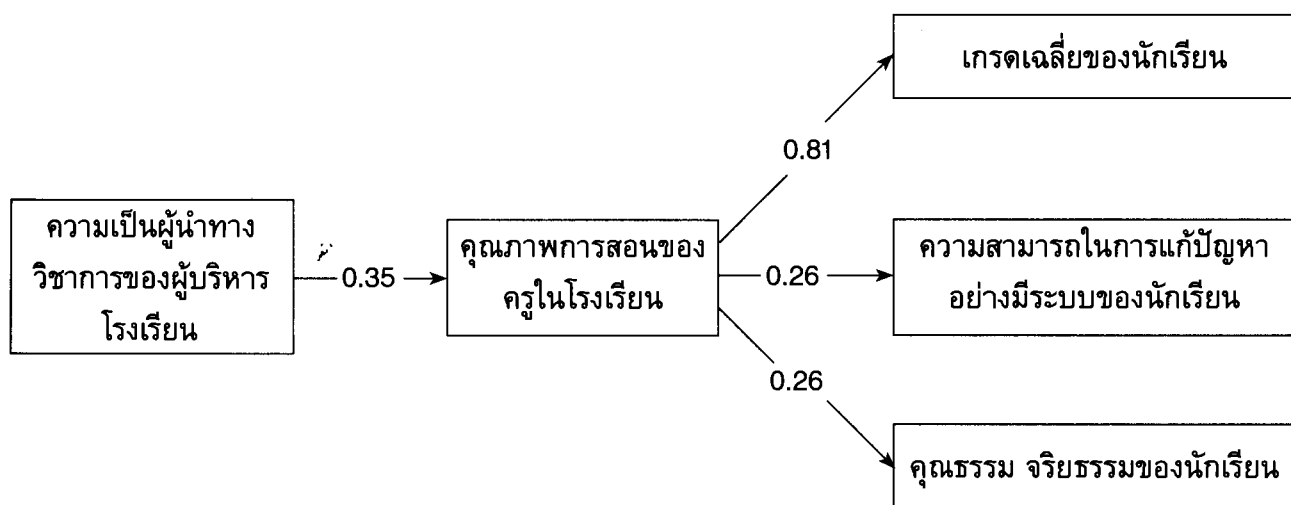
1	คะแนนหมายถึง	การปฏิบัติน้อยที่สุด
2	คะแนนหมายถึง	การปฏิบัติน้อย
3	คะแนนหมายถึง	การปฏิบัติปานกลาง
4	คะแนนหมายถึง	การปฏิบัติมาก
5	คะแนนหมายถึง	การปฏิบัติมากที่สุด

ลำดับ	การปฏิบัติงานในโรงเรียนของท่านได้ปฏิบัติอย่างไร	ระดับการปฏิบัติ				
		5	4	3	2	1
1	ร่วมกับคณะครู อาจารย์ในการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ทางวิชาการของโรงเรียน					
2	ร่วมกับคณะครูอาจารย์ในการวางแผนและดำเนินงานเพื่อพัฒนาคุณภาพทางการเรียนของนักเรียน					
3	นำความรู้ เทคนิค วิธีการใหม่มาใช้ในการบริหารวิชาการของโรงเรียน					
4	สนับสนุนส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์ทางวิชาการของโรงเรียน					
5	ได้ช่วยเหลือคณะครูอาจารย์ในการเสริมสร้างความรู้ทางวิชาการและการนำผลการวิจัยมาใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอน					
6	ปฏิบัติร่วมกับคณะครู อาจารย์ในการประเมินผลโครงการทางวิชาการของโรงเรียน					

ความสำคัญของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้ อำนวยการโรงเรียน

ผู้อำนวยการเป็นผู้นำของโรงเรียนจึงต้องมีความรอบรู้เกี่ยวกับหลักสูตรการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผล การปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน การวิจัยเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน การนิเทศครูผู้สอน เป็นแบบอย่าง เป็นผู้ชี้แนะและเป็นผู้อบรมครูในโรงเรียนได้ ถ้าครูเขียนข้อสอบวัดพฤติกรรมการคิดวิเคราะห์ไม่เป็น ผู้อำนวยการต้องสอนครูให้เขียนข้อสอบวัด

พฤติกรรมดังกล่าวได้ ถ้าครูสอนไม่มีคุณภาพ ผู้อำนวยการต้องสามารถนิเทศและชี้แนะการสอนแก่ครูได้ ผลการเรียนของนักเรียนก็จะดีขึ้น ดังผลการวิจัยของ สำเร็จ บุญเรืองรัตน์ สุวัฒน์ วิวัฒน์านนท์ และนิคม นาคอ้าย (2550) ที่วิจัยพบว่าความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้อำนวยการโรงเรียนส่งผลต่อคุณภาพการสอนของครูแล้วคุณภาพการสอนของครูย่อมส่งผลต่อเกรดเฉลี่ยของนักเรียน ส่งผลต่อความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างมีระบบของนักเรียน และส่งผลต่อคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนดังรูปแบบที่ 1

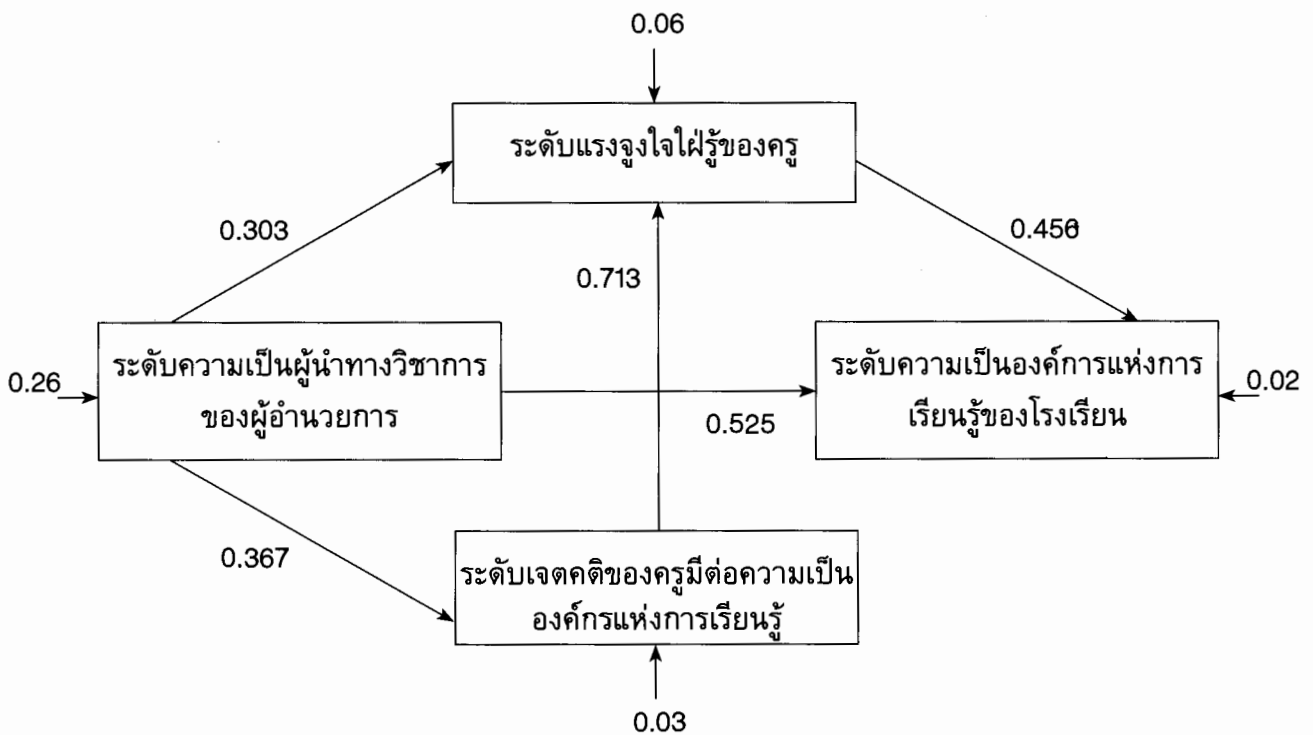

รูปแบบที่ 1 รูปแบบผลลัพธ์ทางการศึกษาของโรงเรียน

สมศักดิ์ ชาญสูงเนิน (2552) วิจัยพบว่าความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้อำนวยการโรงเรียนส่งผลต่อความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียน กล่าวคือ โรงเรียนใดจะมีความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญของโรงเรียนและจุดมุ่งหมายที่ประเทศชาติต้องการให้สังคมเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ นั้น ขึ้นอยู่กับความ

เป็นผู้นำทางวิชาการของผู้อำนวยการโรงเรียนดังรูปแบบที่ 2 ในรูปแบบที่ 2 นี้ความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้อำนวยการโรงเรียนยังส่งผลต่อแรงจูงใจใฝ่รู้อของครู และส่งผลต่อเจตคติของครูที่มีต่อความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนอีกด้วยแล้วตัวแปร 2 ตัวแปรหลังนี้ส่งผลต่อความเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้โดยแรงจูงใจใฝ่รู้อของครู

ส่งผลทางตรงต่อความเป็นองค์การแห่งการ เรียน การเรียนรู้ของโรงเรียนส่งผลทางอ้อมผ่านแรงจูงใจ
 ใจ ส่วนเจตคติของครูที่มีต่อความเป็นองค์การแห่ง ใฝ่รู้ของครูมายังความเป็นองค์การแห่งการ เรียน
 ของโรงเรียน

รูปแบบที่ 2 รูปแบบอิทธิพลของตัวแปรต้นที่ส่งผลต่อระดับความเป็นองค์การแห่งการ เรียนรู้ของโรงเรียน

ตามรูปแบบที่ 1 และรูปแบบที่ 2 นั้น ใน (beta weight : β) ในสมการถดถอยพหุคูณ
 ช่องสี่เหลี่ยมตันลูกศรคือตัวแปรต้น เช่น รูปแบบ นั้นเอง เป็นค่าที่บ่งบอกว่าถ้าตัวแปรต้นเพิ่มขึ้น
 ที่ 1 ความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร จากเดิม 1 คะแนนมาตรฐาน (z - score) แล้วจะ
 โรงเรียน ที่ส่งผลต่อตัวแปรตามที่ปรากฏที่ช่อง ทำให้ตัวแปรตามเพิ่มขึ้นเท่ากับขนาดของตัวเลข
 สี่เหลี่ยมตรงปลายลูกศร ลูกศร ($\rightarrow$) นี้บ่งชี้ ที่ปรากฏอยู่บนเส้นลูกศรคะแนนมาตรฐาน แต่
 ว่าตัวแปรต้นตรงต้นลูกศรส่งผลต่อตัวแปรตาม ถ้าค่าเป็นลบก็แปลความหมายได้ว่าถ้าตัวแปรต้น
 ตรงปลายลูกศร ตัวเลขบนเส้นลูกศรเป็นค่าหน้า เพิ่มขึ้น 1 คะแนนมาตรฐาน (z - score) จะทำให้
 หนักความสำคัญของตัวแปรต้นที่ส่งผลต่อตัวแปร ตัวแปรตามตรงปลายลูกศรเท่ากับขนาดของค่าที่
 ตามเรียกว่า ค่าสัมประสิทธิ์เส้นทาง (path co- ปรากฏบนลูกศรคะแนนมาตรฐาน เช่น ตาม
 efficient : p) ซึ่งก็คือค่าหน้าหนักความสำคัญ รูปแบบที่ 1 นั้น แปลความหมายได้ว่า ความ

เป็นผู้นำทางวิชาการของผู้อำนวยการโรงเรียนเพิ่มขึ้น 1 คะแนนมาตรฐาน ทำให้คุณภาพการสอนของครูเพิ่มขึ้น 0.35 คะแนนมาตรฐาน ซึ่งเพิ่มขึ้นร้อยละ 63.68 ค่าร้อยละ 63.68 นี้สามารถหาได้จากการเทียบค่าคะแนนมาตรฐาน 0.35 (0.35

z - score) กับพื้นที่ใต้โค้งปกติซึ่งจะเท่ากับร้อยละ 63.68 ดูได้จากหนังสือสถิติทางการศึกษาและจิตวิทยา (Glass and Stanley, 1970) ในรูปแบบที่ 2 ค่าตัวเลขที่อยู่นอก เช่น 0.26 มีลูกศรชี้ตรงมาที่ระดับความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้อำนวยการโรงเรียนนั้นคือ ค่าความคลาดเคลื่อน

สำเร็จ บุญเรืองรัตน์

บรรณานุกรม

- ราชันย์ บุญริมา. (2542). ปัจจัยที่เอื้อต่อผลสำเร็จของการนำหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นไปปฏิบัติ : กรณีศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดเชียงราย. ปรินญาณิพนธ์การศึกษา ดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2542.
- สมพงษ์ สิงหะพล. (2547). "ความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา," วารสารราชพฤกษ์. 3 (1) : 47-58.
- สมศักดิ์ ชาตสูงเนิน. (2552). ตัวแปรที่ส่งผลกระทบต่อระดับความเป็นองค์การแห่งการเรียนรัฐของโรงเรียน. วิทยานิพนธ์ ศษ.ด (การบริหารการศึกษา). นครราชสีมา : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.
- สำเร็จ บุญเรืองรัตน์ ; ปกรณ์ ประจัญบาน และสมศักดิ์ ชาตสูงเนิน. (2553). แรงจูงใจใฝ่รู้ของครูและเจตคติของครูที่มีผลต่อความเป็นองค์การแห่งการเรียนรัฐของโรงเรียนส่งผลกระทบต่อความเป็นผู้นำทางวิชาการของผู้อำนวยการโรงเรียน. นครราชสีมา : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.
- สำเร็จ บุญเรืองรัตน์ ; สุวัฒน์ วิวัฒนานนท์ และนิคม นาคอ้าย. (มิถุนายน - ตุลาคม 2550). "การค้นหารูปแบบของผลลัพธ์ทางการ ศึกษาของนักเรียนที่มีตัวแปรน้อยที่สุดและสามารถนำมาใช้ปฏิบัติในโรงเรียน," วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล. หน้า 7 - 13.
- De Bevoise, W. (2002). "Synthesis of Research on The Principal as Instructional Leader," **Educational Leadership**. 42 (2) : 2 : 14 - 20.
- Glass, Gene V. and Stanley, Julian C. (1970). **Statistical Methods in Education and Psychology**. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice Hall Inc.
- Heck, R. H., Lasen, T. J., and Marcoulides, G.A. (1990). "Instructional Leadership and School Achievement : Validation of a Causal Model," **Educational Administration Quarterly**. 26 (2), 94 - 125.
- Hollinger, P. (2005). "Instructional Leadership and the School Principal : A Passing Fancy that Refused to Fade Away," **Leadership and Policy in Schools**. 4(3) : 221 - 239.

อำนาจในการบริหาร

ความหมาย

อำนาจในการบริหาร (Administration Power) หมายถึง การใช้พลังของผู้บริหารที่ทำให้ผู้ร่วมงานปฏิบัติตามเพื่อความสำเร็จขององค์การ

มีผู้นิยามอำนาจในการบริหารไว้ ดังเช่น

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2545) กล่าวว่า อำนาจในการบริหารคือเครื่องมือหรือสื่อของผู้นำที่จะนำมาช่วยประสานให้คนทั้งหลายรวมกันอยู่และรวมกันทำ เพื่อจะได้อยู่ด้วยกันอย่างดี และกระทำด้วยกัน พากันไปด้วยดี โดยสวัสดิภาพ ผ่านพ้นอันตราย และเป็นสุข ได้บรรลุจุดมุ่งหมาย อันดีงามเป็นประโยชน์สุข โดยถูกต้องตามธรรม

เฮอร์เชย์และบลันชาร์ด (Hershey and Blanchard, 1993) กล่าวว่า อำนาจในการบริหาร หมายถึง อิทธิพลจากความสามารถหรือทรัพยากรที่ผู้บริหารมีอยู่นำมากระตุ้นให้ผู้อื่นยินยอมและยึดมั่นผูกพันต่อการปฏิบัติงาน

ความเป็นมา

อาจกล่าวได้ว่า เมื่อมีมนุษย์เกิดขึ้นมาในโลกแล้ว บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาทำงานร่วมกัน เพื่อความสำเร็จในจุดมุ่งหมายอันใดอันหนึ่ง ก็ย่อมมีผู้นำในการทำงานหรือมีผู้บริหารงาน ผู้นำหรือผู้บริหารก็ต้องมีพลังอำนาจในการทำให้ผู้ร่วมงานทำงานไปด้วยกัน ความคิดเกี่ยวกับอำนาจในการบริหารนี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยอินเดียนโบราณ จีนโบราณ กรีกและโรมัน พระพุทธเจ้าได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้นำเหนือผู้นำ เพราะใช้อำนาจทางธรรมในการทำให้พุทธบริษัท ได้แก่ ภิกษุ

สามเณร ชี และพุทธศาสนิกชนรวมตัวกันอยู่ด้วยกัน ร่วมกันปฏิบัติธรรม

ในการบริหารองค์การ เชสเตอร์ บาร์นาร์ด (Chester Barnard) (Barnard, 1938) เป็นผู้คิดเรื่องอำนาจในการบริหาร ในปี ค.ศ. 1938 ในปี ค.ศ. 1947 แมก เวบเบอร์ (Max Weber) (Weber, 1947) เสนอแหล่งที่มาของอำนาจ ต่อมาในปี ค.ศ. 1968 จอห์น อาร์ พี เฟรนช์ (John R.P. French) และ เบอร์tram เอช ราเวน (Bertram H. Raven) (French and Raven, 1968) ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นสองคนแรก ที่บุกเบิกวิเคราะห์แหล่งของอำนาจและชนิดของอำนาจได้อย่างชัดเจน จากนั้นในปี ค.ศ. 1983 เฮนรี มินท์ซเบิร์ก (Henry Mintzberg) (Mintzberg, 1983) เป็นผู้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับอำนาจในการบริหารองค์การอีกแบบหนึ่ง ต่อมาในปี ค.ศ. 1993 พอล เฮอร์เชย์ (Paul Hershey) และเคนเนธ เอช บลันชาร์ด (Kenneth H. Blanchard) (Hershey and Blanchard, 1993) ได้เสนอประเภทของอำนาจในการบริหารให้กว้างขวางออกไปอีก เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2540 พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต, 2545) เสนออำนาจในการบริหารตามหลักพุทธธรรม แหล่งของการเกิดอำนาจในการบริหารของผู้บริหาร

เมื่อมีกลุ่มคนมาทำงานร่วมกัน ก็ย่อมมีผู้นำในการทำงานเรียกว่า ผู้บริหาร ผู้อำนวยการ ผู้นำเหล่านี้ก็ย่อมเกิดมีอำนาจในการสั่งการ ชักจูงคน

กระตุ้นผู้คนที่เรียกว่าผู้ตามให้ช่วยกันทำงาน อำนาจในการบริหารของผู้บริหารนั้น เกิดจาก (1) บารมีของผู้บริหาร (2) ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ผู้คนยอมรับในอำนาจของผู้นำ และ (3) เกิดจากกฎหมายกำหนดให้ผู้บริหารมีอำนาจหน้าที่ (Weber, 1947) มินท์ซเบิร์ก (Mintzberg, 1983) ได้วิเคราะห์อำนาจทั้งในและรอบๆ องค์การว่าเป็นแหล่งอำนาจของผู้บริหารในองค์การเกิดจาก

- (1) การควบคุมทรัพยากร (control over resource)
  - (2) ทักษะทางเทคนิค (technical skill)
  - (3) ความรอบรู้ (body of knowledge)
  - (4) กฎหมายกำหนดอำนาจให้ (legal prerogatives)
  - (5) ผู้อยู่เคียงข้างหรือผู้ที่เข้าถึงได้ (access)
- นอกจากนั้น มินท์ซเบิร์ก ยังเสนอแหล่งของอำนาจที่มีต่อองค์การอีก 4 ชนิด คือ
- (1) ระบบของอำนาจที่ได้รับมาอย่างเป็นทางการตามกฎหมาย
  - (2) วัฒนธรรมองค์การ
  - (3) ความเชี่ยวชาญในการแก้ปัญหาวิกฤต
  - (4) ระบบการเมือง

ชนิดของอำนาจในการบริหารของผู้บริหาร

เฟรนช์และราเวน (French and Raven, 1968) แบ่งอำนาจเป็น 5 ชนิด ดังนี้

1. อำนาจการให้รางวัล (reward power) เป็นอำนาจที่มีพื้นฐานจากการให้รางวัลหรือสิ่งตอบแทนหรือผลประโยชน์ เช่น การขึ้นเงินเดือน เลื่อนตำแหน่ง การมอบหมายงาน

2. อำนาจในการบังคับ (coercive power) เป็นความสามารถของผู้บริหารที่มีอิทธิพลเหนือผู้ใต้บังคับบัญชา โดยการลงโทษ ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชายอมปฏิบัติตาม การใช้อำนาจนี้อยู่ที่ความเข้มงวดของการลงโทษที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เช่น การไล่ออก ลดตำแหน่ง หรือตัดเงินเดือน การวิจารณ์ กลั่นแกล้ง ปฏิเสธการช่วยเหลือและสนับสนุน มอบงานที่ไม่ต้องการ ใช้กำลังบังคับหรือทำร้ายร่างกายหรือจิตใจ การเข้มงวดจากกฎระเบียบข้อบังคับ

3. อำนาจตามกฎหมาย (legitimate power) เป็นอำนาจที่เกิดจากค่านิยมทางวัฒนธรรมในทางการกำหนดพิธีกรรม โครงสร้างทางสังคม และการได้รับมอบหมายว่าเป็นผู้มีอำนาจ อาจมาจากการเลือกตั้งหรือแต่งตั้ง เมื่อได้รับอำนาจนั้นแล้วจะมีสิทธิในการใช้อำนาจนั้น

4. อำนาจอ้างอิง (referent power) มีพื้นฐานมาจากความเป็นเอกลักษณ์กับแรงจูงใจของผู้นำและความต้องการที่จะเหมือนผู้นำ ผู้บริหารที่มีแรงดึงดูดจิตใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันโดยไม่สนใจว่าในกายภาคหน้าจะได้รับรางวัลหรือความชอบอันใด หรือเป็นบุคคลที่มีเสน่ห์ อำนาจอ้างอิงเป็นความสามารถที่ผู้บริหารจะมีอิทธิพลต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้บริหารที่มีอำนาจอ้างอิงจะเป็นที่เคารพนับถือยกย่องสรรเสริญและถูกเลียนแบบ

5. อำนาจความเชี่ยวชาญ (expert power) ใช้กับผู้บริหารที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านในระดับสูง และต้องเป็นประโยชน์และเชื่อถือได้ อำนาจชนิดนี้ขึ้นอยู่กับที่ยอมรับของผู้ใต้บังคับ

บัญชา โดยทั่วไปในองค์การสมัยใหม่ที่ต้องการเทคโนโลยีขั้นสูง ต้องใช้อำนาจชนิดนี้สร้างความ เป็นเลิศและกำหนดทิศทางอนาคตขององค์การ เฮอร์เชย์และบลันชาร์ด (Hershey and Blanchard, 1993 : 135 - 136) แบ่งอำนาจไว้ 7 ชนิดดังนี้

1. อำนาจการให้รางวัล (reward power) เป็นความสามารถที่ผู้นำทำให้สิ่งตอบแทน แก่ผู้อื่น ผู้อื่นยอมทำตามเพราะจะมีประโยชน์แก่ ตน

2. อำนาจจากการบังคับ (coercive power) เป็นความสามารถของผู้นำที่สามารถ บังคับชักจูงให้ผู้อื่นยอมทำตาม มิฉะนั้นจะถูก ลงโทษ

3. อำนาจตามกฎหมาย (legitimate power) เป็นอำนาจที่กฎหมายกำหนดให้ผู้นำมี อำนาจในการบังคับบัญชาผู้อื่นให้ปฏิบัติตาม

4. อำนาจอ้างอิง (referent power) หมายถึง อำนาจของผู้นำที่เกิดจากการที่ผู้ตาม นิยมชมชื่นนับถือศรัทธา ผู้ตามจึงยอมปฏิบัติตาม

5. อำนาจความเชี่ยวชาญ (expert power) เป็นอำนาจที่เกิดจากผู้นำมีความรู้ความ สามารถ มีความเชี่ยวชาญ มีทักษะเหนือผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นยอมรับนับถือและปฏิบัติตาม

6. อำนาจข่าวสารข้อมูล (information power) เป็นอำนาจจากการเป็นเจ้าของหรือเข้าถึงข่าวสารข้อมูลที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นยอมทำตาม

7. อำนาจการเชื่อมโยง (connection power) เป็นอำนาจที่เกิดจากการมีความสัมพันธ์ ของผู้นำกับผู้ที่มีอิทธิพลทั้งในและนอกองค์การ ทำให้ผู้อื่นยอมปฏิบัติตาม

ยูล์ค (Yulk, 2002) เสนอว่าอำนาจของผู้นำมี 5 ชนิด คือ (1) อำนาจอ้างอิง (2) อำนาจความ เชี่ยวชาญ (3) อำนาจตามกฎหมาย (4) อำนาจ การให้รางวัล (5) อำนาจการบังคับ อำนาจอ้างอิง และอำนาจความเชี่ยวชาญผู้ปฏิบัติตามให้ความ ร่วมมือมากที่สุดต่อต้านน้อยที่สุด อำนาจตาม กฎหมายและอำนาจการให้รางวัลผู้ตามให้ความ ร่วมมือน้อย ต่อต้านน้อย อำนาจจากการบังคับ ผู้ตามให้ความร่วมมือน้อยที่สุดและต่อต้านมากที่สุด

พระธรรมปิฎก (ประยูรธ ฺ ปยุตโต) (2545) กล่าวถึงอำนาจตามหลักพุทธธรรมว่าเกิด จากลักษณะผู้นำ 15 ประการดังนี้

1. อำนาจที่เกิดจากผู้นำเป็นกัลยาณมิตร กับผู้ร่วมงานและรู้จักเลือกเพื่อนร่วมงานให้ เป็นกัลยาณมิตรกับผู้นำด้วย เป็นอำนาจที่เกิด จากผู้นำตั้งใจทำงานเพื่อประโยชน์แก่หมู่ชน มนุษยชาติและประโยชน์แก่ผู้ตาม

2. อำนาจที่เกิดจากผู้นำรู้จุดหมายชัดเจน รู้ ทางที่จะดำเนินไปสู่จุดหมาย สามารถช่วยให้คน ไปสู่จุดหมายได้

3. อำนาจเกิดจากผู้นำช่วยให้ผู้ตามได้ศึกษา เล่าเรียนหรือฝึกฝนตนเอง จนกระทั่งผู้ตามสามารถ ข้ามพ้นความทุกข์หรือปัญหาไปสู่จุดหมายได้

4. อำนาจที่เกิดจากผู้นำมีความสามารถในการประสานคนกับคนด้วยการที่ตนเองมีความสามารถ มีความดี เป็นแบบอย่างให้คนเกิดความศรัทธาในผู้นำ ทำให้ผู้ตามยอมรับฟังปฏิบัติตาม
5. อำนาจที่เกิดจากผู้นำมีศักยภาพที่จะทำกิจการงานได้สำเร็จ ถ้าผู้ตามเห็นว่าผู้นำมีความสามารถที่นำทำกิจกรรมได้สำเร็จ ผู้ตามก็จะเชื่อถือ
6. อำนาจที่เกิดจากผู้นำทำให้บุคคลเกิดความสามัคคี มีการประสานกันเอง ร่วมมือร่วมใจกันทำงาน
7. อำนาจที่เกิดจากผู้นำสามารถชี้ให้ผู้ตามเห็นว่่างานที่ทำนี้ดี เกิดประโยชน์สุขทั้งต่อตนเอง และต่อสังคม เห็นคุณค่าของงาน
8. อำนาจที่เกิดจากผู้นำส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ตามเจริญก้าวหน้ามั่นคงในการทำงาน
9. อำนาจที่เกิดจากผู้นำมีพรหมวิหาร 4 ได้แก่ 1) มีเมตตาต่อผู้ร่วมงาน 2) มีกรุณาต่อผู้ร่วมงาน 3) มีมุทิตาต่อผู้ร่วมงาน 4) มีอุเบกขาต่อผู้ร่วมงาน
10. อำนาจจากผู้นำใช้ธรรมาธิปไตย ไม่ถือตนเองเป็นใหญ่
11. อำนาจที่เกิดจากผู้นำเป็นผู้สื่อสารให้ผู้ตามเห็นทางสว่างตา สว่างใจ ด้วยการพูดแจ่มแจ้ง พูดจูงใจ พูดเร้าใจและพูดให้เร้าใจ
12. อำนาจที่เกิดจากผู้นำได้พัฒนาความต้องการของคนที่ถูกต้อง ดึงงามและให้หมู่ชนมีความต้องการที่จะประสานเป็นอันเดียวกัน
13. อำนาจที่เกิดจากผู้นำยึดหลักสัปปริสธรรม 7 ประการ คือ 1) รั้หลักการ 2) รั้จุดหมาย 3) รั้จักตน 4) รั้ประมาณ 5) รั้กาล 6) รั้ชุมชน 7) รั้บุคคล
14. อำนาจที่เกิดจากผู้นำมีกัลยาณมิตรธรรม 7 คือ 1) นำรัก 2) นำเคารพ 3) นำเจริญใจ 4) เป็นผู้รั้จักพูด 5) รั้จักฟัง 6) รั้จักแถลงเรื่องที่ยากให้เข้าใจง่าย 7) ไม่ชักนำในเรื่องที่ไม่ใช่เรื่อง
15. อำนาจที่เกิดจากผู้นำมองกว้าง คิดไกล ใฝ่สูง มองกว้าง คือ มองทั่วไป มองภาพรวม ไม่ใช่มองเฉพาะองค์กรหรือชุมชนของตน คิดไกล คือ คิดถึงสาเหตุ ปัจจัย ทั้งสาวไปข้างหลัง และสืบไปข้างหน้า ก็จะต้องเห็นอนาคต สามารถวางแผนเตรียมการเพื่ออนาคตให้บรรลุจุดหมาย ใฝ่สูง คือ ใฝ่ปรารถนาจุดหมายที่สูงส่ง ความดีงามของมนุษย์ ความดีงามของสังคม ความเจริญก้าวหน้า สันติสุขของมวลมนุษย์
- ฉวีวรรณ เคยพุดชา (2554) ได้สรุปอำนาจในการบริหารของผู้บริหารไว้ 7 ชนิดดังนี้
1. อำนาจทางวิชาการ หมายถึง อำนาจของผู้บริหารที่มาจากความรู้ความสามารถ การมีทักษะเฉพาะด้าน มีความชำนาญตามสาขา มีประสบการณ์ จนกระทั่งคนอื่นยอมรับและปฏิบัติตามคำสั่งโดยไม่มีข้อโต้แย้ง
  2. อำนาจบารมี หมายถึง อำนาจของผู้บริหารที่มาจากบุคลิกน่าเกรงขาม น่าเชื่อถือ น่าไว้วางใจ มีอุดมการณ์ มีเกียรติยศ มีชื่อเสียงทางสังคม ได้รับการยอมรับเคารพและนับถือจาก

บุคคลอื่นที่แวดล้อมพร้อมที่จะปฏิบัติตาม แม้ไม่มีรางวัลตอบแทนโดยตรงจากองค์การ

3. อำนาจบังคับ หมายถึง อำนาจของผู้บริหารที่มาจากความสามารถดำเนินการตัดสินใจเหนือบุคคลอื่นที่แวดล้อม ถ้าไม่ยอมตามจะถูกลงโทษตามนโยบาย ระเบียบ กฎ มีวิธีการเมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาไม่ปฏิบัติตามที่มุ่งประสงค์ เช่น การตำหนิด้วยวาจา การลงโทษเป็นลายลักษณ์อักษร การแสดงท่าทีที่ไม่พอใจ

4. อำนาจทางเศรษฐกิจ หมายถึง อำนาจของผู้บริหารที่มาจากฐานะทางครอบครัวที่ดีมีกำลังทรัพย์พร้อมที่จะดำเนินงานที่ต้องใช้งบประมาณได้ทันที โดยไม่ต้องรอนงบประมาณจากราชการ และต้องยืนยันว่าจะไม่มีการทุจริตคอร์รัปชัน

5. อำนาจตามกฎหมาย หมายถึง อำนาจของผู้บริหารที่มาจากกฎหมายมอบให้หรือกำหนดให้ สามารถดำเนินการตัดสินใจให้คุณให้โทษได้จากหน้าที่ที่ปฏิบัติ

6. อำนาจอ้างอิง หมายถึง อำนาจจากผู้บริหารที่มาจากคุณลักษณะพิเศษของผู้บริหารที่ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาอยากทำตาม คือ การมีวุฒิ

ภาวะทางอารมณ์และความรับผิดชอบสูง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความกระตือรือร้นในการทำงาน มีบุคลิกภาพดี มีอุปนิสัย อึดยาคัย และมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ถูกต้องแม่นยำ มีคนสนิทที่มีอิทธิพลหรือใกล้ชิดกับผู้มีอำนาจสูงกว่าหรือเฉพาะสาขาเฉพาะสถานการณ์

7. อำนาจตามหลักพุทธธรรม หมายถึง อำนาจของผู้บริหารที่มาจากกรียัดหลักพุทธธรรม เช่น กัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ พรหมวิหาร 4 ประการ สัมปปริสธรรม 7 ประการ

เครื่องมือวัดการใช้อำนาจของผู้บริหาร

ฉวีวรรณ เคยพุดชา (2554) ได้สร้างเครื่องมือวัดการใช้อำนาจในการบริหารจัดการของผู้อำนวยการโรงเรียนไว้ ไปสอบถามผู้อำนวยการโรงเรียนได้ประเมินการใช้อำนาจของเขา และสุ่มตัวอย่าง ครูมาโรงเรียนละ 3 - 5 คน ประเมินการใช้อำนาจของผู้อำนวยการโรงเรียน นำคำตอบของบุคคลเหล่านี้มาคำนวณหาค่าเฉลี่ยบอกระดับการใช้อำนาจชนิดต่างๆ ของผู้อำนวยการโรงเรียน เครื่องมือวัดนี้มีค่าความเชื่อมั่น 0.96 เครื่องมือเป็นแบบสอบถาม ดังนี้

แบบสอบถามวัดระดับการใช้อำนาจของผู้บริหารโรงเรียน

คำชี้แจงตอนที่ 1 แบบสอบถามตอนนี้เป็นแบบสอบถามวัดระดับการใช้อำนาจในการบริหารจัดการของผู้บริหารโรงเรียน ขอความกรุณาท่านโปรดอ่านข้อความแต่ละข้อแล้ววินิจฉัยว่าท่านใช้อำนาจตามข้อความนั้นมากน้อยเพียงใด (ถ้าให้ครูประเมินก็ต้องเปลี่ยนคำว่าท่านเป็นผู้บริหารโรงเรียนของท่านทั้งหมดในแบบสอบถาม) โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องตัวเลขที่บ่งชี้ระดับ ดังนี้

1	คะแนนหมายถึง	ใช้อำนาจน้อยที่สุด
2	คะแนนหมายถึง	ใช้อำนาจน้อย
3	คะแนนหมายถึง	ใช้อำนาจปานกลาง
4	คะแนนหมายถึง	ใช้อำนาจมาก
5	คะแนนหมายถึง	ใช้อำนาจมากที่สุด

ข้อ ที่	ท่านได้ใช้อำนาจในการบริหารจัดการตามรายการนี้มากน้อยเพียงใด	ระดับการใช้อำนาจของท่าน				
		น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
อำนาจทางวิชาการ						
1.	ท่านนำความรู้จากการศึกษาและจากประสบการณ์ที่ท่านได้รับมาใช้บริหารจัดการโรงเรียนจนเป็นที่ยอมรับของผู้ได้บังคับบัญชาและปฏิบัติตามคำสั่งโดยไม่มีข้อโต้แย้ง					
2.	ท่านนำความรู้ในการวางแผนปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบมาใช้ประกอบการตัดสินใจหรือแก้ปัญหาพร้อมทั้งริเริ่มสร้างสรรค์งานใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียนจนสามารถนำมาเป็นแบบอย่างได้					
3.	ท่านมีความรอบรู้ ให้คำแนะนำเกี่ยวกับแนวทางในการปฏิบัติงานทุกระดับได้อย่างถูกต้อง พร้อมทั้งกำกับติดตามประเมินผลงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ					
อำนาจบารมี						
4.	ท่านมีบุคลิกที่น่าเกรงขาม น่าเชื่อถือ น่าไว้วางใจ จึงนำมาใช้ประกอบการบริหารจัดการโรงเรียนให้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ของงาน					
5.	ท่านมีอุดมการณ์ในการทำงานอย่างเด่นชัด เช่น ทำงานให้สำเร็จและเกิดผลดีต่อทางราชการ เป็นแบบอย่างให้บุคคลแวดล้อมพร้อมที่จะปฏิบัติตามแม้ไม่มีรางวัลตอบแทน					

ข้อ ที่	ท่านได้ใช้อำนาจในการบริหารจัดการตามรายการนี้มากน้อย เพียงใด	ระดับการใช้อำนาจของท่าน				
		น้อย ที่สุด (1)	น้อย (2)	ปาน กลาง (3)	มาก (4)	มาก ที่สุด (5)
6.	ท่านมีเกียรติยศชื่อเสียงทางสังคม ให้รับการยอมรับการเคารพนับถือ จากบุคคลทั่วไป สนับสนุนและให้กำลังใจทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเชื่อ มั่นในตัวท่าน พร้อมทั้งจะปฏิบัติตามแม้ไม่มีรางวัลตอบแทน					
อำนาจบังคับ						
7.	ท่านกำหนดแนวทางให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติ ใช้วิธีการลงโทษตาม กฎระเบียบเมื่อผู้ใต้บังคับบัญชามีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์					
8.	ท่านติดตาม ตรวจสอบ ควบคุมการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชา เข้มงวดในการปฏิบัติเพื่อมิให้เกิดผลเสียหายต่องานที่ได้รับมอบ					
9.	ท่านสั่งการให้ผู้ใต้บังคับบัญชามาปฏิบัติงานนอกเหนือเวลาราชการ แต่ไม่มีค่าตอบแทน					
อำนาจทางเศรษฐกิจ						
10.	เมื่อเกิดปัญหาด้านงบประมาณ ท่านใช้ทรัพยากรที่หามาโดยสุจริต ของท่านช่วยในการดำเนินงานได้ทันที					
11.	เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาได้รับความเดือดร้อนด้านการเงิน ท่านใช้เงิน ส่วนตัวของท่านช่วยเหลือเขาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของงาน					
12.	ท่านหาแหล่งเงินทุนมาสนับสนุนส่งเสริมในการบริหารจัดการโดย ไม่มีการทุจริตคอร์รัปชัน					
อำนาจตามกฎหมาย						
13.	ท่านสามารถดำเนินการตัดสินใจให้ขึ้นเงินเดือนหรือไม่ให้ขึ้นเงิน เดือนแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาได้ตามกฎหมาย					
14.	ท่านพิจารณาการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชาโดยตรงไปตรงมา ตามกฎระเบียบที่วางไว้					
15.	ท่านมอบงานหรือมอบอำนาจหน้าที่ให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาตามสาย การบังคับบัญชาโดยคำนึงถึงความรู้ความสามารถเสมอ					
อำนาจอ้างอิง						
16.	ท่านใช้ความขยันในการปฏิบัติงานของตัวเองเป็นแบบอย่างแก่ ผู้ใต้บังคับบัญชา					
17.	ท่านมักอ้างอิงคำสั่งผู้บังคับบัญชาชั้นสูงในการสั่งการให้ผู้ใต้บังคับ บัญชาปฏิบัติงาน					
18.	ท่านใช้ความใกล้ชิดกับผู้ที่มีอำนาจสูง ความสนิทกับผู้มีอิทธิพลจัดการ กับปัญหาที่เกิดขึ้นในการบริหาร					

คำชี้แจงตอนที่ 2 แบบสอบถามตอนนี้เป็นแบบสอบถามวัดระดับการใช้อำนาจในการบริหารจัดการของผู้อำนวยการโรงเรียนตามหลักพุทธธรรม ขอความกรุณาท่านโปรดอ่านข้อความแต่ละข้อและวินิจฉัยว่าท่านใช้อำนาจตามข้อความนั้นมากน้อยเพียงใด (ถ้าให้ครูประเมินก็ต้องเปลี่ยนคำว่าท่านเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนของท่านทั้งหมดในแบบสอบถาม) โดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องตัวเลขที่บ่งชี้ระดับ ดังนี้

1	คะแนนหมายถึง	ใช้อำนาจน้อยที่สุด
2	คะแนนหมายถึง	ใช้อำนาจน้อย
3	คะแนนหมายถึง	ใช้อำนาจปานกลาง
4	คะแนนหมายถึง	ใช้อำนาจมาก
5	คะแนนหมายถึง	ใช้อำนาจมากที่สุด

ข้อ ที่	ท่านได้ใช้อำนาจในการบริหารจัดการตามรายการนี้มากน้อยเพียงใด	ระดับการใช้อำนาจของท่าน				
		น้อย ที่สุด 1	น้อย 2	ปาน กลาง 3	มาก 4	มาก ที่สุด 5
หลักสัปปริสธรรม 7						
1.	ท่านได้บริหารโรงเรียนโดยยึดหลักการ กฎเกณฑ์ ระเบียบแนวปฏิบัติของทางราชการอย่างเคร่งครัด					
2.	ท่านมีการวางเป้าหมายในการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน มีความมุ่งมั่นที่จะไปถึงเป้าหมายเสมอ					
3.	ท่านรู้จักกำลังสติปัญญา ความสามารถของตนเองและบริบททุกด้านของโรงเรียน พร้อมนำมาใช้ในการปฏิบัติงาน					
4.	ท่านรู้จักขอบเขตความพอเหมาะที่จะปฏิบัติงานตามภารกิจของโรงเรียนและรู้ว่ามี่ปัจจัยอะไรบ้างในการปฏิบัติงานของโรงเรียน					
5.	ท่านเป็นคนรู้เวลาในการปฏิบัติงาน การพูดและการวางแผนในการบริหารโรงเรียนเสมอ					
6.	ท่านมีความใกล้ชิดกับชุมชน รู้ทันข่าวสารของประเทศและของโลก นำข้อมูลสารสนเทศมาใช้แก้ปัญหาได้อย่างเป็นระบบ					
7.	ท่านมีความสัมพันธ์กับบุคคลทุกคนที่มาเกี่ยวข้องกับท่าน รู้จักใช้ให้เหมาะสมกับงานและส่งเสริมผู้ใต้บังคับบัญชาให้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ					

ข้อ ที่	ท่านได้ใช้อำนาจในการบริหารจัดการตามรายการนี้มากน้อย เพียงใด	ระดับการใช้อำนาจของท่าน				
		น้อย ที่สุด 1	น้อย 2	ปาน กลาง 3	มาก 4	มาก ที่สุด 5
หลักพรหมวิหาร 4						
8.	ท่านเป็นผู้มีน้ำใจ มีความปรารถนาดี มีความเป็นมิตร มีไมตรีจิต กับเพื่อนร่วมงานเสมอ					
9.	ท่านมีความรู้สึกถึงความทุกข์ ความเดือดร้อน และปัญหาของเพื่อน ร่วมงาน และช่วยเหลือให้เพื่อนร่วมงานได้พ้นทุกข์					
10.	ท่านแสดงความยินดีกับเพื่อนร่วมงานเมื่อเพื่อนร่วมงานเปลี่ยนแปลง ในทางที่ดีขึ้นหรือได้ดีมีสุข ทำสิ่งที่ถูกต้องดีงามและประสบความสำเร็จ					
11.	ท่านเป็นผู้นำที่มีความเป็นธรรม ให้ความเป็นกลางกับทุกคนในการ ปฏิบัติงาน และต้องทำงานให้ได้ทั้งคนและทั้งงาน					
หลักกัลยาณมิตร 7						
12.	ท่านเป็นผู้ที่บริหารงานโดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ไม่ เสียหลักการ เป็นที่รักของทุกคน					
13.	ท่านเป็นคนมีหลักการ มีความหนักแน่น เป็นที่เคารพของผู้พบเห็น					
14.	ท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ในการบริหารงานของโรงเรียน สามารถนำไป ปฏิบัติได้ อีกทั้งผู้ได้บังคับบัญชา นำเอาไปเป็นแบบอย่าง					
15.	ท่านเป็นนักพูดที่ดี พูดให้ได้ผลทุกสถานการณ์ เป็นคนพูดแจ่มแจ้ง พูดเข้าใจ พูดร่าเริง โดยรวมแล้วท่านเป็นผู้สื่อสารที่ดี					
16.	ท่านมีความอดทนในการรับฟังต่อถ้อยคำของคนอื่น เพื่อการสื่อสาร ที่ดีและผลสัมฤทธิ์ของงานที่ปฏิบัติ					
17.	ท่านเป็นผู้รู้จักแกล้งเรื่องราวต่างๆ ที่ลึกซึ้ง ปัญหาที่หนักและยาก เอามาชี้แจงและอธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจได้ง่าย					
18.	ท่านไม่ชักนำผู้ที่ร่วมงานกระทำในเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่มีสาระ ไม่เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติงาน					

การนำมาใช้ในสถานศึกษา

ทุกองค์การทางสังคม เช่น โรงเรียน มีการควบคุมบุคลากรในองค์การ ความสัมพันธ์ของอำนาจต่างๆ ในโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของบุคลากรในโรงเรียน โรงเรียนประกอบด้วยผู้บริหาร ครู เจ้าหน้าที่ นักเรียน บุคลากรแต่ละกลุ่มต่างก็มีอำนาจและอำนาจของแต่ละกลุ่มต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ทำงานร่วมกันตามบทบาทและหน้าที่ทั้งตามที่กฎหมายกำหนดและตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันมา ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้มีอำนาจในการสั่งการ แนะนำ ชักจูง กระตุ้น ให้อำนาจ หรือลงโทษ เพื่อให้การทำงานของโรงเรียนดำเนินการไปได้เป็นอย่างดี เพื่อความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของโรงเรียน ผู้บริหารควรต้องรู้ว่าตนเองมีอำนาจอะไรบ้าง และควรมีสติปัญญาคิดใคร่ครวญในกาใช้อำนาจให้เหมาะสมด้วยเหตุด้วยผล คำนึงถึงความรู้สึกของผู้ร่วมงาน ฉวีวรรณ เคยพูดชา (2554) ทำวิจัย *อำนาจการบริหารของผู้อำนวยการโรงเรียนที่ส่งผลต่อความเป็นเลิศของสถานศึกษา* ชั้นพื้นฐานของไทย พบว่า (1) ผู้อำนวยการของโรงเรียนที่เป็น “ต้นแบบโรงเรียนในฝัน” และผ่านเกณฑ์การประเมินคุณภาพภายนอกของสำนักงาน

รับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ใช้อำนาจบารมีมากที่สุด พร้อมกับใช้อำนาจตามหลักพุทธธรรมมากด้วยเช่นกัน (2) ผู้อำนวยการโรงเรียนในฝันและผ่านเกณฑ์การประเมินคุณภาพภายนอกของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ใช้ทั้งอำนาจบารมี อำนาจบังคับ อำนาจทางเศรษฐกิจ อำนาจตามกฎหมาย อำนาจอ้างอิง แต่ใช้อำนาจตามกฎหมายมากที่สุด พร้อมกันนั้นก็ใช้อำนาจตามหลักพุทธธรรมด้วยเช่นกัน (3) ผู้อำนวยการโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ผ่านเกณฑ์ประเมินคุณภาพภายนอกของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ใช้อำนาจวิชาการมากที่สุด พร้อมกันนั้นก็ใช้อำนาจตามหลักพุทธธรรมด้วยเช่นกัน (4) ผู้อำนวยการโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ไม่ผ่านเกณฑ์คุณภาพภายนอกของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ใช้อำนาจกัลยาณมิตรตามหลักพุทธธรรมมากที่สุด พร้อมกันนั้นก็ใช้อำนาจสัพปริสธรรม และอำนาจพรหมวิหารมากด้วยเช่นกัน ในขณะที่เดียวกันก็ใช้อำนาจทางกฎหมายมากที่สุด

สำเร็จ บุญเรืองรัตน์

บรรณานุกรม

- ณวีวรรณ เคยพุดชา. (2554). **อำนาจการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อความเป็นเลิศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของไทย**. วิทยานิพนธ์ ศษ.ด สาขาวิชาการบริหารการศึกษา นครราชสีมา : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2545). **ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาตน การพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันน็ลือธรรม.
- Barnard, C.I. **Functions of an Executive**. (1938). Cambridge, MA : Harvard University Press.
- French, J.R.P. and Raven, B.H. (1968). "Bases of Social Power." in D. Cartwright and A. Zander (Eds). **Group Dynamics : Research and Theory**. p. 159 - 170. New York : Harper & Row.
- Hershey, Paul and Blanchard, Kenneth H. (1993). **Management of Organizational Behavior**. 6th ed. New Jersey : Prentice Hall.
- Mintzberg, H. (1983). **Power In and Around Organization**. Cliffs, NJ : Prentice Hall.
- Weber, M. (1947). **The Theory of Social Economic Organization** in T. Parsons (Ed.), A.M. Henderson and T. Parsons (Trans.) New York : Free Press.
- Yulk, G. (2002). **Leadership in Organization**. 5th ed. Upper Saddle River, NJ : Prentice Hall.

การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ

การศึกษาตามอัธยาศัย

ความหมาย

การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคล เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งบุคคลสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความสนใจ ความต้องการ โอกาส ความพร้อม และศักยภาพในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล โดยศึกษาจากบุคคล ครอบครัว ชุมชน ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้อื่น

ความเป็นมา

การศึกษาตามอัธยาศัยเกิดขึ้นพร้อมกับสังคม หากไม่มีการกล่าวถึงอย่างชัดเจน เนื่องจากแรกเริ่มของการศึกษาไทยเกิดขึ้นในครอบครัว และผู้รู้ในชุมชน โดยเฉพาะพระสงฆ์ผู้ซึ่งเป็นศูนย์รวมของชุมชน ต่อมาเมื่อการศึกษาแบบตะวันตกที่มีโรงเรียนและชั้นเรียนเริ่มแพร่หลายขึ้น จึงมีการแยกโรงเรียนออกจากวัด แต่วัดยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนอยู่ การศึกษาตามอัธยาศัยในบริบทของวัดจึงเป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัยแบบไทย ที่มีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย อันเป็นลักษณะเด่นของการศึกษาตามอัธยาศัยของสังคมไทย นอกจากนี้ การศึกษาตามอัธยาศัยยังเกิดขึ้นในวงสนทนาของชุมชน เช่น “สภากาแพ” ที่มีการถกเถียงและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลของคนในชุมชน

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 เป็นต้นมา การศึกษาตามอัธยาศัยในประเทศไทยเริ่มมีการกล่าวถึงอย่างชัดเจนในบริบทของการศึกษานอกระบบ โดยกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ในระยะแรกได้มีการดำเนินการและพัฒนาวิธีการจัดสภาพการเรียนรู้ และแสวงหาข่าวสารข้อมูลผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ และในระยะต่อมาได้มีการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยผ่านสื่อสารมวลชนในลักษณะของที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านและห้องสมุดประชาชน ตลอดจนการแสดงนิทรรศการทางวิทยาศาสตร์ การแสดงท้องฟ้าจำลอง การจัดรายการวิทยุเพื่อการศึกษา การจัดรายการโทรทัศน์ เป็นต้น

ในปัจจุบัน การศึกษาตามอัธยาศัยที่มีการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ควบคู่ไปกับการศึกษานอกระบบส่วนใหญ่จัดโดยหน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชน กิจกรรมที่จัดจึงมีความหลากหลายมากขึ้น เช่น การศึกษานอกสถานที่ การฝึกอบรมระยะสั้น การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อการเรียนรู้ การแสดงละครเวที การจัดนิทรรศการ และกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะของการอภิปราย บรรยาย การประกวด การแข่งขัน การจัดทำโครงการ และการออกแบบ และการสร้างสื่อการเรียนการสอน รวมทั้งกิจกรรมการกีฬา กิจกรรมกลางแจ้ง และการเฝ้าสังเกตปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น สุริยุปราคา ปรากฏการณ์ฝนดาวตก

องค์ประกอบของการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัยหรือเรียกว่า การศึกษาธรรมชาติวิสัย การศึกษาอรูปนัย การศึกษาธรรมชาติวิสัย การเรียนรู้ตามวิถีชีวิต การเรียนรู้แบบที่เกิดขึ้นและโดยบังเอิญ (วิศนี ศीलตระกูล และอมรา ปฐภิญโญบุรณ, 2544) การเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ การเรียนรู้ตามวิถีธรรมชาติ (พนมพงษ์ไพบูลย์, 2544) เป็นการเรียนรู้ของมนุษย์แบบที่เป็นธรรมชาติมากที่สุด เป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิตที่บุคคลได้รับและสะสมความรู้ ทักษะ ทศนคติ และความเข้าใจจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การเรียนรู้จากครอบครัว การทำงาน การเล่น จากตัวอย่าง ทศนคติของครอบครัวหรือเพื่อน การเดินทาง การอ่านหนังสือพิมพ์ การฟังวิทยุ การชมโทรทัศน์หรือภาพยนตร์ โดยการศึกษาแบบนี้ไม่มีกฎจรรยาบรรณ และไม่มีแบบแผน

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตามอัธยาศัยในประเทศไทยที่มีเช่นงานวิจัยของรัชชนก เกาบัว (2543) ฉลองศรี พลโยธา (2544) สามารถ ไชยพันธุ์ (2545) มิถุนา อนุแสน (2545) สมศักดิ์ จัตตุพรพงษ์ (2547) สมศักดิ์ แก้วคำ (2547) ชนินทร สุขเจริญ (2548) และ คมกฤษ จันท์ขจร (2551) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากต่างประเทศ อาทิ เช่น Shin (2005) Fahr (2005) และ Xiao & Carroll (2007) โดยงานวิจัยเหล่านี้ส่วนใหญ่อธิบายกระบวนการจัดการการศึกษาตามอัธยาศัยที่หลากหลาย สามารถนำสู่การเรียน

รู้จากสภาพแวดล้อม สถานการณ์ ปัจจัยเกื้อหนุน สื่อ แหล่งการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่มีวัตถุประสงค์ในการจัดกระบวนการให้ความรู้และประสบการณ์ ที่ผู้เรียนเป็นผู้กำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ด้วยตนเองและผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวก สนับสนุนปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ปริมาณและคุณภาพของบุคลากร ความทันสมัยของสื่อวัสดุอุปกรณ์ และการประสานความร่วมมือในการใช้ทรัพยากรร่วมกับหน่วยงานอื่น เป็นต้น

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตามอัธยาศัยสะท้อนให้เห็นว่ามีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและปรัชญา : การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาที่ส่งเสริมสนับสนุนและให้โอกาสในการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย

2. ความมุ่งหมาย : การศึกษาตามอัธยาศัยมิได้หลายเป้าหมายและหลายวัตถุประสงค์โดยเป้าหมายหลักเพื่อส่งเสริมการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และเพื่อตอบสนองความพึงพอใจและนันทนาการของบุคคลแต่ละคนมากกว่าการเพิ่มพูนความรู้เชิงวิชาการ

3. หลักสูตร : การศึกษาตามอัธยาศัยไม่มีหลักสูตร แต่เป็นลักษณะการจัดกิจกรรม สื่อ และสิ่งต่างๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้

4. ผู้เรียน/ผู้รับบริการ : ผู้เรียนของการศึกษาตามอัธยาศัย คือ บุคคลทุกคน ซึ่งมีความ

หลากหลาย ครอบคลุมทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับ การศึกษา ทุกพื้นที่ โดยไม่มีการจำแนกสถานภาพทางสังคม

5. ผู้สอน : ผู้สอนของการศึกษาตามอัธยาศัย คือ บุคคลทุกคนที่มีศักยภาพส่งเสริมให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้

6. ความรู้ : การศึกษาตามอัธยาศัยทำให้เกิดความรู้ด้วยการเรียนรู้ตามความต้องการและความสนใจของผู้เรียน

7. วิธีการเรียนรู้ : การศึกษาตามอัธยาศัยมีวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีหลายรูปแบบ ไม่มีแบบแผนแน่นอน ไม่มีรูปแบบแน่นอน

8. ระยะเวลา : การศึกษาตามอัธยาศัยสามารถเกิดได้ตลอดเวลาและตลอดชีวิตของผู้เรียน

9. วุฒิการศึกษา : การศึกษาตามอัธยาศัยไม่มีวุฒิปัตร์ แต่บางกิจกรรมอาจมีเกียรติบัตร

10. กิจกรรมการเรียนรู้ : กิจกรรมการเรียนรู้ตามการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นไปตามวิถีชีวิตของผู้เรียน

11. สื่อการเรียนรู้ : ลักษณะสื่อการศึกษาตามอัธยาศัยมีความหลากหลายตามที่ต้องการ

12. การประเมินผล : การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียนด้วยตัวผู้เรียนเอง ไม่มีการประเมินผลที่ชัดเจน แต่บางกิจกรรมมีการประเมินผลเพื่อให้ผลย้อนกลับต่อผู้เรียน

ประเภทของการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัยสามารถแบ่งเป็นประเภทตามวัตถุประสงค์ ซึ่งครอบคลุมการจัดและส่งเสริมสภาพแวดล้อมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ (ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย, 2544) ดังนี้

1. การศึกษาตามอัธยาศัยในวิถีชีวิต : มีลักษณะของการเกิดขึ้นตามธรรมชาติในวิถีชีวิต และเป็นกระบวนการตลอดชีวิตที่ให้ผู้คนได้รับความรู้ ทักษะ ทศนคติ จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันและมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม จึงเป็นการเรียนรู้จากกิจกรรมตามธรรมชาติในวิถีชีวิต แม้มีการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยมิใช่เพื่อการศึกษาโดยตรง เช่น การเรียนรู้จากครอบครัว สภาพแวดล้อมรอบตัว สังคม ชุมชน สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

2. การศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต : เป็นการจัดโดยองค์การ สถาบันเพื่อจุดประสงค์ทางการศึกษาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น แหล่งความรู้ในชุมชน ศาสนสถาน แหล่งศิลปวัฒนธรรม แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต สื่อมวลชน แหล่งนันทนาการ แหล่งท่องเที่ยว

3. การศึกษาตามอัธยาศัยตามธรรมชาติ : เป็นกิจกรรมที่ครอบคลุมการพัฒนาชุมชน และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน รวมทั้งการจัดกิจกรรมเสริมสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย ในรูปแบบของเวทีชาวบ้าน การรณรงค์ การทำประชาพิจารณ์ การทำจดหมายข่าว การจัดกิจกรรมสำรวจชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดย

กิจกรรมเหล่านี้สามารถใช้สภาพแวดล้อมเป็นสื่อเพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน

4. การศึกษาตามอัธยาศัยโดยอาศัยงานวัฒนธรรม : เกิดจากการผสมผสานการเล่น การแสดงออก และการเลียนแบบท่าทาง ถ่ายทอดผ่านทางงานศิลปะการแสดงได้ตามแนวคิดเรื่องการเรียนรู้จากการเล่น และการศึกษาบนความบันเทิง เช่น สื่อพื้นบ้าน สื่อบันเทิง การแสดงแบบจำลอง การแสดงละครใบ้ การแสดงหุ่น การแสดงเลียนแบบ กราฟิกการ์ตูน กราฟิก 3 มิติ เป็นต้น

ประโยชน์ของการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการเสนอโอกาสและทางเลือก เพื่อการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองให้แก่บุคคลทั่วไป ให้ได้รับการศึกษาและเพิ่มเติมความรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก ก่อให้เกิดโลกทัศน์ที่กว้างขวาง สามารถใช้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงชีวิตให้ก้าวหน้า และดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข การศึกษาตามอัธยาศัยเกิดขึ้นตามวิถีชีวิต จึงเป็นการเรียนรู้

จากประสบการณ์ จากการทำงาน จากบุคคล จากครอบครัว จากสื่อ จากชุมชน และจากแหล่งความรู้ ซึ่งสามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา และเกิดขึ้นในทุกช่วงวัยตลอดชีวิต

นอกจากนี้ การศึกษาตามอัธยาศัยยังสามารถนำไปประยุกต์กับการศึกษาในระบบ โรงเรียน เช่น การเรียนในห้องเรียน การจัดทัศนศึกษา การท่องเที่ยวที่สามารถเกี่ยวโยงกับการเรียนการสอนในโรงเรียนและสามารถนำไปประยุกต์กับการศึกษานอกระบบ เช่น การเรียนเป็นกลุ่ม การอบรม การฝึกอบรม การเรียนตามสถานการณ์ โดยผู้เรียนสามารถเลือกวิธีการเรียนการสอนด้วยตนเองในลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัยจึงส่งเสริมให้บุคคลสามารถแสวงหาประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตทั้งเรื่องส่วนตัวและการทำงาน โดยการนำความรู้และทักษะจากการเรียนรู้มาใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ตนต้องการ

วรัตน์ อภินันท์กุล

บรรณานุกรม

- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (2544). 22 ปี กศน. **สู่การศึกษาตลอดชีวิต**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (2538). **สารานุกรมการศึกษาตลอดชีวิต เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). **พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551**. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.
- คมกฤษ จันทร์ขจร. (2551). **การพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต**. วิทยานิพนธ์ กศ.ด. (การศึกษาผู้ใหญ่). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ฉลองศรี พลโยธา. (2544). "กระบวนการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน," **วารสารการศึกษานอกโรงเรียน**. 4 (10) : 20 - 21.
- ชนินทร สุขเจริญ. (2548). **ศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้ตามอัธยาศัยด้วยระบบการเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ของนักเรียนชั้น ม. 1/1 โรงเรียนที่ปราชญ์พิทยา เกาะสมุย สุราษฎร์ธานี**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา). สุราษฎร์ธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- ทองอยู่ แก้วไทรชะ. (2544). "ระบบการศึกษา," ใน **ปรัชญาและหลักการศึกษานอกระบบโรงเรียน หน่วยที่ 1 - 5**. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ธัชชนก เต่าบัว. (2543). **การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 1**. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปาน กิมปี และคณะ. (2548). **รายงานการวิจัยการศึกษาแนวทางการประเมินคุณภาพภายนอกการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย**. กรุงเทพฯ : สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน).
- พนม พงษ์ไพบูลย์. (มกราคม 2544). "เข้าใจคำว่าการศึกษาตามอัธยาศัย จากคนทำงานที่ไม่ได้ง่ายอย่างที่คิดกับ ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์," **วารสารการศึกษานอกโรงเรียน**. 4(4) : 7.
- มิถุนา อนุแสน. (2545). **ความพร้อมเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ของครูสังกัดกระทรวงศึกษาธิการในจังหวัดนนทบุรี**. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การศึกษานอกระบบโรงเรียน). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่ม 116 ตอนที่ 74 ก. วันที่ 19 สิงหาคม 2542. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**.
- วิศนี ศิลตระกูล และอมรา ปฐภิญโญบูรณ์. (2544). **การศึกษาตามอัธยาศัย : จากแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต**

- ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย กรมการศึกษานอกโรงเรียน.**
ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (2544). การศึกษาตามอัธยาศัย แนวความคิด และประสบการณ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- สมศักดิ์ แก้วคำ. (2547). การศึกษาความต้องการและแนวทางการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับนักเดินคานาเร่ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศจากชายเป็นหญิง.** วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การศึกษานอกระบบโรงเรียน). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมศักดิ์ จิตตพรพงษ์. (2547). การวิเคราะห์โปรแกรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่ดำเนินการโดยสถาบันศาสนาตามแนวคิดของบอยเออร์ และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.** วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การศึกษานอกระบบโรงเรียน). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สามารถ ไชยพันธุ์. (2545). ความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและความพร้อมในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดน่าน.** วิทยานิพนธ์ ค.ม. (บริหารการศึกษา). อุดรดิตต์ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตต์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545.** กรุงเทพฯ : พริกหวานกราฟฟิค.
- สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน. (2547). คัดลอกโรงเรียน.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรไทย.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2544). รายงานการวิจัยการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21.** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- อุดม เขยกีวงศ์. (2544). แนวทางการบริหารและการจัดการ : การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย.** กรุงเทพฯ : บรรณกิจ.
- Fahr, R. (2005). "Loafing or Learning on The Demand for Informal Education." *European Economic Review*. 49(1).**
- Garrick, John. (May 1996). "Informal Learning : Some Understanding Philosophies," *The Canadian Journal for the Study of Adult Education*. 10(10) : 21-46.**
- Shin, M.K. (2005). *The Nature of Science at Informal Education Setting : Natural History Museums. On The Convergence of Bio-information, Environmental, Energy, Space and Nano-technologies, PTS 1 and 2 Key Engineering Materials.***
- Xiao, Lu. & Carroll, J.M. (2007). "Fostering an Informal Learning Community of Computer Technologies at School," *Behaviour & Information Technology*. 26(1).**

การอาชีพศึกษาและอุตสาหกรรมศิลป์

การประกันคุณภาพการศึกษาอาชีวศึกษา

ความหมาย

การประกันคุณภาพการศึกษาอาชีวศึกษา หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับการกำหนด มาตรฐานคุณภาพการศึกษาอาชีวศึกษา โดยมีระบบและกลไกควบคุม ตรวจสอบ และการประเมินว่าเป็นไปตามมาตรฐานคุณภาพตามที่ กำหนดไว้มากน้อยเพียงไร เพื่อเป็นหลักประกัน สร้างความมั่นใจให้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง อาทิ ผู้เรียน ผู้ปกครอง สถานประกอบการ ประชาชน และ สาธารณะชน ได้มั่นใจว่าสถาบันอาชีวศึกษานั้นๆ สามารถให้ผลผลิตทางการศึกษาที่มีคุณภาพ

ความเป็นมา

การประกันคุณภาพการศึกษาระดับ อาชีวศึกษาได้เริ่มดำเนินการอย่างเป็นระบบจาก การประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่ง ชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งมีสาระสำคัญส่วนหนึ่ง ก็คือ การให้ความสำคัญแก่ผู้เรียน เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข และการกำหนดให้มีระบบการ ประกันคุณภาพภายใน และภายนอกสถาน ศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงได้มีการกำหนด นโยบายการประกันคุณภาพเพื่อใช้เป็นแนวทาง ในการกำกับดูแลคุณภาพการศึกษา ต่อมาพระ ราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไข เพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กำหนดให้ หน่วยงานต้นสังกัดและสถานศึกษาจัดให้มีระบบ การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา และให้ ถือว่าการประกันคุณภาพภายในเป็นส่วนหนึ่ง

ของกระบวนการบริหารการศึกษาที่ต้องดำเนิน การอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษา และรองรับการประเมิน คุณภาพภายนอก สำนักงานคณะกรรมการการ อาชีวศึกษาจึงต้องส่งเสริม สนับสนุนให้สถาบัน อาชีวศึกษาในสังกัดทุกแห่งให้มีการพัฒนาระบบ และกลไกการประกันคุณภาพการศึกษาเพื่อ เป็นเครื่องมือในการรักษาและพัฒนาคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษาระดับอาชีวศึกษาที่เป็น มาตรฐานมีความเป็นสากลเพื่อเป็นการยกระดับ มาตรฐานการศึกษา และมาตรฐานวิชาชีพให้เป็น ที่ยอมรับในระดับนานาชาติ อันจะเป็นผลดีต่อทั้ง ผู้เรียนและคณาจารย์ ตลอดจนสถานศึกษาเองใน การแสวงหาความร่วมมือจากต่างประเทศในระยะ ยาว(สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2549)

การประกันคุณภาพการศึกษาถือว่าเป็นห่วง โซ่ที่สำคัญของการบริหารจัดการของสถานศึกษา ที่ต้องการบรรลุเป้าหมายของการศึกษาที่แท้จริง ฉะนั้นจึงต้องมีการพัฒนากลไกและระบบด้วยการ สร้างกิจกรรมหรือขั้นตอนการดำเนินงานต่างๆ ที่ มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยบุคลากร ทรัพยากร กฎเกณฑ์ มาตรการ แนวปฏิบัติ และปัจจัยต่างๆ เพื่อให้เกิดการ ควบคุมคุณภาพ (quality control) การตรวจสอบ คุณภาพ (quality audit) และการประเมินคุณภาพ (quality assessment) ผู้ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้อง มีความรู้และความเข้าใจอย่างแท้จริงถึงหลักการ

ดังกล่าวเพื่อการบริหารคุณภาพของสถานศึกษา
 อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งความหมายที่เกี่ยวข้องกับ
 การประกันคุณภาพการศึกษาอาชีวศึกษา มีดังนี้
 คุณภาพ(quality) หมายถึงหลายคนยังมี
 คำถามอยู่ในใจว่าความหมายที่แท้จริงของคุณภาพ
 นั้นหมายถึงอะไร แต่ในยุคไซเบอร์อย่างเว็บไซต์
 กูเกิล (google) นั้นจะให้คำตอบเรามากกว่า
 3 ล้านกว่าเว็บไซต์ ถ้าต้องอ่านความหมายให้
 หหมดก็คงต้องใช้เวลาหลายปี ในที่นี้จึงขอสรุป
 ความหมายที่ผู้รู้ที่ได้ให้ไว้ อาทิ ความเหมาะสม
 กับการให้ เป็นไปตามความต้องการของลูกค้า
 เป็นไปตามมาตรฐาน การทำให้เกิดความพึงพอใจ
 ของลูกค้า การอยู่เหนือความพึงพอใจของลูกค้า
 ลักษณะที่ดีเด่นของคนหรือสิ่งของ(พจนานุกรม
 ราชบัณฑิตยสถาน,2542) หรืออย่างองค์กร
 มาตรฐานสากล (ISO) ไม่ได้ให้ความหมายของคำ
 ว่าคุณภาพว่า “The totality of characteristics
 of an entity that bear on its ability to satisfy
 stated and implied needs”. จากความหมาย
 ดังกล่าวจะเห็นว่าคุณภาพนั้นจะให้ความสนใจใน
 ความต้องการหรือพึงพอใจของลูกค้า

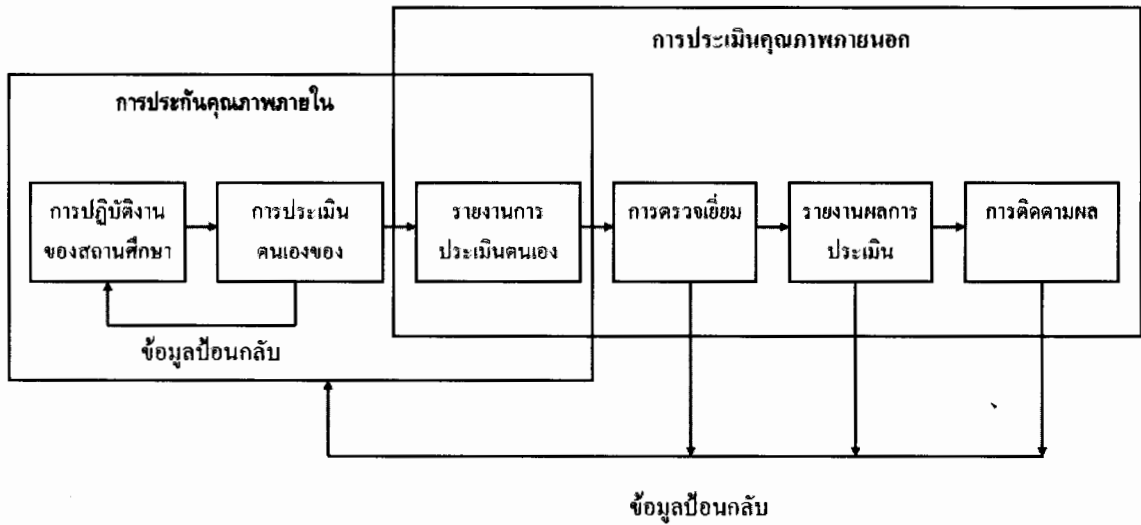
คุณภาพการศึกษา(education quality)
 หมายถึง คุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามปณิธาน
 และภารกิจของการจัดการศึกษา ตามนโยบายการ
 พัฒนาการศึกษาของประเทศ ตลอดจนปณิธาน
 และภารกิจเฉพาะในการจัดการศึกษาของแต่ละ
 สถาบัน

คุณภาพการศึกษาอาชีวศึกษา (vocational

education quality) จะเน้นในเรื่องของมาตรฐาน
 และผลการจัดการของสถานศึกษา หรือคุณลักษณะ
 ต่าง ๆ ก็ล้วนแต่พัฒนามาจากความต้องการและ
 ความพึงพอใจของลูกค้าของระบบการศึกษา
 (หมายถึงประชาชนและผู้เรียน) ตามเจตนารมณ์
 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
 (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพ
 การศึกษา, 2555)

การควบคุมคุณภาพ (quality control) การ
 ศึกษาอาจไม่ชัดเจนเหมือนกลุ่มอุตสาหกรรมหรือ
 กิจการโรงงาน ซึ่งเราสามารถประยุกต์ได้นิยาม
 คำศัพท์นี้ว่า การควบคุมคุณภาพการศึกษาหมายถึง
 การมีระบบและกลไกในแต่ละมาตรฐานของ
 คุณภาพเพื่อกำกับการดำเนินงานของสถาบันให้
 ได้ผล ตามดัชนีตัวบ่งชี้คุณภาพที่กำหนด โดย
 ขั้นตอนนี้คือจุดที่สถานศึกษาจะต้องกำหนดราย
 ละเอียดของแต่ละองค์ประกอบคุณภาพ อาทิเช่น
 บุคลากรควรมีลักษณะอย่างไร ทรัพยากรควรมี
 มากน้อยเพียงใด มาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเป็น
 อย่างไร ซึ่งเชื่อว่าหากดำเนินการให้เป็นไปตาม
 รายละเอียดดังกล่าว จะทำให้สถานศึกษาบรรลุ
 ตามดัชนีตัวบ่งชี้คุณภาพ ตัวอย่างเช่น การกำหนด
 คุณลักษณะของครู อาจารย์หรือผู้บริหาร ระเบียบ
 ปฏิบัติ การเรียนการสอน การสอบ เป็นต้น

การตรวจสอบคุณภาพ (quality audit) หมายถึง
 ถึงกระบวนการในการศึกษาวิเคราะห์ว่าสถาน
 ศึกษาที่มีระบบและกลไกในการกำกับและควบคุม
 คุณภาพ และได้ถือปฏิบัติ ตลอดจนมีผลการปฏิบัติ

ภาพที่ 1 ผังการเชื่อมโยงของการประกันคุณภาพภายในกับการประเมินคุณภาพภายนอก
ที่มา : (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2555)

ตามระบบและกลไกดังกล่าว หรืออาจจะอธิบายได้ว่าเป็น กระบวนการที่จะตัดสินใจว่าหน่วยงานใดมีการจัดระบบและกลไก ตามที่แจ้งไว้ว่าจะทำและทำได้หรือไม่ ตัวอย่างเช่น ผู้บริหารจัดตั้งกรรมการทำการตรวจสอบการเรียนการสอนของครูอาจารย์ว่าได้ทำการสอนตามที่ได้วางแผนการสอนหรือไม่ มีคณะกรรมการตรวจสอบคุณภาพของข้อสอบและการสอบว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้หรือไม่ เป็นต้น

การประเมินคุณภาพ(quality assessment) หมายถึง กระบวนการที่ต่อเนื่องมาจากการตรวจสอบคุณภาพ แต่ทั้งนี้จะเน้นการวิเคราะห์ผลเปรียบเทียบการดำเนินงานของสถานศึกษากับดัชนีตัวบ่งชี้คุณภาพในทุกมาตรฐานของคุณภาพว่าการดำเนินงานเป็นไปตามเกณฑ์และมาตรฐานการศึกษาอย่างน้อยเพียงใด โดยภาพรวมเมื่อได้มี

การใช้ระบบประกันคุณภาพแล้ว สถานศึกษานั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงในเชิงคุณภาพอย่างน้อยเพียงใด มาตรฐานการอาชีวศึกษา(vocational education standard) หมายถึง ข้อกำหนดในการจัดการอาชีวศึกษาของสถานศึกษา เพื่อเป็นเกณฑ์ในการกำกับ ดูแล ตรวจสอบ ประเมินผล และประกันคุณภาพการจัดการอาชีวศึกษา โดยใช้เป็นกรอบแนวทางในการดำเนินงานของสถานศึกษา อันเป็นกลไกสำคัญในการประกันคุณภาพการจัดการอาชีวศึกษาให้มีประสิทธิภาพและบรรลุผลตามที่ต้องการ

ข้อกำหนด (requirements) หมายถึง ข้อกำหนดที่กำหนดให้สถานศึกษาให้มีการดำเนินงานให้เป็นไปตามมาตรฐานการอาชีวศึกษา

ตัวบ่งชี้ (Key Performance Indicator : KPI) หมายถึง ตัวประกอบ ตัวแปร ค่าที่สังเกตได้ ซึ่ง

ใช้บ่งบอกสถานภาพหรือสะท้อนถึงลักษณะของ ทรัพยากรในการดำเนินงาน หรือผลการดำเนินงาน ในการจัดอาชีวศึกษาตามข้อกำหนด และใช้เป็นตัวตัดสินความสำเร็จหรือคุณค่าการดำเนินงานหรือผลการดำเนินงานที่ได้รับ

การประกันคุณภาพภายในกับการประเมินคุณภาพภายนอกของการอาชีวศึกษา

การประกันคุณภาพการศึกษาภายใน และการประเมินคุณภาพการศึกษาภายนอก (Internal Quality Assessment :IQA & External Quality Assessment :EQA) จะเชื่อมโยงกันด้วยมาตรฐานการศึกษาสถาบัน การอาชีวศึกษา มาตรฐานการศึกษานี้มีความสอดคล้องกับสิ่งที่ได้กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ประเภทและพันธกิจของสถาบัน การอาชีวศึกษา ดังภาพที่ 1

การประกันคุณภาพภายใน จะประเมินผล และตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา ของสถานศึกษาจากภายใน โดยบุคลากรของ สถานศึกษาเอง และมีผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก หน่วยงานต้นสังกัดเป็นผู้ประเมิน ภายใต้การ กำกับตามตัวบ่งชี้จากสำนักงานคณะกรรมการ การอาชีวศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อประเมิน ระบบและกลไกตามมาตรฐาน 6 มาตรฐาน ตาม ตัวบ่งชี้ (Key Performance Indicator : KPI) 34 ตัว และให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อพัฒนาคุณภาพ

(จุดเด่น,จุดที่ต้องปรับปรุงและข้อเสนอแนะ) ซึ่ง ตัวบ่งชี้จะครอบคลุมทุกองค์ประกอบคุณภาพตาม กฎกระทรวง พ.ศ.2546 ตอบสนองเจตนารมณ์แห่ง พ.ร.บ. 2542 ของมาตรฐานการศึกษาของชาติและ มาตรฐานการอุดมศึกษา

การประเมินคุณภาพภายนอก เป็นงานที่ต่อเนื่องและสัมพันธ์กับการประกันคุณภาพภายใน เป็นการตรวจสอบเบื้องต้นจากรายงานประจำปี รายงานการประเมินตนเอง และรายงานอื่นๆ อัน เป็นผลจากการประกันคุณภาพภายในของสถาบัน การตรวจสอบข้อมูล เอกสาร หลักฐานและการ ตรวจเยี่ยมสถาบัน โดย “ผู้ประเมินภายนอก” ที่ สมศ. (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมิน คุณภาพการศึกษา) ให้การรับรองเป็นผู้ดำเนินการ ตามกระบวนการแล้วรายงานผลการประเมินกับ สมศ. เพื่อนำไปสู่การรับรองคุณภาพและมาตรฐาน ของสถาบันให้ได้ตามมาตรฐานที่กำหนด

มาตรฐานและตัวบ่งชี้การประกันคุณภาพภายในการอาชีวศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้มาตรฐาน การอาชีวศึกษา พ.ศ. 2555 เพื่อการประกัน คุณภาพภายในของสถานศึกษา สำหรับเป็นเป้าหมายของการจัดการอาชีวศึกษา ทั้งภาครัฐและ เอกชน ซึ่งมาตรฐานการอาชีวศึกษา ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 การจัดการอาชีวศึกษา มีจำนวน 7 มาตรฐาน 35 ตัวบ่งชี้ และส่วนที่ 2 การฝึกอบรมวิชาชีพ มีจำนวน 1 มาตรฐาน 10 ตัว

บ่งชี้ รวมทั้ง 2 ส่วน จำนวน 8 มาตรฐาน 45 ตัวบ่งชี้ ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานการอาชีวศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา และมาตรฐานการประเมินคุณภาพภายนอกด้านอาชีวศึกษา รอบที่ 2 (พ.ศ. 2549-2553) ของสำนักงานรับรองมาตรฐาน และเพื่อเตรียมพร้อมรับการประเมินคุณภาพภายนอก ได้แก่(สำนักมาตรฐานการอาชีวศึกษาและวิชาชีพ 2555)

มาตรฐานที่ 1 ผู้เรียนและผู้สำเร็จการศึกษาวิชาชีพ

ตัวบ่งชี้ที่ 1 ร้อยละของผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยสะสม 2.00 ขึ้นไป

ตัวบ่งชี้ที่ 2 ระดับความพึงพอใจของสถานประกอบการ หน่วยงาน ชุมชน ที่มีต่อคุณภาพของผู้เรียน

ตัวบ่งชี้ที่ 3 ร้อยละของผู้เรียนที่ผ่านเกณฑ์การประเมินมาตรฐานวิชาชีพ

ตัวบ่งชี้ที่ 4 ร้อยละของผู้เรียนที่มีคะแนนเฉลี่ยจากการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านอาชีวศึกษา(V-NET) ตั้งแต่ค่าคะแนนเฉลี่ยระดับชาติขึ้นไป

ตัวบ่งชี้ที่ 5 ร้อยละของผู้เรียนที่มีคะแนนเฉลี่ยจากการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านอาชีวศึกษา(V-NET) ตั้งแต่ค่าคะแนนเฉลี่ยระดับชาติขึ้นไปในกลุ่มวิชาภาษาอังกฤษ

ตัวบ่งชี้ที่ 6 ร้อยละของผู้เรียนที่ผ่านเกณฑ์การทดสอบมาตรฐานอาชีพของสถาบันคุณวุฒิวิชาชีพหรือหน่วยงานที่คณะกรรมการประกัน

คุณภาพภายในการอาชีวศึกษารับรอง

ตัวบ่งชี้ที่ 7 ร้อยละของผู้สำเร็จตามหลักสูตรเทียบกับแรกเข้า

ตัวบ่งชี้ที่ 8 ร้อยละของผู้สำเร็จการศึกษาที่ได้งานทำหรือประกอบอาชีพอิสระ หรือศึกษาต่อภายใน 1 ปี

ตัวบ่งชี้ที่ 9 ระดับความพึงพอใจของสถานประกอบการ หน่วยงาน หรือสถานศึกษา หรือผู้รับบริการที่มีต่อคุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษา

มาตรฐานที่ 2 หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนอาชีวศึกษา

ตัวบ่งชี้ที่ 10 ระดับคุณภาพในการใช้และพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะรายวิชาที่สอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการหรือประชาคมอาเซียน

ตัวบ่งชี้ที่ 11 ระดับคุณภาพในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้รายวิชา

ตัวบ่งชี้ที่ 12 ระดับคุณภาพในการจัดการเรียนการสอนรายวิชา

ตัวบ่งชี้ที่ 13 ระดับคุณภาพในการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนการสอนรายวิชา

ตัวบ่งชี้ที่ 14 ระดับคุณภาพในการฝึกงานมาตรฐานที่ 3 การบริหารจัดการอาชีวศึกษา

ตัวบ่งชี้ที่ 15 ระดับคุณภาพในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการสถานศึกษาหรือวิทยาลัย

ตัวบ่งชี้ที่ 16 ระดับคุณภาพในการจัดทำแผนการบริหารจัดการสถานศึกษา

ตัวบ่งชี้ที่ 17 ระดับคุณภาพในการพัฒนา

สถานศึกษาตามอัตลักษณ์	จัดการโครงการ สิ่งประดิษฐ์ งานสร้างสรรค์หรือ
ตัวบ่งชี้ที่ 18 ระดับคุณภาพในการบริหาร	งานวิจัยของผู้เรียน
งานและภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา	ตัวบ่งชี้ที่ 29 ระดับคุณภาพในการบริหาร
ตัวบ่งชี้ที่ 19 ระดับคุณภาพในการบริหาร	จัดการโครงการ สิ่งประดิษฐ์ งานสร้างสรรค์หรือ
จัดการระบบฐานข้อมูลสารสนเทศของสถานศึกษา	งานวิจัยของครู
ตัวบ่งชี้ที่ 20 ระดับคุณภาพในการบริหารความ	
เสี่ยง	มาตรฐานที่ 6 การปลูกฝังจิตสำนึกและเสริม
ตัวบ่งชี้ที่ 21 ระดับคุณภาพในการจัดระบบดูแล	สร้างความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก
ผู้เรียน	ตัวบ่งชี้ที่ 30 ระดับคุณภาพในการปลูกฝัง
ตัวบ่งชี้ที่ 22 ระดับคุณภาพในการพัฒนาและ	จิตสำนึกด้านการรักชาติ เทิดทูนพระมหากษัตริย์
ดูแลสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ของสถานศึกษา	ส่งเสริมการปกครองระบบประชาธิปไตยอันมีพระ
และการใช้อาคารสถานที่ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ	มหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และทะนุบำรุงศาสนา
โรงฝึกงาน ศูนย์วิทยบริการ	ศิลปะ วัฒนธรรม
ตัวบ่งชี้ที่ 23 ระดับคุณภาพในการบริหาร	ตัวบ่งชี้ที่ 31 ระดับคุณภาพในการปลูกฝัง
จัดการวัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ และคอมพิวเตอร์	จิตสำนึกด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
ตัวบ่งชี้ที่ 24 ระดับคุณภาพในการพัฒนาครู	ตัวบ่งชี้ที่ 32 ระดับคุณภาพในการส่งเสริมด้าน
และบุคลากรทางการศึกษา	การกีฬาและนันทนาการ
ตัวบ่งชี้ที่ 25 ระดับคุณภาพในการบริหารการ	ตัวบ่งชี้ที่ 33 ระดับคุณภาพในการปลูกฝัง
เงินและงบประมาณ	จิตสำนึกด้านปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
ตัวบ่งชี้ที่ 26 ระดับคุณภาพในการระดม	มาตรฐานที่ 7 การประกันคุณภาพภายใน
ทรัพยากรในการจัดการอาชีวศึกษากับเครือข่าย	ตัวบ่งชี้ที่ 34 ระดับคุณภาพในระบบการ
ทั้งในประเทศและ/หรือต่างประเทศ	ประกันคุณภาพภายใน
มาตรฐานที่ 4 การบริการและวิชาชีพ	ตัวบ่งชี้ที่ 35 ระดับคุณภาพในการดำเนินงาน
ตัวบ่งชี้ที่ 27 ระดับคุณภาพในการบริหาร	ตามมาตรฐานการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2555
จัดการการบริการวิชาการและวิชาชีพ	มาตรฐานที่ 8 การจัดการฝึกอบรมหลักสูตร
มาตรฐานที่ 5 นวัตกรรม สิ่งประดิษฐ์ งาน	วิชาชีพระยะสั้น
สร้างสรรค์ หรืองานวิจัย	ตัวบ่งชี้ที่ 36 ระดับคุณภาพในการจัดทำ
ตัวบ่งชี้ที่ 28 ระดับคุณภาพในการบริหาร	แผนการบริหารจัดการการฝึกอบรมหลักสูตร

วิชาชีพพระยะสัน

ตัวบ่งชี้ที่ 37 ระดับคุณภาพในการใช้และพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะรายวิชาที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน สถานประกอบการ

ตัวบ่งชี้ที่ 38 ระดับคุณภาพในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้รายวิชา

ตัวบ่งชี้ที่ 39 ระดับคุณภาพในการฝึกอบรมหลักสูตรวิชาชีพพระยะสัน

ตัวบ่งชี้ที่ 40 ระดับคุณภาพในการระดมทรัพยากรในการจัดการฝึกอบรมหลักสูตรวิชาชีพพระยะสัน

ตัวบ่งชี้ที่ 41 ร้อยละของครูผู้สอนหลักสูตรวิชาชีพพระยะสันที่ได้รับการพัฒนา

ตัวบ่งชี้ที่ 42 ระดับคุณภาพในการบริหารการเงินและงบประมาณ

ตัวบ่งชี้ที่ 43 ร้อยละของผู้สำเร็จการฝึกอบรมหลักสูตรวิชาชีพพระยะสันที่มีผลการฝึกอบรม 2.00 ขึ้นไป

ตัวบ่งชี้ที่ 44 ร้อยละของผู้สำเร็จการฝึกอบรมหลักสูตรเทียบเท่ากับแรกเข้า

ตัวบ่งชี้ที่ 45 ระดับความพึงพอใจของผู้สำเร็จการฝึกอบรมที่มีต่อการนำความรู้ความสามารถไปใช้ประโยชน์

มาตรฐานและตัวบ่งชี้การประเมินคุณภาพภายนอกการอาชีวศึกษา

ตามกฎกระทรวงว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ. 2553 ข้อ 38

กำหนดให้ สมศ. ทำการประเมินคุณภาพภายนอก รอบสาม (พ.ศ. 2554-2558) ด้านการอาชีวศึกษา แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวบ่งชี้พื้นฐาน กลุ่มตัวบ่งชี้อัตลักษณ์ และกลุ่มตัวบ่งชี้มาตรการส่งเสริม มีรายละเอียดดังนี้ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2555)

ตัวบ่งชี้พื้นฐาน หมายถึง ตัวบ่งชี้ที่ประเมินภายใต้ภารกิจของสถานศึกษา โดยกำหนดตัวบ่งชี้ และเกณฑ์การประเมินบนพื้นฐานที่ทุกสถานศึกษาต้องมีและปฏิบัติได้ ซึ่งสามารถชี้ผลลัพธ์และผลกระทบได้ดี และมีความเชื่อมโยงกับการประกันคุณภาพภายใน ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ที่พัฒนามาจากรอบแรกและรอบสอง ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ที่

1. ผู้สำเร็จการศึกษาได้งานทำหรือประกอบอาชีพอิสระในสาขาที่เกี่ยวข้องภายใน 1 ปี
2. ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการทำงาน
3. ผู้เรียนผ่านการทดสอบมาตรฐานทางวิชาชีพจากองค์กรที่เป็นที่ยอมรับ
4. ผลงานที่เป็นโครงการทางวิชาชีพ หรือสิ่งประดิษฐ์ของผู้เรียนที่ได้นำไปใช้ประโยชน์
5. ผลงานที่เป็นนวัตกรรม สิ่งประดิษฐ์สร้างสรรค์ หรืองานวิจัยของครูที่ได้นำไปใช้ประโยชน์
6. ผลการให้บริการวิชาการและวิชาชีพที่ส่งเสริมการพัฒนาทักษะของผู้เรียน
7. ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง

8. ผลการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการ และผู้บริหารสถานศึกษา

8.1 ผลการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษา

8.2 ผลการปฏิบัติหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา

9. ผลการใช้ระบบฐานข้อมูลสารสนเทศในการบริหารจัดการ

10. ผลการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา

11. ผลการบริหารความเสี่ยง

12. ผลการสร้างการมีส่วนร่วมในการประกันคุณภาพ

13. การพัฒนาสถานศึกษาจากผลการประเมินคุณภาพภายใน

ตัวบ่งชี้อัตลักษณ์ หมายถึง ตัวบ่งชี้ที่ประเมินผลผลิตตามปรัชญา ปณิธาน พันธกิจ และวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสถานศึกษา รวมถึงความสำเร็จตามจุดเน้นและจุดเด่นที่ส่งผลสะท้อนเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละสถานศึกษาโดยได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถานศึกษาและต้นสังกัด คือ ตัวบ่งชี้ที่

14. ผลการพัฒนาตามปรัชญา ปณิธาน พันธกิจ และจุดเน้นและจุดเด่นของสถานศึกษา

14.1 ผลการพัฒนาให้บรรลุเป้าหมายตามปรัชญา ปณิธาน พันธกิจและวัตถุประสงค์การจัดตั้งสถานศึกษา

14.2 ผลการพัฒนาตามจุดเน้นและจุดเด่น

ที่ส่งผลสะท้อนเป็นเอกลักษณ์ของสถานศึกษา

ตัวบ่งชี้มาตรการส่งเสริม หมายถึง ตัวบ่งชี้ที่

ประเมินผลการดำเนินงานของสถานศึกษา โดยสถานศึกษาเป็นผู้กำหนดแนวทางพัฒนาเพื่อร่วมกันชี้แนะ ป้องกัน และแก้ไขปัญหาสังคมตามนโยบายของรัฐ ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนตามกาลเวลาและสภาพปัญหาสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีเป้าหมายที่แสดงถึงความเป็นผู้นำสังคมและแก้ปัญหาสังคมของสถานศึกษาในการพัฒนาผู้เรียนด้านความเป็นประชาธิปไตย ความมีวินัย ความรักชาติ การทำนุบำรุงศาสนาเทิดทูนพระมหากษัตริย์ ค่านิยมความเป็นไทย การอนุรักษ์และสืบสานศิลปะและวัฒนธรรม สุขภาพร่างกายและจิตใจ ความคิดสร้างสรรค์ และความพร้อมในการเป็นสมาชิกสังคมอาเซียน รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพครู การพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ การสร้างการมีส่วนร่วมและการขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย ผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาสให้ได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียม ฯลฯ

15. ผลการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

16. ผลการพัฒนาคุณภาพครู

17. การพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้

18. การสร้างการมีส่วนร่วมและการขยายโอกาสทางการศึกษา

การจัดทำรายงานการประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาประจำปี ในแต่ละปี สมศ. จะ

ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการประเมิน
ภายนอกสถานศึกษา และผลการพัฒนาการศึกษา
ของสถานศึกษา รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคใน
การจัดการศึกษา เพื่อรายงานต่อคณะรัฐมนตรี
รัฐมนตรีที่เกี่ยวข้อง รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และสำนักงบประมาณ
เพื่อประกอบการพิจารณาในการกำหนด
นโยบายทางการศึกษา และการจัดสรรงบประมาณ
เพื่อการศึกษา รวมทั้งเผยแพร่รายงานดังกล่าวต่อ
หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน

สรุป

การดำเนินงานด้านประกันคุณภาพการศึกษา
อาชีวศึกษา เป็นการดำเนินงานที่ต้องสร้างและ
พัฒนาระบบอย่างต่อเนื่อง ที่จะต้องตอบโจทย์
คุณภาพที่ว่า “ความพึงพอใจของผู้เรียนและ
ประชาชน” อีกทั้งจะต้องสร้างให้ทุกคนในองค์กร
มีความตระหนักถึงคุณภาพอย่างแท้จริง ที่จะ
ส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมแห่งคุณภาพที่ “ฝังใน
(embedded)” ของการทำงานประจำ ถือเป็น
ทิศทางของการทำงานที่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับประกัน
คุณภาพการศึกษาทุกคนต้องการ

ธนรัตน์ แต้ววัฒนา

เอกสารอ้างอิง

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2555
จาก <http://rirs3.royin.go.th/dictionary.asp>

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2546). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่ง
สินค้าและพัสดุภัณฑ์(ร.ส.พ.).

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. (2549). เกณฑ์การประเมินตนเองตามตัวบ่งชี้มาตรฐาน
การอาชีวศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน. (2548). คู่มือแนวดำเนินการประกัน
คุณภาพภายในสถานศึกษาเอกชนประเภทอาชีวศึกษาเพื่อพร้อมรับการประเมิน
ภายนอก(ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

สำนักมาตรฐานการอาชีวศึกษาและวิชาชีพ สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. (2555).
คู่มือมาตรฐานการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2555 เพื่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา.
กรุงเทพมหานคร.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). (2555). คู่มือการ
ประเมินคุณภาพภายนอกกรอบสาม (พ.ศ. 2555-2558) ด้านการอาชีวศึกษาฉบับสถาน
ศึกษา(แก้ไขเพิ่มเติม พฤศจิกายน พ.ศ. 2555). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักงานรับรอง
มาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน).

การอนุรักษ์พลังงานในงานอุตสาหกรรม

ความหมาย

การอนุรักษ์พลังงานในงานอุตสาหกรรม (Energy Conservation for Industry) หมายถึง การผลิต การใช้พลังงานในโรงงานอุตสาหกรรม อย่างมีประสิทธิภาพและประหยัด เพื่อให้เกิด ประโยชน์สูงสุด

ความเป็นมา

ก่อนช่วงปี ค.ศ. 1970s (พ.ศ.2513-2522) การใช้พลังงานไม่ได้คำนึงถึงการประหยัดพลังงานมากนัก เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ทางด้านพลังงานในปี ค.ศ. 1973 (พ.ศ. 2516) กลุ่ม OPEC (Organization for Petroleum Exporting Countries : OPEC) งดการส่งออกน้ำมันไปยังประเทศ สหรัฐอเมริกาและประเทศต่าง ๆ จึงส่งผลให้ ราคาพลังงานทั่วโลกพุ่งสูงขึ้น ภาคการผลิตและ โรงงานอุตสาหกรรมได้ดำเนินการเพื่อรับมือกับ สถานการณ์ราคาพลังงานดังกล่าวด้วยการใช้ พลังงานให้น้อยลง ปรับปรุงประสิทธิภาพของการ ใช้พลังงาน จากการแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าว ชี้ให้เห็นช่องว่างระหว่างการใช้พลังงานที่เป็นจริงและ ปริมาณการใช้พลังงานที่ควรจะเป็นว่ามีปริมาณ เท่าใดที่คนเราจะใช้พลังงานได้อย่างมีเหตุมีผล

สำหรับประเทศไทยได้เผชิญเหตุการณ์วิกฤติ ทางด้านพลังงานมาหลายครั้งและได้มีมาตรการ ต่าง ๆ เข้ามารองรับเพื่อแก้ปัญหาทางด้าน พลังงานวิกฤตการณ์ขาดแคลนน้ำมันที่เกิดขึ้น ในประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 ทำให้เกิดการ เรียนรู้ว่าการอนุรักษ์พลังงานเป็นเรื่องสำคัญ และ

มีความจำเป็นอย่างยิ่ง จึงมีการแสวงหามาตรการ ส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงานในรูปแบบต่าง ๆ และ ในที่สุดรัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติการส่งเสริม การอนุรักษ์พลังงาน พ.ศ. 2535 ขึ้น รวมทั้งพระ ราชกฤษฎีกา และกฎกระทรวงต่าง ๆ ที่ออกตาม ความในพระราชบัญญัติดังกล่าว

พระราชบัญญัติการส่งเสริมการอนุรักษ์ พลังงาน พ.ศ. 2535 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ. 2535 กำหนดให้กลุ่มเป้าหมาย คือโรงงานควบคุมและอาคารควบคุม มีหน้าที่ ต้องดูแลการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพและ ดำเนินการอนุรักษ์พลังงานอย่างเป็นระบบ ดังนั้น เจ้าของโรงงานและผู้บริการอาคารธุรกิจจำเป็นต้องตระหนักถึงสิทธิ ความรับผิดชอบ ขั้นตอนการ ปฏิบัติต่าง ๆ และบริหารที่รัฐจัดเตรียมไว้ให้ เพื่อที่ จะปฏิบัติตามกฎหมายได้อย่างถูกต้อง

การอนุรักษ์พลังงานในงานอุตสาหกรรมตาม กรอบของพระราชบัญญัติการส่งเสริมการอนุรักษ์ พลังงาน พ.ศ. 2535 กำหนดให้ผู้ที่จะต้องดำเนิน การอนุรักษ์พลังงานคือ เจ้าของโรงงานควบคุม ซึ่งหมายความรวมถึงผู้รับผิดชอบในการบริหาร โรงงาน โรงงานที่จำเป็นต้องอยู่ภายใต้การควบคุม ตามพระราชบัญญัติการส่งเสริมการอนุรักษ์ พลังงาน พ.ศ. 2535 หรือโรงงานควบคุม จะต้อง มีลักษณะการใช้พลังงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

1. โรงงานเดี่ยวหรือหลายโรงงานภายใต้เลขที่บ้านเดียวกัน ที่ได้รับอนุมัติจากผู้ จำหน่ายพลังงานให้ใช้เครื่องวัดไฟฟ้า หรือติดตั้ง

หม้อแปลงไฟฟ้าชุดเดียว หรือหลายชุดรวมกัน ขนาดตั้งแต่ 1,000 กิโลวัตต์ หรือ 1,175 กิโลวัตต์ แอมแปร์

2. โรงงานเดียวหรือหลายโรงงานภายใต้เลขที่บ้านเดียวกัน ที่ใช้ไฟฟ้าจากระบบของผู้จำหน่ายพลังงานความร้อนจากไอน้ำจากผู้จำหน่ายพลังงานหรือพลังงานสิ้นเปลืองอื่นจากผู้จำหน่ายพลังงานหรือของตนเองอย่างใดอย่างหนึ่งหรือร่วมกัน ตั้งแต่ วันที่ 1 มกราคมถึง วันที่ 31 ธันวาคม ของปีที่ผ่านมา มีปริมาณพลังงานทั้งหมดเทียบเท่าพลังงานไฟฟ้าตั้งแต่ 20 ล้านเมกะจูลขึ้นไป

พระราชบัญญัติการส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงาน พ.ศ. 2535

การอนุรักษ์พลังงานในงานอุตสาหกรรม ตามพระราชบัญญัติการส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงาน พ.ศ. 2535 ให้ดำเนินการได้ ดังนี้

1. การปรับปรุงประสิทธิภาพของการเผาไหม้เชื้อเพลิง
2. การป้องกันการสูญเสียพลังงาน
3. การนำพลังงานที่เหลือจากการใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่
4. การเปลี่ยนไปใช้พลังงานอีกประเภทหนึ่ง
5. การปรับปรุงการใช้ไฟฟ้าด้วยวิธีปรับปรุงตัวประกอบกำลังไฟฟ้า การลดความต้องการไฟฟ้าสูงสุดในช่วงความต้องการใช้ไฟฟ้าสูงสุดของอุปกรณ์ไฟฟ้าให้เหมาะสมกับภาระและวิธีการอื่น
6. การใช้เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ที่มีประสิทธิภาพสูง ตลอดจนระบบควบคุมการทำงาน

และวัสดุที่ช่วยในการอนุรักษ์พลังงาน

7. การอนุรักษ์พลังงานโดยวิธีอื่นตามที่กำหนดในกำหนดในกฎกระทรวง

พระราชบัญญัติการส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงาน พ.ศ. 2535 กำหนดให้เจ้าของโรงงานควบคุม ดำเนินการอนุรักษ์พลังงานให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด ดังนี้

1. จัดให้มีผู้รับผิดชอบด้านพลังงาน โดยมีการหน้าที่บำรุงรักษาและตรวจสอบประสิทธิภาพของเครื่องจักรและอุปกรณ์ที่ใช้พลังงานเป็นระยะ ปรับปรุงวิธีการใช้พลังงานให้เป็นตามหลักการอนุรักษ์พลังงาน รับผิดชอบต่อข้อมูลที่เจ้าของโรงงานควบคุมหรือเจ้าของอาคารควบคุมส่งให้กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงานตามระยะเวลาที่กำหนด ควบคุมดูแลการบันทึกข้อมูลการใช้พลังงาน การติดตั้ง หรือเปลี่ยนแปลงเครื่องจักรหรืออุปกรณ์ที่มีผลต่อการใช้พลังงานและการอนุรักษ์พลังงาน ช่วยเจ้าของโรงงานควบคุมหรือเจ้าของอาคารควบคุม ในการกำหนดเป้าหมายและแผนอนุรักษ์พลังงานของโรงงานควบคุมหรืออาคารควบคุม รับผิดชอบต่อผลการตรวจสอบ หรือวิเคราะห์การปฏิบัติตามเป้าหมายและแผนอนุรักษ์พลังงาน ช่วยเจ้าของโรงงานควบคุม หรือเจ้าของอาคารควบคุมปฏิบัติตามคำแนะนำของอธิบดีกรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน ในกรณีที่อธิบดีให้แก้ไขเป้าหมายและแผนอนุรักษ์พลังงานให้ถูกต้อง

2. ส่งข้อมูลการใช้พลังงาน การติดตั้ง หรือเปลี่ยนแปลงเครื่องจักร หรืออุปกรณ์ที่มีผลต่อการใช้พลังงาน

ใช้พลังงานและการอนุรักษ์พลังงาน เจ้าของโรงงาน ควบคุมจะต้องส่งข้อมูลเกี่ยวกับการผลิต (เฉพาะ โรงงานควบคุม) การใช้พลังงานและการอนุรักษ์ พลังงาน

3. กำหนดเป้าหมายและแผนอนุรักษ์พลังงาน เจ้าของโรงงานควบคุมต้องกำหนดเป้าหมาย และแผนการอนุรักษ์พลังงาน รวมทั้งดำเนินการ อนุรักษ์พลังงานให้เป็นไปตามแผนและเป้าหมาย เป้าหมายและแผนอนุรักษ์พลังงานให้จัดส่งให้ กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน ทุก 3 ปี

4. ตรวจสอบและวิเคราะห์การปฏิบัติตามเป้าหมายและแผนอนุรักษ์พลังงาน เจ้าของโรงงาน ควบคุมต้องมีการตรวจสอบและวิเคราะห์ พร้อมทั้งรายงานผลการปฏิบัติตามเป้าหมายและแผน อนุรักษ์พลังงานที่กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและ อนุรักษ์พลังงานได้ให้ความเห็นชอบแล้ว

การอนุรักษ์พลังงานในงานอุตสาหกรรมใน ระบบต่าง ๆ

การอนุรักษ์พลังงานในงานอุตสาหกรรม สามารถดำเนินการในระบบต่าง ๆ ซึ่งจะได้กล่าว ตามลำดับต่อไปนี้

การอนุรักษ์พลังงานในระบบไฟฟ้าแสง สว่าง สามารถดำเนินการได้ดังต่อไปนี้

1. การออกแบบโรงงานให้ได้รับแสงสว่าง จากดวงอาทิตย์ได้อย่างเต็มที่ และควรออกแบบ ระบบแสงสว่างในเวลากลางวันชุดหนึ่ง และ

กลางวันอีกชุดหนึ่ง

2. การเลือกวิธีที่ให้แสงสว่างที่ตรงกับ ความต้องการเฉพาะตำแหน่ง ขึ้นกับปัจจัยด้าน ระดับความสว่างที่ต้องการ ระดับการใช้สายตา ความสะดวกในการติดตั้งและการซ่อมบำรุง ความ สบายตาของผู้ปฏิบัติงาน และปัจจัยทางด้าน เศรษฐกิจ

3. การเลือกใช้หลอดไฟและอุปกรณ์ ร่วมที่มีประสิทธิภาพสูง เช่น เลือกใช้หลอดที่มี ประสิทธิภาพการส่องสว่างสูง เลือกใช้บัลลาสต์ที่มี กำลังสูญเสียต่ำ เลือกใช้หลอดไฟฟ้าที่ให้ความ สว่างเหมาะสมกับงานและสถานที่ใช้

4. เพิ่มประสิทธิภาพของแสงสว่าง (coefficient of utilization) โดยเลือกใช้โคมไฟ ที่มีประสิทธิภาพสูงและมีการกระจายแสงที่เหมาะสมกับงาน

5. เลือกใช้สีอ่อน เพดาน ฝาผนัง พื้น เครื่องจักร และเฟอร์นิเจอร์ตกแต่งควรทาสีอ่อน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการสะท้อนแสง

6. ออกแบบให้มีค่าความส่องสว่างให้ เหมาะสมกับงาน เลือกใช้หลอดไฟและโคมไฟให้ เหมาะสมกับงาน เช่น โรงงานเพดานต่ำ ควรใช้ หลอดฟลูออเรสเซนต์ร่วมกับโคมสะท้อนแสง และ โรงงานที่มีเพดานสูงควรใช้หลอดแสงจันทร์หรือ หลอดโซเดียมความดันไอสูงร่วมกับโคมไฮเบย์

7. ทำความสะอาดและบำรุงรักษาอย่าง สม่าเสมอ ควรหมั่นทำความสะอาดหลอดไฟและ โคมไฟอย่างสม่าเสมอ เพื่อให้ประสิทธิภาพการ

สองส่วมีความใกล้เคียงกับตอนติดตั้งใหม่ ๆ

การอนุรักษ์พลังงานในระบบทำความเย็นสามารถดำเนินการได้ดังต่อไปนี้

1. การใช้งานอุปกรณ์ในระบบปรับอากาศอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ควบคุมอุณหภูมิ น้ำหล่อเย็นที่เข้าเครื่องทำน้ำเย็นให้มีอุณหภูมิต่ำที่สุด จะทำให้เครื่องทำน้ำเย็นใช้พลังงานไฟฟ้าน้อยลง จัดระบบให้เครื่องปรับอากาศทำงานเป็นช่วง ๆ สลับกัน และควรปิดเครื่องปรับอากาศเมื่อไม่ใช้งาน ตั้งอุณหภูมิที่ 25 - 26 องศาเซลเซียส เลือกขนาดเครื่องปรับอากาศให้เหมาะสมกับพื้นที่ใช้งาน และดูแลบำรุงรักษาอุปกรณ์ในระบบปรับอากาศอย่างสม่ำเสมอ

2. การบำรุงรักษาอุปกรณ์ในระบบปรับอากาศ เช่น ทดลองและปรับแต่งระบบตามกำหนดเวลา ตลอดอายุการใช้งานของระบบ ทำความสะอาด แผงกรองอากาศ ขดลวดทำความเย็น ตัวระบายความร้อน ทำหระบายความร้อน รวมทั้งทำความสะอาดหัวกระจายน้ำตามกำหนด ตรวจสอบการรั่วของท่อ น้ำเย็นและซ่อมแซมฉนวน ท่อ น้ำ รวมทั้งแก้ไขการรั่วของน้ำเย็นที่อุปกรณ์ต่าง ๆ ป้อนน้ำแบบหอยโข่งที่ใช้ packing seal ต้องให้มีน้ำซึมบ้าง แต่ไม่ควรรั่วมากเกินไป ตรวจสอบการรั่วของท่อลม รวมถึงการซ่อมแซมฉนวนท่อลมที่ฉีกขาด ตรวจสอบรอยรั่วตามหน้าต่างและประตูของอาคารซึ่งทำให้อากาศร้อนภายนอกเข้าสู่อาคารได้

การอนุรักษ์พลังงานในระบบมอเตอร์สามารถดำเนินการได้ดังต่อไปนี้

1. การใช้มอเตอร์ประสิทธิภาพสูง ซึ่งใช้พลังงานไฟฟ้าน้อยกว่า นอกจากประหยัดพลังงานแล้วมอเตอร์ประสิทธิภาพสูงยังมีข้อดีอื่นๆ อีกคือ เกิดความร้อนจากการทำงานน้อยกว่า อายุการใช้งานของฉนวนและลูกปืนยาวนานขึ้น การสั่นสะเทือนน้อยกว่า มีเสียงรบกวนน้อย และค่าตัวประกอบกำลังไฟฟ้า (power factor) ดีขึ้น

2. การจัดการที่เหมาะสม (optimum management) การจัดการอย่างเหมาะสมนั้น จะพิจารณาถึงระบบ และการทำงานเพื่อให้ได้ผลดีที่สุด โดยแยกพิจารณาได้ดังนี้

2.1 ระบบที่เหมาะสม (optimum system) จะช่วยให้เกิดการประหยัดพลังงานได้เป็นอย่างดี เช่น ขนาดของมอเตอร์เหมาะกับงาน พอเหมาะกับโหลด ซึ่งจะทำให้การสูญเสียที่เกิดขึ้นโดยไม่จำเป็นนั้นลดน้อยลง ขนาดของระบบไฟฟ้าที่เหมาะสม ปรับปรุงค่าตัวประกอบกำลังไฟฟ้าให้ดีขึ้น ค่าตัวประกอบกำลังไฟฟ้าให้มีค่าประมาณ 80-90 เปอร์เซ็นต์ เพื่อให้กระแสมีค่าต่ำลง ทำให้กำลังไฟฟ้าสูญเสียในสายไฟฟ้างดลง

2.2 วิธีการดำเนินการที่เหมาะสม (optimum operation) ช่วยให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและลดการสูญเสียจากการทำงานของมอเตอร์ เช่น แยกประเภทและขนาดของโหลดที่จะใช้มอเตอร์ให้เป็นไปอย่างเหมาะสม หลีกเลี่ยงการเดินมอเตอร์ขนาดใหญ่ในช่วงเวลาที่มีความ

ต้องการกำลังไฟฟ้าสูงสุด เลือกใช้ให้เหมาะสมกับงานที่มีความจำเป็นต้องใช้ความเร็วหลายระดับหรืองานที่ต้องการปรับความเร็ว เป็นต้น

3. การใช้อุปกรณ์ควบคุมความเร็วรอบมอเตอร์ ทำให้ประหยัดพลังงานได้มาก ตัวอย่างเช่น การลดความเร็วรอบของปั๊มน้ำลง 50 เปอร์เซ็นต์ ทำให้อัตราการไหลลดลง 50 เปอร์เซ็นต์ และในขณะที่ความดันอาจลดลงได้มากถึง 75 เปอร์เซ็นต์ และแรงม้าของต้นกำลังอาจลดลงได้สูงสุดถึง 87.5 เปอร์เซ็นต์ เป็นต้น

4. ความสัมพันธ์ของมอเตอร์กับโหลดควรหลีกเลี่ยงการติดตั้งมอเตอร์ที่มีขนาดใหญ่กว่าโหลดจนเกินไป ประสิทธิภาพและตัวประกอบกำลังไฟฟ้าจะลดลง

การอนุรักษ์พลังงานในระบบอัดอากาศ
สามารถดำเนินการได้ดังต่อไปนี้

1. ลดอุณหภูมิอากาศเข้า เพื่อช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการทำความเย็นของอุปกรณ์แลกเปลี่ยนความร้อน

2. ปรับตั้งความดันลมของเครื่องอัดอากาศ ให้เหมาะสมกับการใช้งานจะสามารถลดการใช้พลังงานไฟฟ้าและสามารถลดปริมาณการใช้อากาศอัดที่เกินความจำเป็นลงได้

3. เลือกใช้เครื่องอัดอากาศและระบบที่มีประสิทธิภาพสูง

4. ป้องกันการรั่วของลมจากจุดต่างๆ ของระบบ และจากตัวเครื่องอัดอากาศเอง

5. บริหารการใช้เครื่องอัดอากาศและระบบให้ใช้งานได้เต็มที่ประสิทธิภาพ

การอนุรักษ์พลังงานในระบบไอน้ำ สามารถดำเนินการได้ดังต่อไปนี้

1. หุ้มฉนวนระบบท่อจ่ายไอน้ำ เพื่อป้องกันความร้อนกระจายสู่บรรยากาศ

2. ลดความสูญเสียของไอน้ำในบริเวณต่าง ๆ เช่น ข้อต่อต่าง ๆ ก้านวาล์วหรือตัววาล์วที่ใช้ไอน้ำออก

3. ใช้ไอน้ำอย่างให้เหมาะสมกับงาน เช่น ไอน้ำชนิดอิ่มตัวใช้ในการฆ่าเชื้อ ไอเปียกใช้ในงานอบแห้ง ไออดจ (superheated vapor) ใช้ในการผลิตไฟฟ้า

4. การลดความดันจะสามารถลดปริมาณไอน้ำที่ต้องใช้ต่อหน่วยของผลิตภัณฑ์ลงได้โดยใช้อุปกรณ์ลดความดัน

5. การควบคุมอุณหภูมิให้เหมาะสมเพื่อประหยัดพลังงานโดยใช้อุปกรณ์ที่เรียกว่า เครื่องควบคุมอุณหภูมิ

6. การเลือกขนาดท่อที่ถูกต้องที่มีความดันและปริมาณที่ต้องการได้ช่วยให้ประสิทธิภาพการใช้งานสูงขึ้นด้วย

7. การไล่อากาศออกจากระบบ อากาศที่เข้าไปในระบบไอน้ำจะทำให้ประสิทธิภาพของการส่งผ่านความร้อนน้อยลง เนื่องจากอากาศเป็นฉนวนความร้อน การไล่อากาศออกจากระบบจะช่วยให้ประสิทธิภาพการผลิตสูงขึ้นและประหยัดปริมาณการใช้ไอน้ำ

8. การลดระดับการถ่ายน้ำทิ้ง เป็นการป้องกันการเกาะตัวของตะกรันบนผิวถ่ายเทความร้อนในหม้อไอน้ำ เพื่อป้องกันการสูญเสียความ

ร้อนมากเกินไป จึงควรรักษาระดับความเข้มข้นของสารละลายในหม้อไอน้ำให้ต่ำที่สุด

9. การเลือกอุปกรณ์ดักไอน้ำ การใช้ อุปกรณ์ดักไอน้ำ (steam trap) แยกเอาน้ำออกจากไอน้ำ เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ไอน้ำได้ ป้องกันปัญหาการถ่ายเทความร้อนได้ไม่ดี เนื่องจากน้ำร้อนส่วนนี้จะไปเคลือบผิวของท่อไว้ ทำให้ส่งถ่ายความร้อนได้น้อย

10. การนำไอน้ำที่กลั่นตัวกลับมาใช้งาน สามารถนำกลับมาใช้เป็นน้ำเลี้ยงหม้อไอน้ำต่อไป นอกจากนี้ควรรวบรวมน้ำที่ได้จากอุปกรณ์ดักไอน้ำ ตามจุดต่าง ๆ ส่งกลับไปยังถังพักน้ำเพื่อป้องกันน้ำหม้อไอน้ำต่อไป

การอนุรักษ์พลังงานในระบบต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวมานั้น เป็นตัวอย่างของการดำเนินการอนุรักษ์พลังงานในโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งนี้การพัฒนาทางเทคโนโลยีในงานอุตสาหกรรมได้ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ดังนั้นการดำเนินการอนุรักษ์พลังงานก็ควรพัฒนาให้สอดคล้องไปในแต่ละระบบของการใช้พลังงาน ทั้งนี้ ก็ให้พิจารณาตั้งแต่ ก่อนการใช้งาน ระหว่างการใช้งาน และการบำรุงรักษาหลังการใช้งาน เพื่อให้เครื่องจักรและอุปกรณ์ต่าง ๆ มีประสิทธิภาพการใช้งานที่ดี

กรณีศึกษาการอนุรักษ์พลังงานในงานอุตสาหกรรม

การดำเนินการอนุรักษ์พลังงานในงานอุตสาหกรรมสามารถดำเนินการในระบบต่าง ๆ ดังเช่น วิษณุ บันพันธ์ (2543) ได้ศึกษาการ

อนุรักษ์พลังงานในโรงงานรีดเหล็กเส้นคอนกรีต ในส่วนของเตา reheating furnace ซึ่งได้ทำการศึกษาและตรวจวัดการใช้พลังงานในโรงงาน ได้เสนอแนวทางการอนุรักษ์พลังงานไว้ดังนี้

1) การใช้ก๊าซไอเสียมาใช้ในการอุ่นน้ำมันเตาแทนการใช้ heater ไฟฟ้า ประเมินเบื้องต้นพบว่าสามารถลดภาระทางไฟฟ้าของ heater ได้ประมาณ 75 เปอร์เซ็นต์ คิดเป็นค่าใช้จ่ายที่ประหยัดได้ 622,080 บาทต่อปี

2) การปรับปรุงอัตราส่วนอากาศในการเผาไหม้จากเดิม 2.08 เป็น 1.3 สามารถลดค่าใช้จ่ายได้ 6,461,456 บาท

3) เปลี่ยนประตูด้าน soaking zone ทั้ง 2 บานที่มีช่องไอเสียรั่วออก สามารถประหยัดค่าใช้จ่ายได้ 1,944,211 บาท สำหรับพลังงานไฟฟ้าดำเนินการโดยการจัดทำแผนการผลิตที่ต่อเนื่อง ลดการเดินเครื่องจักรตัวเปล่าเพื่อรอการผลิต สามารถประหยัดค่าใช้จ่ายได้ประมาณ 347,760 บาทต่อปี

นอกจากนี้ ชาญวิทย์ พรหมสุรินทร์ (2544) ได้ศึกษาการอนุรักษ์พลังงานความร้อนและพลังงานไฟฟ้าในโรงงานสังกะสีโดยใช้ระบบควบคุมคุณภาพแบบวิศวกรรมคุณค่า สามารถลดต้นทุนพลังงานได้ 35.28 บาทต่อตัน และประหยัดพลังงานได้ 5,021 กิโลจูล/ปี โดยใช้มาตรการคือ

1) การนำความร้อนที่กลับมาใช้ประโยชน์ในเครื่องชุบสังกะสี 2) หุ้มฉนวนป้องกันการสูญเสียความร้อนที่เครื่องชุบสังกะสี 3) ทำฝาปิดบ่อเครื่องชุบสังกะสี 4) หุ้มฉนวนป้องกันการสูญเสียความร้อน

ร้อนที่เครื่องอบแห้ง และ 5) ติดตั้งเครื่องควบคุมความเร็วรอบให้กับมอเตอร์

จากกรณีศึกษาการอนุรักษ์พลังงานในงานอุตสาหกรรมพบว่าสามารถลดค่าใช้จ่ายในกระบวนการผลิตซึ่งส่งผลต่อต้นทุนในผลิตภัณฑ์ที่ลดลงอีกทั้งยังเป็นประโยชน์ด้านการลดผลกระทบต่อด้านสิ่งแวดล้อมได้อีกทางหนึ่ง การใช้พลังงานอย่างประหยัดและการรู้จักอนุรักษ์พลังงานที่มีอยู่ จึงเป็นสิ่งที่ทุกหน่วยงานของสังคมต้องมีความรู้ความเข้าใจ ทั้งยังต้องให้ความร่วมมือร่วมใจ ส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันเพื่อให้การอนุรักษ์พลังงานมีความสอดคล้องและประสานไปในทิศทางเดียวกัน การอนุรักษ์พลังงานจึงจะประสบผลสำเร็จ สามารถลดการใช้พลังงานของประเทศได้ตามเป้าหมายที่วางไว้

การอนุรักษ์พลังงานในงานอุตสาหกรรมกับการศึกษา

ในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา เนื้อหาทางด้านการอนุรักษ์พลังงานในงานอุตสาหกรรมเป็นเนื้อหาส่วนหนึ่งในหลาย ๆ หลักสูตร เช่น หลักสูตรทางด้านวิศวกรรมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ อุตสาหกรรม เทคโนโลยีอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมศึกษา โดยจัดเป็นรายวิชาที่สอดแทรกอยู่ในหลักสูตรดังกล่าว หรือเป็นหลักสูตรเฉพาะทางด้านพลังงานทั้งในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก เนื้อหาดังกล่าวประกอบไปด้วยรายวิชาต่าง ๆ อาทิ เทคโนโลยีพลังงาน

การอนุรักษ์พลังงาน การจัดการพลังงาน พลังงานทดแทน เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อมุ่งหวังให้ผู้เรียนได้เห็นความสำคัญของพลังงาน การอนุรักษ์พลังงาน รู้เทคนิคและวิธีการในการอนุรักษ์พลังงานในงานอุตสาหกรรม การจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักการและมีทักษะในการปฏิบัติ การด้านการอนุรักษ์พลังงานในงานอุตสาหกรรมได้อย่างดีนั้น ผู้สอนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมและกระตุ้นการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เห็นและตระหนักถึงผลกระทบของการใช้พลังงานและเห็นแนวทางในการลดผลกระทบโดยใช้พลังงานอย่างรู้คุณค่า นอกจากนี้การส่งเสริมให้เกิดประสบการณ์จริงทั้งตัวผู้เรียนและผู้สอนเอง ก็จะทำให้การอนุรักษ์พลังงานในงานอุตสาหกรรมสามารถประสบความสำเร็จได้ตามความมุ่งหวัง และได้บุคลากรที่มีคุณภาพทั้งด้านความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ ซึ่งกำลังเป็นสิ่งสำคัญในสังคมปัจจุบันนี้ ทั้งนี้การส่งเสริมด้านการอนุรักษ์พลังงานในงานอุตสาหกรรมคงไม่มุ่งหวังให้มีการจัดการเรียนการสอนแต่เพียงระดับอุดมศึกษาเท่านั้น หากเราสามารถปูพื้นฐานด้านการเห็นคุณค่าของการใช้พลังงานและการอนุรักษ์พลังงานให้กับผู้เรียนแต่วัยเยาว์ เราก็จักได้บุคลากรที่พร้อมจะดำเนินการด้านการอนุรักษ์พลังงานไม่เพียงแต่ในงานอุตสาหกรรมเท่านั้น ในกิจการด้านอื่น ๆ ก็จะได้รับผลประโยชน์จากบุคคลเหล่านี้เช่นกัน

โอภาส สุขหวาน

บรรณานุกรม

กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน. รู้เท่าทันสถานการณ์พลังงาน. สืบค้นวันที่ 14 พฤษภาคม 2552 จาก <http://www.dede.go.th/dede/index.php>

กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน. กฎหมายอนุรักษ์พลังงาน. สืบค้นวันที่ 14 พฤษภาคม 2552 จาก <http://www.dede.go.th/dede/index.php>

กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน. การจัดองค์กรเพื่ออนุรักษ์พลังงาน. สืบค้นวันที่ 14 พฤษภาคม 2552 จาก <http://www.dede.go.th/dede/index.php>

กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน. การจัดการการใช้พลังงานไฟฟ้า. สืบค้นวันที่ 14 พฤษภาคม 2552 จาก <http://www.dede.go.th/dede/index.php>

กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน. ระบบทำความเย็น. สืบค้นวันที่ 14 พฤษภาคม 2552 จาก <http://www.dede.go.th/dede/index.php>

กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน. ระบบแสงสว่าง. สืบค้นวันที่ 14 พฤษภาคม 2552 จาก <http://www.dede.go.th/dede/index.php>

กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน. ระบบไอน้ำ. สืบค้นวันที่ 14 พฤษภาคม 2552 จาก <http://www.dede.go.th/dede/index.php>

กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน. ระบบอากาศอัด. สืบค้นวันที่ 14 พฤษภาคม 2552 จาก <http://www.dede.go.th/dede/index.php>

กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน. มอเตอร์. สืบค้นวันที่ 14 พฤษภาคม 2552 จาก <http://www.dede.go.th/dede/index.php>

ชาญวิทย์ พรหมสุรินทร์. การอนุรักษ์พลังงานความร้อนและพลังงานไฟฟ้าในโรงงานสังกะสีโดยระบบควบคุมคุณภาพแบบวิศวกรรมคุณค่า. วิทยานิพนธ์. วศ.ม. (เทคโนโลยีพลังงาน) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. 2544.

วิษณุ บันพันธ์. การอนุรักษ์พลังงานในโรงงานรีดเหล็กเส้น. วิทยานิพนธ์. วศ.ม. (เทคโนโลยีการจัดการพลังงาน). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. 2543.

มาตรฐานการอาชีวศึกษา

ความหมาย

มาตรฐานการอาชีวศึกษา (Vocational Education Standard) หมายถึง เกณฑ์หรือข้อกำหนดในการจัดการศึกษา เพื่อวิชาชีพ เพื่อการมีงานทำ หรือข้อกำหนดในการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์ประยุกต์ เพื่อให้ได้มาตรฐาน ความรู้ ประสบการณ์ ทักษะการทำงาน อาชีพ เจตคติและจรรยาบรรณวิชาชีพ

ความเป็นมา

มาตรฐานเริ่มมีมาพร้อมกับการบันทึกประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ในรัชสมัยพระเจ้าเฮนรี่ที่ 1 แห่งประเทศอังกฤษ (King Henry 1, ค.ศ. 1120) มาตรฐาน คือ พระราชโองการ เช่น พระราชโองการกำหนดให้ “เอล” (the ell) เป็นหน่วยวัดขนาดสิ่งของ (1 เอล = 45 นิ้วฟุต หรือ 114 เซนติเมตร) ซึ่งต่อมาเอลได้ถูกนำไปใช้อย่างกว้างขวางในยุโรปโบราณ อียิปต์โบราณเป็นชาติแรกที่กำหนดให้หนึ่งปีปฏิทินมี 365 วัน โดยนับระยะห่างของจำนวนวันที่ดาวสุนัข (dog star) มาปรากฏบนท้องฟ้า (ปีละหนึ่งครั้ง) รวมทั้งกำหนด ให้วันปรากฏของดาวสุนัขเป็นวันเพาะปลูกแห่งชาติ

การปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปและอเมริกา คริสตศตวรรษที่ 18 และ 19 ก็เป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งของการเกิดมาตรฐานเครื่องจักรกล มาตรฐานชิ้นส่วน มาตรฐานการผลิตและการบริการรวมทั้ง มาตรฐานความรู้ ทักษะเจตคติของผู้ปฏิบัติงานการผลิตและการให้บริการ ความสำคัญจำเป็นของ

การมีมาตรฐานส่วนหนึ่งเกิดจากการพบปัญหา และการแสวงหาแนวทางแก้ปัญหา เช่น ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมของสหรัฐอเมริกา นิยมขนส่งสินค้า โดยระบบราง (รถไฟ) เพราะราคาถูกที่สุด เมื่อเทียบกับการขนส่งสินค้าทางบกด้วยรถบรรทุก แต่ก็เกิดปัญหาที่ต้องขนถ่ายสินค้าขึ้นลง เมื่อรถไฟถึงเมือง หรือมลรัฐอื่นที่ขนาดความห่างของรางรถไฟไม่เท่ากันจนกระทั่งปี ค.ศ. 1886 สหรัฐอเมริกาได้รับเอามาตรฐานความห่างของรางรถไฟอังกฤษ ซึ่งห่าง 4 ฟุต 8 นิ้วครึ่ง มาเป็นมาตรฐานชาติ จึงทำให้งานรถไฟทั้งประเทศสหรัฐอเมริกามีมาตรฐานเดียวกัน หรือในกรณีการเกิดเพลิงไหม้ครั้งใหญ่ที่ชั้นใต้ดินของอาคารจอห์นอี เฮิร์ส และคอมปานี (John E.Hurst and Company Building) เมืองบัลติมอร์ (Baltimore) เมื่อ ค.ศ. 1904 เทศบาลเมืองบัลติมอร์ได้ร้องขอรถดับเพลิงจากวอชิงตัน ดีซี นิวยอร์ก และฟิลาเดลเฟีย มาช่วยดับเพลิง แต่ปรากฏว่าหัวสายดับเพลิง (fire hoses) ของรถดับเพลิงที่มาช่วยดับเพลิงจากมลรัฐอื่นไม่สามารถสวมเข้ากับหัวก๊อกน้ำประปาสาธารณะ (fire hydrants) ของเทศบาลเมืองบัลติมอร์ได้ ทำให้เพลิงลุกไหม้บ้านเรือนมากกว่า 2,500 หลัง นานถึง 30 ชั่วโมง ความสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ นั้นทำให้สหรัฐอเมริกาทำการศึกษาวิจัย ขนาดหัวสายน้ำดับเพลิงของเทศบาลมากกว่า 600 แห่ง ทั่วประเทศ และสามารถนำผลวิจัยมากำหนดมาตรฐานชาติเกี่ยวกับเครื่องมืออุปกรณ์ป้องกัน อัคคีภัยทุกชนิดรวมทั้งมาตรฐานความปลอดภัย

เกี่ยวกับอัครศิภัยของคนอเมริกันได้ในเวลาหนึ่งปีถัดมา

พัฒนาการของมาตรฐานเพิ่มความสำคัญจำเป็นต่อองค์กรการต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะองค์กรการผลิต ผู้ขาย ผู้บริโภค ผู้ซื้อ สมาหุการค้ำสมาหุอุตสาหกรรมและผู้ใช้มาตรฐานทั่ว ๆ ไป แม้องค์กรการทางการศึกษาก็มิได้ยกเว้น มาตรฐานกลายเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการยกระดับคุณค่า สิ่งของเครื่องมือ อุปกรณ์ คุณภาพชีวิต ฯลฯ รวมถึงการขับเคลื่อนนวัตกรรมการเพิ่มผลผลิตเพิ่มความสะดวกสบาย ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและสุขภาพพลานามัยของมนุษย์ กล่าวได้ว่ามาตรฐานเป็นความจำเป็นต้องการของทุกนวัตกรรมตั้งแต่เรื่อง โลกของการก่อสร้างไปจนถึงนาโนเทคโนโลยี การจัดการพลังงานไปจนถึงความปลอดภัยในสุขภาพพลานามัยของมนุษย์ และเรื่องของการกีฬากรีฑาไปจนถึง เสประตูชัยของการแข่งขัน ยิ่งกว่านั้น มาตรฐานระดับนานาชาติยังกลายเป็นความจำเป็นต้องการมากกว่ามาตรฐานท้องถิ่นในโลกโลกาภิวัตน์

สำหรับมาตรฐานการศึกษาของประเทศไทยถือกำเนิดขึ้นโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ หรือสำนักงานสภาการศึกษา (สกศ.) ในปัจจุบัน ได้เล็งเห็นความสำคัญจำเป็นที่คนไทยจะมีหลักประกันในการได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพได้เรียนรู้เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล มีความเสมอภาคและเป็นธรรมจึงได้จัดทำมาตรฐานการศึกษาชาติขึ้นโดยกำหนดกรอบ

มาตรฐานการศึกษาของชาติ จากข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ ได้แก่ แผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐด้านการศึกษาระในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 จากวิสัยทัศน์ ทิศทางการพัฒนาการศึกษาของไทย คุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ สภาพแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก และความคิดเห็นของนักวิชาการและประชาชนรวมทั้งมาตรฐานการศึกษาของประเทศต่าง ๆ แล้วนำมาประยุกต์เป็นกรอบกำหนดมาตรฐานการศึกษาของชาติ ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบมาตรฐานการศึกษาของชาติเมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2547 โดยให้หน่วยงานการศึกษาทุกระดับนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติในการจัดการศึกษา สาระสำคัญของมาตรฐานการศึกษาของชาติ ประกอบด้วย 3 มาตรฐาน 11 ตัวบ่งชี้ คือ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ).

มาตรฐานที่ 1 คุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ทั้งในฐานะพลเมืองไทยและพลเมืองโลก : คนไทยเป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข ประกอบด้วย 5 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ 1) กำลังกายกำลังใจที่สมบูรณ์ 2) ความรู้และทักษะที่จำเป็นและเพียงพอในการดำรงชีวิตและการพัฒนาสังคม 3) ทักษะการเรียนรู้และการปรับตัว 4) ทักษะทางสังคม 5) คุณธรรมจิตสาธารณะและจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองโลก

มาตรฐานที่ 2 แนวทางการจัดการศึกษา :

จัดการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญและการบริหารโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐานประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ 1) การจัดหลักสูตร การเรียนรู้ และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ 2) มีการพัฒนาผู้บริหารครูอาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาอย่างเป็นระบบและมีคุณภาพ 3) มีการบริหารจัดการที่ใช้สถานศึกษาเป็นฐาน

มาตรฐานที่ 3 แนวการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ : การสร้างวิถีการเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้ให้เข้มแข็ง ประกอบด้วย 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่

1) การบริการวิชาการและสร้างความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชนให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ 2) การศึกษาวิจัย สร้างเสริมสนับสนุนแหล่งเรียนรู้และกลไกการเรียนรู้ 3) การสร้างและการจัดการความรู้ในทุกระดับ ทุกมิติของสังคม

หลักการสร้างมาตรฐาน

การสร้างมาตรฐานเป็นงานที่ต้องได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง กรณีของสถาบันมาตรฐานอังกฤษ (The British Standard Institute-BSI) ซึ่งเป็นหน่วยงานประสานและอำนวยความสะดวกให้มีคณะกรรมการมาตรฐาน หรือคณะกรรมการเทคนิค (technical committee) เกิดขึ้นจากการรวบรวมผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีความรู้ ความสามารถเป็นที่รู้จักทั้งในประเทศและต่างประเทศ (ยุโรป) บุคคลเหล่านี้มาจากผู้แทนองค์กรการอุตสาหกรรม องค์กรวิจัยและทดสอบ ผู้แทนรัฐบาล

กลาง และรัฐบาลท้องถิ่น ผู้แทนผู้บริโภค และผู้แทนผู้ใช้มาตรฐานมาร่วมกันสร้างมาตรฐานตามหลักเกณฑ์ที่องค์การมาตรฐานอังกฤษกำหนด (British Standard Organization-BSO) โดยสถาบันมาตรฐานอังกฤษจะทำหน้าที่อำนวยความสะดวกสนับสนุนให้คณะกรรมการเทคนิคถกเถียงจนได้ข้อยุติเป็นเอกฉันท์ในร่างมาตรฐานของแต่ละสาขาแล้วจึงส่งต่อไปยังผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาเพื่อทบทวน หรือให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม และนำกลับมาปรับปรุงให้สมบูรณ์ก่อนประกาศใช้เป็นมาตรฐาน การสร้างมาตรฐานอังกฤษเป็นกระบวนการที่ต้องโปร่งใสจริงจัง เพราะมาตรฐานอังกฤษส่วนใหญ่จะนำไปใช้เป็นมาตรฐานยุโรป และมาตรฐานสากล การที่มาตรฐานอังกฤษเรื่องใดที่เกิดขึ้นแล้วขัดแย้งกับมาตรฐานยุโรป หรือมาตรฐานสากลคณะกรรมการมาตรฐานอังกฤษ โดยคณะกรรมการเทคนิคจะยกเลิกมาตรฐานเหล่านั้นทันที

สถาบันมาตรฐานอังกฤษ (BSI) ยังรับสร้างมาตรฐานที่ใช้เฉพาะภายในประเทศสหราชอาณาจักร (United Kingdom) หรือรับทำมาตรฐานที่มาตรฐานสากลมิได้ครอบคลุม สถาบันมาตรฐานอังกฤษก็จะสร้างโดยคณะกรรมการเทคนิคเป็นชาวอังกฤษ ล้วนซึ่งต่างจากมาตรฐานอังกฤษที่จะถูกนำไปใช้เป็นมาตรฐานยุโรปและมาตรฐานสากลคณะกรรมการเทคนิคจะประกอบด้วยผู้แทนจากหลายองค์กรทั้งในสหราชอาณาจักรและผู้แทนจากประเทศในยุโรป

การสร้างมาตรฐานอังกฤษที่จะถูกยอมรับเป็นมาตรฐานยุโรปและมาตรฐานสากลจะมีกระบวนการสร้าง 3 ขั้นตอน คือ

1) จัดทำโดยคณะกรรมการที่เป็นผู้เชี่ยวชาญและได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้แทนหน่วยงาน และต้องมีความสนใจในเนื้อหาและมีประสบการณ์ภาคปฏิบัติการใช้เนื้อหานั้น ๆ

2) ผ่านกระบวนการการปรึกษาหารือ (consultation) ระหว่างคณะกรรมการเทคนิคและผู้เชี่ยวชาญเป็นมติเอกฉันท์และเปิดโอกาสให้ผู้สนใจทั่วไปได้พิจารณาเสนอแนะหรือให้ความคิดเห็นในร่างมาตรฐานก่อนจัดทำเป็นมาตรฐานที่สมบูรณ์

3) มีมติเป็นเอกฉันท์ต่อร่างมาตรฐาน (consensus) ของคณะกรรมการมาตรฐานมิใช่ความเห็นของคณะกรรมการส่วนใหญ่ (majority voting)

ระยะเวลาการพัฒนามาตรฐานอังกฤษใช้เวลาตั้งแต่ 1 ปี ถึง 4 ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความซับซ้อนของเนื้อหา และปริมาณการเข้ามามีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) อย่างไรก็ตามการพัฒนามาตรฐานสากลใช้เวลานานมากกว่าการพัฒนามาตรฐานท้องถิ่น (locally) เช่น มาตรฐานท้องถิ่นที่เรียกว่า Public Available Specification หรือ PAS เป็นมาตรฐานที่สนองความต้องการเฉพาะตลาด สถาบันมาตรฐานอังกฤษจะทำวิจัย และรวบรวมมาตรฐานที่เกี่ยวข้องหรือแนวปฏิบัติที่ดี (best practice) ที่มีอยู่แล้วจาก

เอกสารมาให้คณะกรรมการ steering group รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาพิจารณากำหนดร่างมาตรฐานโดยสถาบันมาตรฐานวิเคราะห์ และจัดทำร่างมาตรฐานเพื่อส่งให้ผู้เกี่ยวข้องทบทวน (review) ใช้มืออาชีพ (professional) 20-150 คน พิจารณาให้ข้อคิดเห็นเสนอแนะแล้วนำกลับไปสู่ steering group เพื่อปรับปรุงเป็นมาตรฐานสุดท้ายก่อนนำออกใช้ และหลังจากใช้มาตรฐานดังกล่าว 2 ปี จะถือว่า PAS นั้น ๆ เป็นมาตรฐานอังกฤษ การพัฒนามาตรฐาน PAS ใช้เวลานั้นกว่าการพัฒนามาตรฐานที่เป็นมาตรฐานสากล

มาตรฐานการอาชีวศึกษาไทย

โดยที่กระทรวงศึกษาธิการเป็นองค์กรหลักในการกำหนดนโยบาย กำกับ ตรวจสอบ ประเมินการจัดการศึกษาของชาติ มาตรฐานการศึกษาของชาติจึงกำหนดโดยกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้มาตรฐานการศึกษาชาติสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม กระทรวงศึกษาธิการจึงให้หน่วยงานต้นสังกัดที่จัดการศึกษาแต่ละประเภท / แต่ละระดับจัดทำมาตรฐานการศึกษาของหน่วยงานขึ้น เช่น หน่วยงานต้นสังกัดการอุดมศึกษา โดยคณะกรรมการการอุดมศึกษา จัดทำมาตรฐานการอุดมศึกษา หน่วยงานต้นสังกัดการอาชีวศึกษาโดยคณะกรรมการการอาชีวศึกษาจัดทำมาตรฐานการอาชีวศึกษาและการฝึกอบรมวิชาชีพ เป็นต้น หน่วยงานต้นสังกัดการอาชีวศึกษาได้พัฒนามาตรฐานการอาชีวศึกษา

โดยผ่านความเห็นชอบจากที่ประชุมคณะกรรมการ การอาชีวศึกษาเมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2548 ประกาศแนบท้ายประกาศกระทรวงศึกษาธิการ ลงวันที่ 30 มกราคม 2549 เพื่อใช้เป็นหลัก (เป้าหมาย) ในการจัดการอาชีวศึกษาและการประกันคุณภาพการอาชีวศึกษาภายในสถานศึกษา ประกอบด้วย 6 มาตรฐาน คือ

1. มาตรฐานผู้เรียนและผู้สำเร็จการศึกษาวิชาชีพ
2. มาตรฐานหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน
3. มาตรฐานกิจกรรมการพัฒนาผู้เรียน
4. มาตรฐานการบริการวิชาชีพสู่สังคม
5. มาตรฐานนวัตกรรมและการวิจัย
6. มาตรฐานภาวะผู้นำและการจัดการ

มาตรฐานทั้ง 6 ได้รับการพัฒนาให้สนองอุดมการณ์หลักที่สำคัญของการจัดการอาชีวศึกษา และการฝึกอบรมวิชาชีพ กล่าวคือ สนองการพัฒนากำลังคนระดับกึ่งฝีมือ ระดับฝีมือ ระดับเทคนิค และระดับเทคโนโลยี รวมทั้งมีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนการศึกษาแห่งชาติ ปรัชญาการอาชีวศึกษา รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545

ต่อมาได้มีการประกาศกระทรวงศึกษาธิการ (4 กรกฎาคม 2555) ให้ใช้มาตรฐานการอาชีวศึกษา พ.ศ.2555 เพื่อการประกันคุณภาพ

ภายในของสถานการศึกษา ทำให้มีการปรับปรุงชื่อ/หัวข้อของมาตรฐานเดิม รวมทั้งเพิ่มชื่อ/หัวข้อของมาตรฐานการอาชีวศึกษาขึ้นใหม่อีก 2 มาตรฐาน ได้แก่มาตรฐานที่ 7 การประกันคุณภาพ การศึกษา และมาตรฐานที่ 8 การจัดการฝึกอบรม หลักสูตรวิชาชีพพระยะสั้น และแบ่งมาตรฐานการอาชีวศึกษาเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เกี่ยวกับการจัดการอาชีวศึกษาประกอบด้วย 7 มาตรฐาน 35 ตัวบ่งชี้ ส่วนที่ 2 เกี่ยวกับการฝึกอบรมวิชาชีพ ประกอบด้วย 1 มาตรฐาน 10 ตัวบ่งชี้ รวม 2 ส่วน มี 8 มาตรฐาน 45 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

ส่วนที่ 1 การจัดการอาชีวศึกษา จำนวน 7 มาตรฐาน 35 ตัวบ่งชี้

มาตรฐานที่ 1 : ด้านผู้เรียนและผู้สำเร็จการศึกษาวิชาชีพ จำนวน 9 ตัวบ่งชี้

ตัวบ่งชี้ที่ 1.1. ร้อยละของผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามเกณฑ์ที่กำหนดตามชั้นปี

ตัวบ่งชี้ที่ 1.2. ร้อยละของผู้เรียนที่สามารถประยุกต์หลักการทางวิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์มาใช้แก้ปัญหาในการปฏิบัติงานอาชีพ อย่างเป็นระบบ

ตัวบ่งชี้ที่ 1.3. ร้อยละของผู้เรียนทั้งมีทักษะในการใช้ภาษาสื่อสาร ด้านการฟังการอ่านการเขียน และการสนทนาทั้งภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ

ตัวบ่งชี้ที่ 1.4. ร้อยละของผู้เรียนที่มีความสามารถใช้ความรู้ และเทคโนโลยีที่จำเป็นในการศึกษาค้นคว้า และปฏิบัติงานวิชาชีพได้อย่าง

เหมาะสม

ตัวบ่งชี้ที่ 1.5. ร้อยละของผู้เรียนที่มีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงามในวิชาชีพ มีบุคลิกภาพที่เหมาะสมและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

ตัวบ่งชี้ที่ 1.6. ร้อยละของผู้สำเร็จการศึกษาที่มีผลทางการเรียนตามเกณฑ์การสำเร็จการศึกษา

ตัวบ่งชี้ที่ 1.7. ร้อยละของผู้สำเร็จการศึกษาที่ผ่านการประเมินมาตรฐานวิชาชีพ

ตัวบ่งชี้ที่ 1.8. ร้อยละของผู้สำเร็จการศึกษาที่ได้งานทำในสถานประกอบการ หรือประกอบอาชีพอิสระและศึกษาต่อภายใน 1 ปี

ตัวบ่งชี้ที่ 1.9. ระดับความพึงพอใจของสถานประกอบการที่มีต่อคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพของผู้สำเร็จการศึกษา

มาตรฐานที่ 2 : ด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนอาชีวศึกษา จำนวน 5 ตัวบ่งชี้

ตัวบ่งชี้ที่ 2.1 ระดับคุณภาพในการใช้และพัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะรายวิชาที่สอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการหรือประชาคมอาเซียน

ตัวบ่งชี้ที่ 2.2 ระดับคุณภาพในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้อย่างรายวิชา

ตัวบ่งชี้ที่ 2.3 ระดับคุณภาพในการจัดการเรียนการสอนรายวิชา

ตัวบ่งชี้ที่ 2.4 ระดับคุณภาพในการวัดและการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนรายวิชา

ตัวบ่งชี้ที่ 2.5 ระดับคุณภาพในการฝึกงาน **มาตรฐานที่ 3 : ด้านการบริหารจัดการอาชีวศึกษา** จำนวน 12 ตัวบ่งชี้

ตัวบ่งชี้ที่ 3.1 ระดับคุณภาพในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการสถานศึกษาหรือวิทยาลัย

ตัวบ่งชี้ที่ 3.2 ระดับคุณภาพในการจัดทำแผนการบริหารจัดการสถานศึกษา

ตัวบ่งชี้ที่ 3.3 ระดับคุณภาพในการพัฒนาสถานศึกษาตามอัตลักษณ์

ตัวบ่งชี้ที่ 3.4 ระดับคุณภาพในการบริหารงานและภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา

ตัวบ่งชี้ที่ 3.5 ระดับคุณภาพในการบริหารจัดการระบบฐานข้อมูล สารสนเทศของสถานศึกษา

ตัวบ่งชี้ที่ 3.6 ระดับคุณภาพในการบริหารความเสี่ยง

ตัวบ่งชี้ที่ 3.7 ระดับคุณภาพในการจัดระบบดูแลผู้เรียน

ตัวบ่งชี้ที่ 3.8 ระดับคุณภาพในการพัฒนาและดูแลสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ของสถานศึกษาและการใช้อาคารสถานที่ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ โรงฝึกงาน ศูนย์วิทยบริการ

ตัวบ่งชี้ที่ 3.9 ระดับคุณภาพในการบริหารจัดการวัสดุ อุปกรณ์ ครุภัณฑ์ และคอมพิวเตอร์

ตัวบ่งชี้ที่ 3.10 ระดับคุณภาพในการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา

ตัวบ่งชี้ที่ 3.11 ระดับคุณภาพในการบริหารการเงินและงบประมาณ

ตัวบ่งชี้ที่ 3.12 ระดับคุณภาพในการระดม

ทรัพยากรในการจัดการอาชีวศึกษากับเครือข่าย
ทั้งในประเทศ และ หรือต่างประเทศ

**มาตรฐานที่ 4 : ด้านการบริการวิชาการ
และวิชาชีพ** จำนวน 1 ตัวบ่งชี้

ตัวบ่งชี้ที่ 4.1 ระดับคุณภาพในการบริการ
วิชาการและวิชาชีพ

**มาตรฐานที่ 5 ด้านนวัตกรรม สิ่งประดิษฐ์
งานสร้างสรรค์ หรืองานวิจัย** จำนวน 2 ตัวบ่งชี้

ตัวบ่งชี้ที่ 5.1 ระดับคุณภาพในการบริหาร
จัดการโครงการ สิ่งประดิษฐ์ งานสร้างสรรค์ หรือ
งานวิจัยของครู

ตัวบ่งชี้ที่ 5.2 ระดับคุณภาพในการบริหาร
จัดการนวัตกรรม สิ่งประดิษฐ์ งานสร้างสรรค์ หรือ
งานวิจัยของครู

**มาตรฐานที่ 6 ด้านการปลูกฝังจิตสำนึก
และเสริมสร้างความเป็นพลเมืองไทยและ
พลโลก** จำนวน 4 ตัวบ่งชี้

ตัวบ่งชี้ที่ 6.1 ระดับคุณภาพในการปลูกฝัง
จิตสำนึกด้านการรักชาติ เทิดทูนพระมหากษัตริย์
ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระ
มหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และทำนุบำรุงศาสนา
ศิลปะ วัฒนธรรม

ตัวบ่งชี้ที่ 6.2 ระดับคุณภาพในการปลูกฝัง
จิตสำนึกด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ตัวบ่งชี้ที่ 6.3 ระดับคุณภาพในการส่งเสริม
ด้านการกีฬาและนันทนาการ

ตัวบ่งชี้ที่ 6.4 ระดับคุณภาพในการปลูกฝัง
สำนึกด้านปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

**มาตรฐานที่ 7 ด้านการประกันคุณภาพการ
ศึกษา** จำนวน 2 ตัวบ่งชี้

ตัวบ่งชี้ที่ 7.1 ระดับคุณภาพในระบบการ
ประกันคุณภาพภายใน

ตัวบ่งชี้ที่ 7.2 ระดับคุณภาพในการดำเนิน
งานตามมาตรฐานการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2555

ส่วนที่ 2 การฝึกอบรมวิชาชีพ จำนวน 1
มาตรฐาน 10 ตัวบ่งชี้

**มาตรฐานที่ 8 ด้านการจัดการฝึกอบรม
หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น** จำนวน 10 ตัวบ่งชี้

ตัวบ่งชี้ที่ 8.1 ระดับคุณภาพในการจัดทำ
แผนการบริหารจัดการการฝึกอบรมหลักสูตร
วิชาชีพระยะสั้น

ตัวบ่งชี้ที่ 8.2 ระดับคุณภาพในการใช้และ
พัฒนาหลักสูตรฐานสมรรถนะรายวิชาที่สอดคล้อง
กับความต้องการของชุมชน สถานประกอบการ

ตัวบ่งชี้ที่ 8.3 ระดับคุณภาพในการจัดทำ
แผนจัดการเรียนรู้รายวิชา

ตัวบ่งชี้ที่ 8.4 ระดับคุณภาพในการฝึกอบรม
หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น

ตัวบ่งชี้ที่ 8.5 ระดับคุณภาพในการระดม
ทรัพยากรในการจัดการฝึกอบรมหลักสูตรวิชาชีพ
ระยะสั้น

ตัวบ่งชี้ที่ 8.6 ร้อยละของครูผู้สอนหลักสูตร
วิชาชีพระยะสั้นที่ได้รับการพัฒนา

ตัวบ่งชี้ที่ 8.7 ระดับคุณภาพในการบริหาร
การเงินและงบประมาณ

ตัวบ่งชี้ที่ 8.8 ร้อยละของผู้สำเร็จการฝึก

อบรมหลักสูตรวิชาชีพพระยะสันที่มีผลการฝึกอบรม
2.00 ขึ้นไป

ตัวบ่งชี้ที่ 8.9 ร้อยละของผู้สำเร็จการฝึก
อบรมตามหลักสูตรเทียบกับแรกเข้า

ตัวบ่งชี้ที่ 8.10 ระดับความพึงพอใจของผู้
สำเร็จการฝึกอบรมที่มีต่อการนำความรู้ความ
สามารถไปใช้ประโยชน์

**ประโยชน์ของการนำมาตรฐานการ
อาชีวศึกษาไปใช้**

การนำมาตรฐานการอาชีวศึกษาไปใช้จะทำให้
เกิดประโยชน์อย่างยิ่งต่อการจัดการอาชีวศึกษา
และการฝึกอบรมวิชาชีพ กล่าวคือ

1. ผู้เรียนหรือผลผลิตจากการจัดการ
อาชีวศึกษาและการฝึกอบรมวิชาชีพได้มาตรฐาน
ความรู้ ทักษะสมรรถนะวิชาชีพ และคุณลักษณะ

ที่พึงประสงค์ สอดคล้องสนองนโยบายชาติ และ
ความต้องการกำลังคนในโลกของยุคปัจจุบัน

2. มาตรฐานระดับชาติและนานาชาติเท่านั้น
ที่จะสร้างความคุ้มค่า ความยั่งยืนแก่การผลิต
กำลังคน เพื่อประกอบวิชาชีพโดยเฉพาะระดับการ
อาชีวศึกษา เพราะผลตอบแทน (return) ที่มีค่าสูง
ขึ้นอยู่กับมาตรฐานระดับสากลของผลผลิต

3. การนำมาตรฐานระดับชาติหรือระดับ
นานาชาติเข้ามาใช้ เป็นการปฏิรูปการทำงาน
การเพิ่มมูลค่าเพิ่มของผลผลิต การเพิ่มกำไร เพิ่ม
ความพึงพอใจ และทำหายความรู้ความสามารถ
ของบุคลากรในองค์การ ใช้เป็นหลักในการเทียบ
กำหนดเป้าหมาย กำกับตรวจสอบและประกัน
คุณภาพผลผลิตได้

สวัสดิ์ อุดมโกชน

บรรณานุกรม

- จากอดีตอันยิ่งใหญ่สู่อนาคตที่ท้าทาย หนังสือที่ระลึก สกศ. ครบรอบ 54 ปี สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. 14 กุมภาพันธ์ 2556
- มาตรฐานการอาชีวศึกษา. (2549). สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. กรุงเทพมหานคร : ดาด้า พรินติง.
- มาตรฐานการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2555. (2555). สำนักมาตรฐานการอาชีวศึกษาและวิชาชีพ สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- City and Guilds of London Institute. <http://en.wikipedia.org/wiki/city-and-Guilds-of-London-institute>, สืบค้นเมื่อวันที่ 26 เมษายน 2556.
- Current Issues and Trends in Technical and Vocational Education A.Dyankov Section for Tech+Voc.Education.** UNESCO, Paris. April 1996
- National Skills Standard Board.** http://en.wikipedia.org/wiki/national_skill_standards_board, สืบค้นเมื่อวันที่ 26 เมษายน 2556. **Standards and Standardization.** <http://www.rehva.eu/en/standards-and-standardization>, สืบค้นเมื่อวันที่ 26 เมษายน 2556.
- Technical and Vocational Education and Training for the Twenty-first Century UNESCO Recommendations (2001)**
- Through History with Standards American National standards Institute (ANSI).** http://www.ansi.org/consumer_affairs/history_standards.aspx?menuid=5, สืบค้นเมื่อวันที่ 26 เมษายน 2556.
- Vocational Education Standard.** <http://www.ekk.edu.ce/vocational-education-standard>, สืบค้นเมื่อวันที่ 26 เมษายน 2556.
- What is a competency standard ?** <http://www.ambulance-driving.com/standard/what-comstan.html>, สืบค้นเมื่อวันที่ 26 เมษายน 2556.
- What's a standard ?_BSI Group.** <http://www.bsigroup.com/standards-information-about-standards/what-is-a-standard>, สืบค้น เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2556.
- What is a standard ?** <http://www.etsi.org/website/standards/what's-a-standard.aspx>, สืบค้นเมื่อวันที่ 26 เมษายน 2556.
- Why are standards important? – Academic Skills/Great schools.** <http://www.Great-schools.Org/print-view/Students/academic-skills/556-why-are-standard-important>, สืบค้นเมื่อวันที่ 26 เมษายน 2556.

จิตวิทยา

การวัดทางจิต

ความหมาย

การวัดทางจิต (Psychometrics) หรืออีกนัยหนึ่งใช้ชื่อว่า จิตมาตร หมายถึง การวัดลักษณะที่เกี่ยวกับจิตใจ เช่น การวัดความรู้ ความสามารถ เจตคติ ลักษณะบุคลิกภาพ และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยใช้การพรรณนาในเชิงของตัวเลข และเชิงปริมาณ ประกอบด้วยการวัดตัวแปรทางจิต และรูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ของการทดสอบ และการวัด

ความเป็นมา

ประวัติช่วงต้น ๆ ของการวัดทางจิตเดินตามเส้นทาง 2 สาย (Guilford, 1954, p. 2) คือ สายแรกเป็น psychophysical tradition ซึ่งเป็นขั้นเริ่มต้นและนำไปสู่จิตวิทยาเชิงทดลองที่แท้จริง สายที่ 2 เป็น mental test tradition ซึ่งมีความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นจุดศูนย์กลางของความสนใจ ดังมีเรื่องราวโดยย่อดังนี้

กลุ่มแรก พัฒนามาจาก สรีรวิทยาเชิงทดลอง (experimental physiology) และวิธีการเชิงปริมาณ (quantitative methods) ที่เติบโตขึ้นโดยเชื่อมโยงกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ งานพื้นฐานของ psychophysics คือ ความรู้เกี่ยวกับการรับสัมผัสความรู้สึก (sensory) กล่าวคือ เฮอร์บาร์ท (Herbart) (1776-1841) (อ้างอิงจาก Guilford, 1954, p. 3) ได้เสนอ concept of an absolute threshold หรือ lower limit of sensation ส่วน เวเบอร์ (Weber) (1795-1878) (อ้างอิงจาก Guilford, 1954, p. 3) ได้เสนอหลักการเกี่ยว

กับ just noticeable difference (jnd) จากกฎของเวเบอร์นี่ เฟคเนอร์ (Fechner) ได้สร้าง psychophysical relationship ขึ้นมา โดยเขานิยาม psychophysics ว่า “ศาสตร์ของความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิต” (functional relations of dependency between body and mind) (Guilford, 1954, p.3) แนวคิดนี้นอกจากเหนือจากการวัดขนาดของความรู้สึกสัมผัสยังได้มีการนำไปใช้ กับการวัดขนาดของการรับรู้ (perception) ความรู้สึก (feeling) การกระทำ (action) และความใส่ใจ (attention) ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็เป็นกระบวนการทางจิตที่สามารถสัมพันธ์กับสิ่งเร้าได้นั่นเอง เฟคเนอร์ ได้พัฒนาการศึกษาเกี่ยวกับความรู้สึกสัมผัสไปจนกลายเป็นพื้นฐานของ psychophysical methods นั่นคือ the method of average error, the method of minimal changes, และ the constant method ส่วน Thurstone ก็ได้อาศัยแนวคิดนี้มาพัฒนา Thurstone's law of comparative judgment

กลุ่มที่สอง กลุ่มนี้ได้รับแรงดลใจจากวิวัฒนาการในชีววิทยาเกี่ยวกับลักษณะของพันธุกรรมซึ่งยืมโดยตรงมาจากนักคณิตศาสตร์ผู้ที่อาศัยปัญหาของความน่าจะเป็นและสร้างวิธีการทางสถิติขึ้นมา เซอร์ ฟรานซิส แกลตัน (Sir Francis Galton) (1822-1911) (อ้างอิงจาก Guilford, 1954, p.3) ได้สร้างห้องทดลองทาง anthropometric ซึ่งมีอุปกรณ์การทดสอบระหว่างการรับความรู้สึก (sensory) กับกลไกการเคลื่อนไหว (motor) เขาได้สร้างเครื่องมือทางสถิติมากมายด้วยความ

ช่วยเหลือของ คาร์ล เพียร์สัน (Karl Pearson) เช่น วิธีหาความสัมพันธ์ (correlation) การใช้คะแนนมาตรฐาน (standard scores) และวิธีการสร้างมาตราทางจิตวิทยา (psychological scaling method) ดังเช่น rating scale method บุคคลที่มีชื่อเสียงเด่นในด้านของสถิติ นอกจาก คาร์ล เพียร์สัน ยังมี อาร์. เอ. ฟิชเชอร์ (R. A. Fisher)

ส่วนด้านของการพัฒนาแบบทดสอบ มีบุคคลที่เด่นๆ ดังนี้

ชาร์ลส์ เอ็ดเวิร์ด สเปียร์แมน (Charles Edward Spearman) (1863-1945) นักจิตวิทยาชาวอังกฤษ เป็นที่รู้จักกันในเรื่องสถิติ และ human intelligence (g-factor)

เอ็ดเวิร์ด ลี ธอร์นไคค์ (Edward Lee Thorndike) (1874-1949) นักจิตวิทยาชาวอเมริกันมีผลงานเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้มากมาย เป็นประธานคนที่ 2 ของ Psychometric Society คนแรก คือ หลุยส์ ลีออน เฮอร์สโตน (Louis Leon Thurstone)

เลwis แมดิสัน เทอร์แมน (Lewis Madison Terman) (1877-1956) นักจิตวิทยาชาวอเมริกันผู้สร้าง แบบทดสอบวัดสติปัญญา (Stanford-Binet IQ test) โดยพัฒนา (แปล ปรับปรุง และสร้างข้อคำถามใหม่) มาจาก Binet-Simon Intelligence Scale ซึ่งเป็นภาษาฝรั่งเศส

หลุยส์ ลีออน เฮอร์สโตน (Louis Leon Thurstone) (1887-1955) นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน

มีผลงานเกี่ยวกับการวิเคราะห์องค์ประกอบ (factor analysis) และสร้างรูปแบบสติปัญญาที่เรียกว่า Primary Mental Abilities (PMAs) ซึ่งประกอบด้วย 7 ตัวแปร เขาเป็นผู้ก่อตั้ง Psychometric Society และวารสารวิชาการของสมาคมนี้คือ Psychometrika ซึ่งยังคงมีการพิมพ์อยู่ในปัจจุบัน

เรมอน เบอ์นาร์ด แคทเทล (Raymond Bernard Cattell) (1905-1998) นักจิตวิทยาชาวอังกฤษและอเมริกันผู้ค้นพบว่าบุคลิกภาพของบุคคลมี 16 องค์ประกอบโดยการใช้การวิเคราะห์องค์ประกอบ เรียกเครื่องมือวัดบุคลิกภาพนี้ว่า 16 personality factor model หรือ 16PF Questionnaire

อัลเฟรด บิเนท์ (Alfred Binet) (1857-1911) นักจิตวิทยาชาวฝรั่งเศส เขาได้ร่วมมือกับธีโอดอร์ ไชมอน (Theodore Simon) สร้างเครื่องมือที่เป็นปรนัยวัดความบกพร่องทางสมอง (mental retardation) ที่เรียกว่า Binet - Simon Intelligence Test ซึ่งพิมพ์ในปี 1905 และฉบับปรับปรุงพิมพ์ในปี 1908 และ 1911 ฉบับใหม่นี้ขยายรวมไปถึงคนปกติด้วย ฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษพิมพ์ในปี ค.ศ.1916 (พ.ศ.2459) หรือชื่อเต็มคือ Stanford Binet Intelligence Scales ได้มีการใช้และปรับปรุงมาเป็นลำดับ ฉบับปรับปรุงสุดท้ายคือครั้งที่ 5 พิมพ์ปี ค.ศ.2003 (พ.ศ.2546) ผู้ที่สนใจความเป็นมาและสิ่งที่ปรับปรุงสามารถอ่านได้จาก Becker (2003)

ความเชื่อมโยงระหว่างการทดสอบทางจิตและจิตวิทยาเชิงทดลอง (mental testing and experimental psychology)

จากเส้นทางสองสายดังกล่าวแล้วจะเห็นได้ว่างานทางสาขาสรีรวิทยาและการทดสอบทางจิต มีความเชื่อมโยงกันโดยตรงอย่างใกล้ชิด นั่นคือจิตวิทยาเชิงทดลองซึ่งเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับการทดลองในสรีรวิทยา นักจิตวิทยาเชิงทดลองเองก็ได้ใช้การทดสอบทางจิตเป็นเครื่องมือวัดอยู่แล้ว ซึ่งก็เป็นการวัดความแตกต่าง (ของตัวแปรหนึ่ง ๆ) ในบุคคลคนเดียวกัน แม้ว่านักจิตวิทยาเชิงทดลองทำการวัดในเทอมของตัวแปรทางกายภาพเป็นจำนวนมาก (เช่น ลักษณะกายภาพของทั้งสิ่งเร้าและการตอบสนองในระบบ เซนติเมตร กรัม วินาที) อย่างไรก็ตามวิธีการวัดของนักจิตวิทยาเชิงทดลองส่วนมากออกมาในรูปของคะแนนจากการทดสอบ เช่น การทดลองเกี่ยวกับการเรียนรู้ ความจำ การจูงใจ และการคิด มักให้คะแนนในเทอมของจำนวนคำตอบถูก จำนวนความคลาดเคลื่อน จำนวนข้อในรายการ เป็นต้น และใช้สถิติในการทดสอบนัยสำคัญเพื่อสรุปผลจากข้อมูล ซึ่งเป็นการใช้เหตุผลเชิงสถิติและคณิตศาสตร์เป็นฐานสำหรับการวัดทางจิต

วิธีการสร้างมาตรวัดทางจิต (The psychological scaling methods)

มาตรวัดทางจิตที่ได้รับการสร้างและพัฒนา มีหลายชนิด ดังเช่น การเปรียบเทียบเป็นคู่ ๆ (pair comparison) การจัดอันดับ (ranking

method – order of merit) มาตรการจัดอันดับ (rating scales) มาตรช่วงเท่ากัน (equal – appearing intervals) และมาตราอื่น ๆ ที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบไปจากที่ได้กล่าวแล้ว ได้ช่วยให้พบจุดร่วมกันของ psychophysics และการทดสอบทางจิต เป้าหมายหลักของทั้งสองฝ่ายคือการประเมินวัตถุที่เป็นสิ่งเร้าบนมาตราเชิงเส้นตรง (linear scale) ดังเช่น 1) ค่านิยมเชิงความรู้สึก (affective values) หรือความเชื่อ 2) คุณภาพของลายมือที่เขียน การวาดภาพ การเขียนเรียงความ 3) ลักษณะบุคลิกภาพดังเช่น ความเป็นผู้นำ tactfulness หรือ การเข้าสังคม (sociability) เป็นต้น ในกรณีเหล่านี้ไม่มีการประเมินเชิงกายภาพ (physical) ของสิ่งเร้า แต่วิธีการสร้างมาตราจำนวนมากก็มีพื้นฐาน จุดตั้งต้นมาจาก psychophysics

ประโยชน์ของวิธีการสร้างมาตราในปัญหาทางการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในลักษณะที่เป็นระบบและเป็นปรนัย ที่ช่วยให้การตัดสินใจเกี่ยวกับแต่ละบุคคลมีความถูกต้อง ทำให้นักทดสอบทางจิตพอใจ เนื่องจากวิธีนี้เป็นประโยชน์ในการตรวจสอบความเที่ยงตรง (validity) ของแบบทดสอบ และใช้ในการประมาณลักษณะ (traits) เมื่อยังไม่มี การทดสอบที่เป็นที่ยอมรับใช้กันอยู่ ดังนั้นวิธีการสร้างมาตราจึงกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการร่วมของ psychophysics และการทดสอบทางจิต โดยฝ่ายแรกเกี่ยวพันในรูปแบบของหลักเหตุผล และหลักคณิตศาสตร์ และกระตุ้นให้มีการใช้ในจิตวิทยาเชิงทดลอง ฝ่ายหลังเกี่ยวพัน

ในข้อมูลเชิงประจักษ์ (empirical information) จากการใช้ในการศึกษาและในปัญหาของความแตกต่างระหว่างบุคคล

มาตราวัดทางจิตที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

Method of average error เป็นวิธีการทางจิตวิทยาที่เก่าและเป็นพื้นฐานที่สุด เป้าหมายของวิธีการนี้คือเพื่อหาสิ่งเร้าที่เท่ากันโดยการให้ผู้สังเกตเป็นผู้ปรับ

Method of pair comparisons ในวิธีนี้ สิ่งเร้าทั้งหมดถูกประเมินบนมาตราทางจิต (psychological scale) สิ่งเร้าเหล่านี้ถูกนำเสนอให้กับผู้ตอบ (O) ในลักษณะเป็นคู่ ๆ ทุกคู่ที่เป็นไปได้ (all possible pairs) ผู้ตอบตัดสิน (judge) ว่า 1 ใน 2 อย่างนั้น อันไหนมากกว่าในมิติที่กำหนด

Method of rank order เป็นวิธีที่ได้รับความนิยมมากและใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด เนื่องจากความง่ายที่สิ่งเร้าจำนวนมากสามารถถูกประเมินโดยอ้างอิงซึ่งกันและกัน และใช้ได้กว้างขวาง ให้ผู้ตอบเรียงลำดับสิ่งเร้าทั้งหลาย ค่าที่ได้ (scale values) อยู่ในมาตราช่วงเท่ากัน

Equal - appearing intervals (ช่วงเท่ากัน) ในวิธีนี้มีการกำหนดสิ่งเร้า เช่น ลายมือหรือการวาดรูปจำนวนหนึ่ง (โดยปกติมีจำนวนมาก) ให้กับผู้สังเกต (O) แล้วให้ O แบ่งสิ่งเร้าออกเป็นกลุ่ม ๆ (piles) โดยให้แต่ละกลุ่มที่อยู่ติดกันดูเหมือนกันเท่า ๆ กัน เฮอร์สโตน (Thurstone) เป็นผู้เสนอให้ใช้มาตรานี้เป็นมาตราวัดเจตคติ

Rating scales ในจำนวนวิธีการวัดทาง

จิตวิทยาที่ขึ้นอยู่กับการตัดสินของบุคคล (หรือผู้ตอบ) นั้น กระบวนการ rating scale เป็นที่นิยมใช้กันมากที่สุด รูปแบบของ rating scales ที่ใช้กันเป็นปกติมี 5 ประเภท คือ ตัวเลข (numerical) กราฟ (graphic) มาตรฐาน (standard) สะสม (cumulated points) และตัวเลือกที่บังคับ (forced choice)

ทฤษฎีทั่วไปของการวัด (general theory of measurement)

นิยามของการวัดที่อ้างอิงกันบ่อยมาก และใช้กันอยู่จนถึงปัจจุบันเป็นความคิดของแคมป์เบลล์ (Campbell, 1940) (Guilford, 1954, p. 5) ที่ว่าเป็นการกำหนดตัวเลขให้กับวัตถุหรือเหตุการณ์ตามกฎ (the assignment of numerals to objects or events according to rules) คำว่า "numerals" นี้เป็นเพียงสัญลักษณ์ที่ใช้บอกประเภทหรือกลุ่มเท่านั้น เช่น กลุ่ม 1 หรือ กลุ่ม 2 เป็นต้น นักวิชาการบางคนใช้คำว่า "numbers" แทน "numerals" ซึ่งมีความหมายครอบคลุมตัวเลขที่มีความหมายดังที่ใช้กันในวิชาคณิตศาสตร์ การวัด (measurement) มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคณิตศาสตร์ (mathematics) มาก เราจะเข้าใจธรรมชาติของการวัดไม่ได้ถ้าไม่รู้คุณสมบัติของคณิตศาสตร์ จากกฎเกณฑ์ในวิชาคณิตศาสตร์ โมเดลทางคณิตศาสตร์ (mathematical models) สามารถให้โมเดลที่สะดวกและมีประโยชน์ต่อการบรรยายธรรมชาติ แม้ว่าธรรมชาติจะไม่

สามารถบรรยายได้อย่างถูกต้องได้ด้วยโมเดลทางคณิตศาสตร์ มันเป็นเพียงการประมาณซึ่งบางครั้งก็ดีบางครั้งก็ไม่ค่อยดี ความพอดีหรือพอเหมาะนี้สามารถทดสอบได้และถ้าพบว่ายอมรับได้ การหาข้อสรุปและการทำนายธรรมชาติโดยโมเดลเชิงคณิตศาสตร์จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ซึ่งการหาข้อสรุปและการทำนายจะมีความคลาดเคลื่อนเล็กน้อยมาก โมเดลทางคณิตศาสตร์ที่ใช้กันบ่อยที่สุดคือ โมเดลโค้งปกติ ซึ่งเป็นรูปแบบการกระจายหรือการแจกแจงของข้อมูลที่มีลักษณะคล้ายระฆังคว่ำ

ระดับของการวัดโดยทั่วไปมี 4 ระดับ (four general levels of measurement)

ตัวเลขที่ถูกกำหนดให้กับวัตถุหรือเหตุการณ์มีหลายระดับ เรียกว่าระดับของการวัด

ระดับของการวัดโดยทั่วไปแบ่งออกเป็น 4 ระดับตามสตีเวนส์ (Stevens) (อ้างอิงจาก Guilford, 1954 : 11) จากระดับต่ำสุดไปถึงสูงสุดคือ 1. นามบัญญัติ (nominal) 2. อันดับ (ordinal) 3. ช่วงเท่ากัน (interval) และ 4. อัตราส่วน (ratio) ระดับทั้งสี่ นี้จำแนกออกตามเกณฑ์ของ “กฎ” ในนิยามของคำว่า “การวัด” ตัวเลขในระดับการวัดที่สูงขึ้น จะมีเกณฑ์ที่มีข้อจำกัดมากขึ้น เราสามารถจัดกระทำกับตัวเลขในเชิงคณิตศาสตร์/สถิติได้มากขึ้น สำหรับรายละเอียดเรื่องนี้ผู้อ่านสามารถอ่านได้จากตำราเกี่ยวกับการวัดผลทั่ว ๆ ไปหรือดูจากกิลฟอร์ด (Guilford) (1954 : 11 – 17) ในที่นี้ขอยกตัวอย่างการวัดในระดับต่าง ๆ โดยย่อดังนี้

1. มาตรฐานนามบัญญัติ (nominal scale)

ตัวเลขในระดับนี้สามารถบอกกลุ่มหรือการจำแนกประเภทเท่านั้นเช่น กลุ่ม 1 กลุ่ม 2 เป็นต้น การจัดกระทำทางสถิติที่สามารถใช้ได้กับตัวเลขระดับนี้มีน้อยมาก เช่น การแจกแจงความถี่ ฐานนิยม (mode) และสามารถคำนวณ coefficient of contingency เพื่อบอกความเกี่ยวข้องกันของการจำแนก 2 แบบได้

2. มาตรฐานอันดับ (ordinal scale) ตัวเลขในระดับนี้สามารถบอกอันดับ เช่น จัดอันดับตามน้ำหนัก ความดัง เป็นต้น สถิติที่ใช้กับตัวเลขในระดับนามบัญญัติสามารถนำมาใช้ในระดับนี้ได้ นอกจากนั้นยังสามารถใช้สถิติต่อไปนี้ได้ด้วย ได้แก่ มัชยฐาน (median) เพอร์เซ็นไทล์ และ rank – order coefficient of correlation

3. มาตรฐานช่วงเท่ากัน (interval scale or equal – unit scale) ตัวเลขในระดับนี้บอกช่วงเท่ากัน นั่นคือ ตัวเลขที่แสดงระยะทางที่เท่ากัน แทนระยะทางเท่ากันในมิติใดมิติหนึ่งของวัตถุ แต่มาตรานี้มีจุดตั้งต้น (ศูนย์) ไม่แน่นอน ดังนั้นการบวกตัวเลขจึงไม่มีความหมายมากนัก แต่ระยะทางสามารถนำมาบวกกันได้ ตัวอย่างมาตราวัดในระดับนี้คือ องศาเซนติเกรด (เซลเซียส) หรือ ฟาเรนไฮต์ เป็นต้น สถิติแทบทั้งหมดใช้ได้กับตัวเลขในมาตรานี้ เช่น ค่าเฉลี่ย (mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (Pearson product – moment r) เป็นต้น ยกเว้นสัมประสิทธิ์ของความแปรปรวน (coefficient of variation)

4. มาตรฐานอัตราส่วน (ratio scale) ตัวเลขใน มาตรฐานนี้มีศูนย์แท้ (absolute zeros, true zero) ซึ่งหมายถึงไม่มีปริมาณที่วัดนั้น ๆ โดยแท้จริง สัดส่วนของตัวเลขสามารถเทียบเคียงกันได้ เช่น $\frac{1}{2} = \frac{10}{20}$ สถิติทั้งหมดสามารถใช้ได้กับตัวเลขบน มาตรฐานนี้ รวมทั้งสัมประสิทธิ์ของความแปรปรวน

ผลการวัดที่ได้จากการนับจำนวนของสิ่งต่าง ๆ เป็นตัวเลขบนมาตรฐานอัตราส่วน เนื่องจากมีศูนย์แท้ และสัดส่วนของความถี่เป็นสิ่งที่มีความหมาย เช่น คะแนนจากแบบทดสอบที่นับมาจากจำนวนคำตอบ ถูก ย่อมเป็นตัวเลขบนมาตรฐานอัตราส่วนถ้าเรายังคง อยู่ในความหมาย “จำนวนของข้อที่ตอบถูก” แต่ถ้าตัวเลขนี้ถูกใช้เพื่อแทนตำแหน่งของคนในเรื่อง ความสามารถหรือคุณลักษณะใด ๆ (trait) ตัวเลข นี้ย่อมสูญเสียความเป็นมาตรฐานอัตราส่วนหรือแม้แต่ มาตรฐานช่วงเท่ากัน อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่ามีหลักฐานแสดง ว่าคะแนนนี้เข้าใกล้มาตรฐานช่วงเท่ากันได้เมื่อแบบ ทดสอบมีความยาวเพียงพอและข้อต่างๆ (items) มีความยาก (difficulty) ที่มีการกระจายที่ดี (Guilford, 1954 : 86)

ชนิดของมาตรวัดในการทดสอบ (types of test scales)

การวัดตัวแปรเชิงจิตวิทยาด้วยคะแนน ด้านกายภาพ (physical measures of psychological variables)

แบบทดสอบที่ให้ผลการวัดบนมาตรฐานด้าน กายภาพ เช่น การวัดเวลา ตัวอย่าง เด็กคนหนึ่ง

ทำข้อสอบฉบับหนึ่งเสร็จในเวลา 20 นาที อ่าน ข้อความหนึ่งเสร็จในเวลา 5 นาที เป็นต้น มาตรฐาน ที่วัดเป็นหน่วยด้านกายภาพ (เวลา) และผลการวัด อยู่ในมาตรฐานอัตราส่วน (ratio scale) แต่ผลการวัด เช่นนี้ยังเป็นปัญหาเนื่องจากคะแนนที่ได้นี้ (เป็นค่า ตอบกายภาพ) ถูกใช้เป็นปริมาณที่แสดงผลงาน ในเชิงจิตวิทยา (ความสามารถในเชิงจิตวิทยา) คะแนนนี้อาจไม่ได้แทนหน่วยเชิงจิตวิทยาที่เท่า กันหรือไม่มีศูนย์แท้ที่มีความหมาย ไม่มีหลักฐาน ที่แสดงว่าการเปลี่ยนแปลงของหน่วยทางกายภาพ จะมีความหมายเหมือนการเปลี่ยนแปลงของหน่วย ในทางจิตวิทยา

อีกตัวอย่างหนึ่งของการใช้มาตรฐานเวลาในทาง จิตวิทยา คือ มาตรฐานอายุสมอง (mental - age scale) ซึ่งได้รับการวิพากษ์วิจารณ์มากในเรื่อง ความเหมาะสมในการวัด แม้ว่าจะมีการใช้กันมา เป็นเวลานาน

คะแนนในทางจิตวิทยาที่นำมารวมกัน (summational psychological scores)

ชนิดของคะแนนทดสอบที่ใช้กันทั่วไปคือ การ รวมคะแนนรายข้อ วิธีการคือการรวมจำนวนการ ตอบสนองตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ เช่น การ ตอบถูก หรือจำนวนการตอบผิด นำหน้ารายข้อ จะเท่ากันหรือไม่ก็ไม่สำคัญ หลักฐานยังไม่เป็น อันยุติว่าคะแนนจากการรวมคะแนนรายข้อนี้ให้ คะแนนในมาตรฐานช่วงเท่ากัน อย่างไรก็ตามเมื่อกลุ่ม ตัวอย่างได้มาอย่างสุ่มและคะแนนของลักษณะที่

วัดในกลุ่มประชากรมีการกระจายเป็นแบบปกติ (normal distribution) เราสามารถจัดกระทำกับข้อมูลประหนึ่งว่าอยู่ในมาตราช่วงเท่ากันได้ โดยเฉพาะเมื่อความยาวของแบบทดสอบมีมากพอ คืออย่างน้อย 30 - 40 ข้อ

เมื่อคะแนนที่ได้มีการแจกแจงไม่เป็นปกติ อย่างที่น่าจะเป็น คะแนนอาจมีช่วงไม่เท่ากัน เราสามารถดำเนินตามกระบวนการปรับมาตราเพื่อให้คะแนนจากแบบทดสอบเข้าใกล้หรือกลายเป็นคะแนนที่มีช่วงเท่ากัน มาตราวัดที่ใช้กันทั่วไปคือ T - scale ซึ่งมีการแจกแจงของคะแนนเป็นแบบปกติ โดยมีค่าเฉลี่ย 50 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 10

ทฤษฎีของคะแนนแบบทดสอบ (theory of test score)

● **ทฤษฎีดั้งเดิมที่มีคุณค่า (classical test theory)**

ทฤษฎีของคะแนนแบบทดสอบที่ใช้กันอยู่เดิม (Classical Test Theory - CTT) มีหลักการตรวจสอบคุณสมบัติของคะแนน 2 ประการที่สำคัญคือ ความเชื่อมั่น (reliability) และความเที่ยงตรง (validity) ความเชื่อมั่นเป็นความจำเป็นแต่ไม่เพียงพอสำหรับความเที่ยงตรง

เหตุผลของความเชื่อมั่นของคะแนนแบบทดสอบ (the rationale of test reliability)

ภายใต้สังกัดกับของความเชื่อมั่น เราสนใจความ

แม่นยำ (accuracy) ที่คะแนนตัวหนึ่งจะแทนสถานะของบุคคลหนึ่งไม่ว่าจะทดสอบเขาในด้านใด นั่นคือการวัดตัวแปรอย่างคงเส้นคงวา เมื่อเวลา บุคคล และสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป เป็นที่ยอมรับกันว่าคะแนนย่อมมีความคลาดเคลื่อน (error) นั่นคือ คะแนนที่วัดได้ (X) เป็นผลบวกของส่วนที่เป็นคะแนนจริง (true component) (T) และส่วนที่เป็นคะแนนความคลาดเคลื่อน (error component) (E) หรือเขียนเป็นรูปสมการได้ดังนี้

$$X = T + E$$

เมื่อ T หมายถึงคะแนนที่บุคคลหนึ่งจะทำได้ ภายใต้สถานการณ์ที่เป็นอุดมคติหรือการใช้เครื่องมือวัดที่สมบูรณ์แบบ หรือ T คือค่าเฉลี่ยของคะแนนที่วัดได้จากการวัดที่เป็นอิสระกันหลายครั้ง มาก ๆ โดยใช้แบบทดสอบฉบับเดียวกันวัดบุคคลเดียวกัน

E คือส่วนที่เพิ่ม (เปลี่ยน) (increment) (บวกหรือลบ) ที่ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์ในโอกาสหนึ่งของการทดสอบบุคคลเดียวกัน สิ่งที่มีอิทธิพลต่อ E มีมากมาย ซึ่งอาจจะระบุได้หรือระบุไม่ได้ ในประชากรกลุ่มใหญ่ ค่าเฉลี่ยของ E เป็นศูนย์ E ไม่สัมพันธ์กับ T และ E ของคะแนนจากฉบับหนึ่ง ไม่สัมพันธ์กับ E ในอีกฉบับหนึ่งที่เป็นคู่ขนานกัน ด้วยข้อตกลงเบื้องต้นทั้งสามที่กล่าวแล้ว ความเชื่อมั่นสามารถนิยามได้ว่า เป็นสัดส่วนของความแปรปรวนของคะแนนจริง

(σ_T^2) ในความแปรปรวนของคะแนนที่วัดได้ σ_X^2 หรือเขียนเป็นสมการดังนี้

$$r_{xx} = \frac{\sigma_x^2}{\sigma_x^2}$$

เมื่อ r_{xx} คือ สัมประสิทธิ์ของความเชื่อมั่น ซึ่งอยู่ในรูปของความสัมพันธ์กับตัวเองของคะแนนที่วัดได้ ซึ่งไม่สามารถกระทำได้โดยตรง วิธีประมาณค่าความเชื่อมั่นมีหลายวิธีดังนี้

1. วิธีแบ่งครึ่งข้อสอบ (split - half) และใช้ Spearman - Brown formula เพื่อประมาณค่าความเชื่อมั่นของข้อสอบทั้งฉบับ การแบ่งข้อสอบออกเป็นส่วน ๆ นี้สามารถแบ่งย่อยลงไปอีก 3 ส่วน 4 ส่วน ฯลฯ ตลอดจนถึงแบ่งย่อยเป็นข้อ ๆ ซึ่งเป็นการตรวจสอบความเท่าเทียมกันของส่วนต่าง ๆ ของข้อสอบหรือเรียกว่าความคงเส้นคงวภายใน (internal consistency)

2. วิธีใช้ข้อสอบคู่ขนาน (alternate - form) เพื่อดูความเท่าเทียมกันของเนื้อหาในฉบับหนึ่งกับอีกฉบับหนึ่งของข้อสอบเดียวกัน

3. วิธีสอบซ้ำ (retest) เพื่อดูความคงที่หรือเสถียรภาพ เมื่อสอบในโอกาสต่างกัน

จากสมการที่แสดงค่าความเชื่อมั่น เราสามารถจัดกระทำต่อไปจนได้สมการที่แสดงความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของการวัด (standard error of measurement) ดังนี้

$$\sigma_E = \sigma_x \sqrt{1 - r_{xx}}$$

นี่เป็นความคลาดเคลื่อนของคะแนนที่วัดได้

ตัวใด ๆ และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการตีความคะแนนสำหรับการนำไปใช้ในโอกาสต่าง ๆ

เหตุผลของความเที่ยงตรงของคะแนนแบบทดสอบ (The rationale of test validity)

ความเที่ยงตรงเกี่ยวกับคำถามที่ว่าคะแนนแบบทดสอบนั้นวัดอะไร หรือคะแนนนั้นสามารถทำนายเกณฑ์ของผลงานได้ดีเพียงใด เมื่อแบบทดสอบถูกใช้เพื่อทำนายผลงาน ความเที่ยงตรงจึงอธิบายในเทอมของสหสัมพันธ์ระหว่างคะแนนแบบทดสอบและตัววัดผลงานนั้นหรือที่เรียกว่าเกณฑ์ (ซึ่งอาจเป็นคะแนนจากแบบทดสอบฉบับอื่น) ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนจากแบบทดสอบ 2 ฉบับก็คือผลบวกของผลคูณ (sum of cross products) ของ factor loadings ในผลการวิเคราะห์องค์ประกอบ (factor analysis) เมื่อ factor loadings ระหว่างแบบทดสอบนั้นกับเกณฑ์มีขนาดใหญ่ แสดงถึงความสัมพันธ์สูงระหว่างคะแนนจากแบบทดสอบและจากเกณฑ์ ความสัมพันธ์นี้เรียกว่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรง (validity coefficient)

การที่จะให้ได้ค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงที่ดี ผู้วิจัยต้องสามารถหาเกณฑ์ที่ดี (เที่ยงตรง) เป็นจุดเริ่มต้น มิฉะนั้นการศึกษาความเที่ยงตรงนั้นจะไม่เป็นประโยชน์ในการอ้างอิง (Guilford, 1954 : 402)

วิธีการหาความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนจากแบบทดสอบกับคะแนนจากเกณฑ์เรียกกันว่าความเที่ยงตรงชนิดเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง (criterion

related validity) นอกจากนี้ในทางปฏิบัติยังมีวิธีการอื่นซึ่งเป็นไปตามความมุ่งหมายในการอ้างอิงคะแนน นั่นคือ การศึกษาความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง (construct validity) ซึ่งสามารถอธิบายโครงสร้างเชิงทฤษฎีของตัวแปรที่วัดนั้น การศึกษาความเที่ยงตรงในลักษณะนี้มีแนวโน้มเป็นการทดสอบสมมติฐาน ซึ่งอาจมีหลายสมมติฐาน หรืออาจมีการศึกษาหลายครั้งก็ได้ เพื่อให้ได้หลักฐานที่สามารถอธิบายโครงสร้างของตัวแปรได้ครอบคลุมตามทฤษฎี

ส่วนการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (content validity) นั้นเป็นเพียงการบรรยายความเกี่ยวข้องของข้อความแต่ละข้อกับเนื้อหาจากนิยาม

● **ทฤษฎีการตอบข้อคำถาม (Item Response Theory – IRT)** ในช่วงต้น ๆ ทฤษฎีใหม่นี้ได้รับการศึกษาและพัฒนาอย่างช้า ๆ และต่อมาปรากฏชัดเจนด้วยผลงานของ A. Birnbaum ในหนังสือชื่อ *Statistical theories of mental test scores* ของ Frederic Lord and Melvin Novick (Lord and Novick, 1968) หลังจากนั้นจึงมีการศึกษาวิจัยทั้งในเชิงทฤษฎีและนำไปปฏิบัติอย่างกว้างขวางรวดเร็ว แทนที่จะใช้คะแนนรวมทั้งฉบับ IRT วิเคราะห์ข้อมูลจากผลการตอบข้อคำถามแต่ละข้อ โมเดลใน IRT แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่วัด (latent trait) กับผลการตอบข้อคำถามแต่ละข้อ โมเดลเชิงคณิตศาสตร์ที่ใช้แสดงความสัมพันธ์ดังกล่าวคือ โมเดลโอไอเฟ้

(Ogive model) และโมเดลโลจิสติก (logistic model) แต่โมเดลโลจิสติกมีความเหมาะสมมากกว่าจึงนิยมใช้กันทั่วไป โมเดลนี้บอกความน่าจะเป็นของผลการตอบข้อคำถามในลักษณะที่เป็นฟังก์ชันของตัวแปรแฝงนั้น (ดูเพิ่มเติม เช่น ผจจจิต อินทสุวรรณ (2525, หน้า 51 – 69 และ 2534 หน้า 79 – 90); Lord, 1980; Hambleton & Swaminathan, 1984) ฟังก์ชันนี้กำหนดด้วยพารามิเตอร์ 2 กลุ่มคือ พารามิเตอร์ของผู้ตอบ (examinee parameter) และพารามิเตอร์ของข้อ (item parameter) พารามิเตอร์ของผู้ตอบอาจเรียกว่า ability parameter เมื่อใช้กับแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์หรือความสามารถใด ๆ ส่วนพารามิเตอร์ของข้อมี 3 ตัว นั่นคือ อำนาจจำแนก (discrimination index) ดัชนีความยาก (difficulty index) และการเดา (guessing) ผู้วิจัยสามารถเลือกใช้โมเดลที่มีพารามิเตอร์ 3 หรือ 2 หรือ 1 ตัวตามความเหมาะสม โมเดลที่มีพารามิเตอร์ 1 ตัวได้รับการพัฒนาอย่างเป็นอิสระกันและจากฐานที่แตกต่างกันโดยจอร์จ รัส (George Rasch) (1960 / 1980) ผู้สนใจสามารถศึกษาในหนังสือจำนวนมาก ดังเช่น ไรท์ และ สโตน (Wright & Stone)(1979) แอนดริช (Andrich) (1988) ในปัจจุบัน IRT ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในการเรียนการสอนระดับบัณฑิตศึกษาและมีการทำวิจัยขยายขอบข่ายที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น ทั้งในแง่ของทฤษฎีและการประยุกต์ใช้ และได้มีการนำไปใช้ในหน่วยงานทดสอบที่สำคัญ ดังเช่น ETS (Educational Testing Service)

ประเทศสหรัฐอเมริกา

IRT มีข้อได้เปรียบ CTT หลายประการ ที่สำคัญคือ เราสามารถคำนวณความคลาดเคลื่อนในการวัดที่ตำแหน่งนั้น ๆ ของผลการตอบ (ไม่ใช่คะแนนทุกตำแหน่ง ใช้ค่าความคลาดเคลื่อนเดียวกันดังใน CTT) อีกประการหนึ่งคะแนนของผู้สอบไม่ขึ้นอยู่กับชุดของข้อคำถามที่ตอบ และไม่ขึ้นอยู่กับกลุ่มผู้สอบ (CTT ขาดคุณสมบัตินี้เช่นกัน) และด้วยเหตุที่มีโปรแกรมคอมพิวเตอร์ (software) ที่สามารถใช้วิเคราะห์ข้อมูลในทฤษฎีนี้ได้มากมาย นักวิจัยจึงตรวจสอบการประยุกต์ใช้ในปัญหาการวัดต่าง ๆ ที่ CTT ไม่สามารถทำได้ เช่น การสร้างแบบทดสอบ การเทียบคะแนน (test equating) การตรวจสอบความลำเอียง (bias) ของข้อสอบ และการทดสอบโดยใช้คอมพิวเตอร์ (computerized adaptive testing)

การวัดทางจิตกับการศึกษา

ความรู้ทางการวัดทางจิตเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อวงการศึกษามีการนำไปใช้อย่างกว้างขวางมาตลอดเวลา ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. การสอบคัดเลือกผู้สมัครเข้าเรียน เพื่อตรวจสอบความพร้อมในพื้นฐานการศึกษา เพื่อ

จัดกลุ่มการเรียน หรือเพื่อการเลือกวิชา / สาขาในการเรียน

2. การประเมินผลการเรียน ในระดับต่าง ๆ เช่น ประเมินความสามารถในโดเมนต่าง ๆ เช่น การอ่าน การเขียน คณิตศาสตร์ เป็นต้น

ในข้อ 1 และ 2 นั้น เป็นการวัดผลงานสูงสุด (maximum performance) และใช้แบบทดสอบที่มีการตรวจให้คะแนนถูก-ผิด เช่น การสอบวัดความถนัด วัดสติปัญญาหรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

3. การวัดบุคลิกภาพ ซึ่งรวมทั้งเจตคติ ความเชื่อ ค่านิยม ความสนใจ พฤติกรรมของบุคคล เพื่อประโยชน์ในการปรับตัวของนักเรียน และเพื่อการเลือกสาขาวิชาที่เรียน โดยใช้ประกอบกับคะแนนด้านความสามารถของบุคคลนั้น ๆ ด้วย

การวัดในข้อนี้เป็น การวัดพฤติกรรมตามปกติ (typical performance) รูปแบบมักเป็นมาตราจัดอันดับ ตัวอย่างของเครื่องมือวัดดังเช่น Minnesota Multiphasic Personality Inventory (MMPI)(e.g., Friedman, et.al., 2001), The 16 Personality Factor Questionnaire (16 PF) (e.g., Cattell & Mead, 2007), the Five – Factor Model (Big 5)(e.g., Caprara, et.al., 1993)

ผจงจิต อินทสุวรรณ

บรรณานุกรม

- ผจญจิต อินทสุวรรณ. (เมษายน 2525). "Latent Trait Theory," *วารสารการวัดผลการศึกษา*. 3(3) : 51 - 69.
- (พฤษภาคม - สิงหาคม 2534). "การวิเคราะห์แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้วยโมเดลโลจิสติก," *วารสารการวัดผลการศึกษา*. 13 (37) : 79 - 90.
- Andrich, D. (1988). **Rasch models for measurement**. Newbury Park, Ca : SAGE Publications, Inc.
- Becker, K.A. (2003). **History of the Stanford-Binet intelligence scales : Content and psychometrics**. (Stanford - Binet Intelligence Scales. Fifth Edition Assessment Service Bulletin No.1). Itasca., IIS Riverside Publishing.
- Caprara, G.V. ; Barbaranelli, C. ; Borgogni, L. & Perugini, M. (1993). The "big five questionnaire : A new questionnaire to assess the five factor model," **Personality and Individual Differences**. 15(37) : 281 -288.
- Cattell, H.E.P. and Mead, A.D. (2007). "The 16 Personality Factor Questionnaire (16 PF)." in G.J. Boyle, G., Matthews, and D.H. Sakeofske (Eds.) **Handbook of Personality theory and testing Vol.2 Personality measurement and assessment**. London : Sage.
- Friedman, A.F., Lewak, R., Nichols, D.S., & Webb, J.T. (2001). **Psychological assessment with the MMPI-2**. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Guilford, J.P. (1954). **Psychometric Methods**. New York : McGraw Hill.
- Hambleton, R.K. and Swaminathan, H. (1984). **Item response theory: Principles and applications**. Hingham, MA: Kluwer, Nijhaff.
- Lord, F.M. (1980). **Applications of item response theory to practical testing problems**. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Morris, W. (Editor). (1978). **American Heritage Dictionary of the English Language**. Boston: Houghton Mifflin.
- Rasch, G. (1960 / 1980). **Probabilistic models for some intelligence and attainment tests**. (Copenhagen, Danish Institute for Educational Research), expanded edition (1980) with foreword and afterword by B.D. Wright. Chicago: The University of Chicago Press.

หลักสูตรและการสอน

พุทธวิธีการสอน

ความหมาย

พุทธวิธีการสอน (Buddha's Teaching Methods) หมายถึง วิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สอนพุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา หรือ บุคคลทั่วไปทั้งเทวดาและมนุษย์

ความเป็นมา

พระพุทธเจ้าทรงมีพระนามเดิมว่า “สิทธัตถะ” หมายถึง ผู้ที่สำเร็จความมุ่งหมายแล้ว หรือผู้ปรารถนาสิ่งใด ย่อมได้สิ่งนั้น ทรงเป็นพระราชโอรสของ “พระเจ้าสุทโธทนะ” กษัตริย์ผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ และ “พระนางสิริมหามายา” พระราชธิดาของกษัตริย์ราชสกุลโกถียวงศ์แห่งกรุงเทวทหะ แคว้นโกถียะ ประสูติที่ใต้ต้นสาละ ณ สวนลุมพินีวัน เมื่อวันศุกร์ ขึ้นสิบห้าค่ำ เดือนวิสาขะ ปีจอ 80 ปี ก่อนพุทธศักราช (ปัจจุบันสวนลุมพินีวันอยู่ในประเทศเนปาล) หลังจากเจ้าชายสิทธัตถะประสูติแล้ว 7 วัน พระนางสิริมหามายาเสด็จสวรรคาลัย เจ้าชายสิทธัตถะจึงอยู่ในความดูแลของพระนางประชาบดีโคตมี ซึ่งเป็นพระกนิษฐาของพระนางสิริมหามายา พราหมณ์ทั้ง 8 ได้ทำนายว่า เจ้าชายสิทธัตถะมีลักษณะเป็นมหาบุรุษ คือ หากดำรงตนในฆราวาสจะได้เป็นจักรพรรดิ ถ้าออกบวชจะได้เป็นศาสดาเอกของโลก แต่โกณฑัญญะพราหมณ์ผู้อายุน้อยที่สุดในจำนวนนั้น ยืนยันหนักแน่นว่า พระราชกุมารสิทธัตถะจะเสด็จออกบวช และจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแน่นอน ชีวิตในวัยเด็ก เจ้าชายสิทธัตถะทรงศึกษา

เล่าเรียน จากอาจารย์ที่มีชื่อเสียง คือ อาจารย์วิศวามิตร วิชาที่ทรงศึกษา คือ ศิลปศาสตร์ 18 ประการ อันเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้จะเป็นกษัตริย์ จะต้องศึกษา ศิลปศาสตร์ 18 ประการ คือ

1. ยุทธศาสตร์ วิชาฉกรรพ
2. รัฐศาสตร์ วิชาการปกครอง
3. นิติศาสตร์ วิชากฎหมายและจารีตประเพณีต่าง ๆ
4. พาณิชยศาสตร์ วิชาการค้า
5. อักษรศาสตร์ วิชาวรรณคดี
6. นิรุกติศาสตร์ วิชาภาษาทั้งของคน และของชนชาติ ที่เกี่ยวข้องกัน
7. คณิตศาสตร์ วิชาคำนวณ
8. โชติยศาสตร์ วิชาดูดวงดาว
9. ภูมิศาสตร์ วิชาดูพื้นที่ และรู้จักแผนที่ของประเทศต่าง ๆ
10. โหราศาสตร์ วิชาโหราจักรพยากรณ์ เหตุการณ์ต่าง ๆ
11. เวชศาสตร์ วิชาแพทย์
12. เหตุศาสตร์ วิชาว่าด้วยเหตุผล หรือ ตรรกวิทยา
13. สัตวศาสตร์ วิชาดูลักษณะสัตว์ และรู้เสียง สัตว์ว่าดี หรือร้าย
14. โยคศาสตร์ วิชาการช่าง การยนต์
15. ศาสนศาสตร์ วิชาศาสนา รู้ความเป็นมา และหลักศาสนาทุกศาสนา
16. มายาศาสตร์ วิชาอูบาย หรือดำริบพิชัยสงคราม

17. คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วิชาอรรถศาสตร์ หรือนาฏยศาสตร์ และวิชาดนตรี หรือดุริยางคศาสตร์

18. นันทศาสตร์ วิชาการประพันธ์

เจ้าชายสิทธัตถะทรงศึกษาศิลปศาสตร์ 18 ประการนี้ จนมีความรู้แตกฉาน ยากที่จะหาใครเสมอเหมือนได้ กล่าวได้ว่า พระองค์ทรงมีความรู้ ในทางโลกเพียบพร้อมเป็นอย่างดี วันหนึ่งเจ้าชายสิทธัตถะทรงเบื่อหน่ายความสุขทางโลกและได้ทอดพระเนตร เห็น คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และนักบวช พระองค์จึงทรงตัดสินใจเสด็จออกบรรพชาเพื่อค้นหาทางดับทุกข์ เพราะการเกิด แก่ เจ็บ ตาย นั้นไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ได้ พระองค์ได้ศึกษาเพิ่มเติมจากอาหารดาบส และอุทกดาบส แล้วทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา แต่ก็ไม่พบความจริงตามที่ต้องการ พระองค์จึงหันมาบำเพ็ญเพียรทางจิตด้วยพระองค์เองจนได้ตรัสรู้ความจริงของชีวิตอย่างชัดเจนว่า

1. ชีวิตของมนุษย์ คือสิ่งที่ประกอบรวมกันอยู่ในร่างกายของคนเรา สามารถแยกออกเป็น ส่วนๆ ได้ 5 ส่วน หรือ 5 ชั้น คือ (1) รูป ได้แก่ ส่วนที่ผสมกันของธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ เช่น ผมหงอก กระดูก โลหิต (2) เวทนา ได้แก่ ระบบรับหรือรู้สึกสิ่งที่สัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ (3) สัญญา ได้แก่ จำสิ่งที่ได้รับและรู้สึก (4) สังขาร ได้แก่ ระบบคิดปรุงแต่ง แยกแยะสิ่งที่รับรู้สึกและจำได้ (5) วิญญาณ ได้แก่ ระบบรูสิ่งนั้นๆ หลังจากแยกแยะแล้ว

2. ชีวิตของมนุษย์มีสิ่งที่จะต้องจำอยู่ในตัวของสังขารทั้งปวง 3 อย่าง ได้แก่ (1) อนิจจตา (อนิจจลักษณะ) อาการไม่เที่ยง อาการไม่คงที่ อาการ

ไม่ยั่งยืน อาการที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป อาการที่แสดงถึงความเป็นสิ่งไม่เที่ยงของชั้น (2) ทุกขตา (ทุกขลักษณะ) อาการเป็นทุกข์ อาการที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว อาการที่กดตัน อาการฝืนและขัดแย้งอยู่ในตัวเพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไป จะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ อาการที่ไม่สมบูรณ์ มีความบกพร่องอยู่ในตัว อาการที่แสดงถึงความ เป็นทุกข์ของชั้น (3) อนัตตตา (อนัตตลักษณะ) อาการของสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน อาการที่ไม่มีตัวตน อาการที่แสดงถึงความไม่ใช่ใครไม่ใช่ของใครไม่อยู่ในอำนาจแท้จริงในตัวเลย อาการที่แสดงถึงไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง อาการที่แสดงถึงความไม่มีอำนาจแท้จริงในตัวเลย อาการที่แสดงถึงความด้อยสมรรถภาพโดยสิ้นเชิง ไม่มีอำนาจกำลังอะไร ต้องอาศัยพึ่งพิงสิ่งอื่นๆ มากมายจึงมีขึ้นได้

3. ชีวิตมนุษย์ต้องดำเนินไปตามกฎแห่งกรรม คือ กฎของเหตุและผล นั่นคือ “เหตุ” ที่ได้กระทำมาซึ่ง “ผล” ที่ต้องได้รับ “ผล” ที่ได้รับอยู่ในขณะนี้แสดงถึง “เหตุ” ที่เคยกระทำไว้แต่ก่อน กล่าวคือ ใครทำดีย่อมได้ดี ใครทำชั่วย่อมได้ชั่ว เป็นกฎแห่งอิทัปปัจจยตา หมายถึง กฎแห่งกรรม ที่ระบุชัดเจนลงไปว่า “เมื่อมี สิ่งนี้ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ๆ จะเกิดขึ้น” เป็นกฎที่ตรงแนวยุติธรรมที่สุด ไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยงพ้น เรียกว่า พระเจ้าแห่งกรรม พระเจ้าแห่งวิบาก พระเจ้าแห่งกิเลส กล่าวคือ อาการ หรือปรากฏการณ์ทั้งหมดล้วนแต่มีเหตุมาประกอบกัน ทำให้เกิดปรากฏการณ์นั้น ที่จริง

แล้วไม่มีตัวไม่มีตนที่แท้จริง จึงเป็นสิ่งที่ไม่คงที่

4. ความทุกข์ของมนุษย์นั้นมีเหตุมาจาก ความโลภ ความโกรธ และความหลง เป้าหมายสูงสุดของมนุษย์ก็คือ การดับความโลภ ดับความโกรธ และดับความหลง ถ้ามนุษย์ดับได้ก็จะถึงซึ่ง ความสงบสุข ความเย็นใจ ความสบายใจ เรียกว่า นิพพาน

5. วิถีทางที่มนุษย์ควรนำไปปฏิบัติเพื่อถึงซึ่ง นิพพานได้ด้วยการละเว้นความชั่ว ทำแต่ความดี และหมั่นชำระจิตใจของตนให้สะอาดผ่องแผ้ว ตาม แนวปฏิบัติ 8 ประการที่เรียกว่า มรรค 8 หนทางถึงความดับทุกข์ เป็นทางเดินของใจ เป็นการเดินจากความทุกข์ไปสู่ความเป็นอิสระหลุดพ้นจากทุกข์ซึ่ง มนุษย์หลงยึดถือและประกอบขึ้นใส่ตนด้วยอำนาจของอวิชชา มรรคมืองค์แปด คือ ต้องพร้อมเป็นอันเดียวกันทั้งแปดอย่างดุจเชือกพันหูปดเกลียว ได้แก่ (1) สัมมาทิฏฐิ คือ ปัญญาเห็นชอบ หมายถึง การปฏิบัติอย่างเหมาะสมตามความเป็นจริง ด้วยปัญญา (2) สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ หมายถึง ใช้สมองความคิดพิจารณาแต่ในทางกุศล หรือความดีงาม (3) สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ หมายถึง การพูดต้องสุภาพ พูดแต่ในสิ่งที่สร้างสรรค์ดีงาม (4) สัมมากัมมันตะ คือ การประพฤติดีงามทางกายหรือกิจกรรมทางกายทั้งปวง (5) สัมมาอาชีวะ คือ การทำมาหากินอย่างสุจริตชน ไม่คดโกง เอาเปรียบคนอื่น (6) สัมมาวายามะ คือ ความอุตสาหะพยายามประกอบความเพียรในการ กุศลกรรม (7) สัมมาสติ คือ การไม่ปล่อยให้เกิด

ความพลั้งเผลอจิตเลือนลอยตำรงอยู่ด้วยความรู้ตัว อยู่เป็นปกติ (8) สัมมาสมาธิ คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น สงบ สว่าง จากกิเลสนิวรณ์อยู่เป็นปกติ

6. ทรงค้นพบความจริงอันประเสริฐของอริยะ ซึ่งคือบุคคลที่ห่างไกลจากกิเลส เรียกว่าอริยสัจ 4 ได้แก่ (1) ทุกข์ ได้แก่ ปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ บุคคลต้องกำหนดรู้ให้เท่าทันตามความเป็นจริงว่ามันคืออะไร ต้องยอมรับรู้กล้าสู้หน้าปัญหา กล้าเผชิญความจริง ต้องเข้าใจในสภาวะโลกว่า ทุกสิ่งไม่เที่ยง มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างอื่น ไม่ยึดติด (2) สมุทัย ได้แก่ เหตุเกิดแห่งทุกข์ หรือสาเหตุของปัญหา ตัวการสำคัญของทุกข์ คือ ตัณหาหรือเส้นเชือกแห่งความอยากซึ่งสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นๆ (3) นิโรธ ได้แก่ ความดับทุกข์ เริ่มด้วยชีวิตที่อิสระ อยู่อย่างรู้เท่าทันโลกและชีวิต ดำเนินชีวิตด้วยการใช้ปัญญา (4) มรรค ได้แก่ กระบวนวิธีแห่งการแก้ปัญหานั้นได้แก่ มรรคมืองค์ 8 ประการ ดังกล่าวข้างต้น

เมื่อพระพุทธองค์ทรงค้นพบความจริงดังกล่าวแล้วพระองค์จึงเริ่มสอนมนุษย์ทุกคนชั้นตาม ลักษณะที่แตกต่างของแต่ละบุคคลตามลีลาการ สอนของเหตุและปัจจัย

หลักทั่วไปในการสอน

1. สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่าย หรือรู้เห็น เข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้ยากหรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ

2. สอนเนื้อเรื่องที้ง่าย ลุ่มลึก ยากลงไปตาม

ลำดับขั้น และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไปอย่าง
ที่เรียกว่า สอนเป็นอนุพัพพิกตา

3. ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ก็สอนด้วย
ของจริง ให้ผู้เรียน ได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่
เรียกว่าประสบการณ์ตรง

4. สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มี
จุด ไม่กววน ไม่ไขว่ไขว ไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่มี
อะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา

5. สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้ อย่าง
ที่เรียกว่า สนิทาน

6. สอนเท่าที่จำเป็นพอดี สำหรับให้เกิดความ
เข้าใจ ให้เกิดการเรียนรู้ ได้ผล ไม่ใช่สอนเอาเท่าที่
ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก

7. สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาจะเรียน
รู้ และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง อย่าง
พุทธพจน์ที่ว่า พระองค์ทรงมีพระเมตตา หวัง
ประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลาย จึงตรัสพระวาจาตาม
หลัก 6 ประการ คือ

1) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์
ไม่เป็นที่รัก ที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

2) คำพูดที่จริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์
ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

3) คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่
รักที่ชอบใจของผู้อื่น - เลือกกาลตรัส

4) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์
ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

5) คำพูดที่จริง ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึง
เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส

6) คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ เป็น
ที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - เลือกกาลตรัส

ลักษณะของพระพุทธเจ้าในเรื่องนี้ คือ ทรงเป็น
กาลวาที สัจวาที ภูตวาที อัถตวาที ธรรมวาทีและ
วินัยวาที

เกี่ยวกับตัวผู้เรียน

พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาการสอนตามความ
สามารถของบุคคลที่เรียนดังนี้

1. รู้คำนึงถึง และสอนให้เหมาะสมตามความ
แตกต่างระหว่างบุคคล

2. ปรับวิธีสอนผ่อนให้เหมาะกับบุคคล แม้
สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคล อาจใช้ต่างวิธี

3. นอกจากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่าง
บุคคลแล้ว ผู้สอนยังจะต้องคำนึงถึงความพร้อม
ความสุกงอม ความแก่รอบแห่งอินทรีย์ หรือญาณ
ที่บาลี เรียกว่า ปริปากะ ของผู้เรียนแต่ละบุคคล
เป็นรายๆ ไปด้วย

4. สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่ง
จะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจนแม่นยำและ
ได้ผลจริง เช่น ทรงสอนพระจูฬปันถก ผู้โง่เขลา
ด้วยการให้นำผ้าขาวไปลูบคลำ การสอนดำเนิน
ไปในรูปที่ให้ผู้รู้สึกว่าผู้เรียน กับผู้สอนมีบทบาทร่วม
กัน ในการแสวงความจริง ให้มีการแสดงความคิด
เห็นโต้ตอบเสรี หลักนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่ง
ปัญญา ซึ่งต้องการอิสรภาพในทางความคิด และ
โดยวิธีนี้เมื่อเข้าถึงความจริง ผู้เรียนก็จะรู้สึก
ว่าได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง และมีความ

ชัดเจนมั่นใจ หลักนี้เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นประจำ และมักมาในรูปการถามตอบ

5. เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจ พิเศษเป็นรายๆ ไปตามควรแก่กาลเทศะ และเหตุการณ์

6. ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อย ที่มีปัญหา

หลักการสอน

เกี่ยวกับตัวการสอน พระพุทธเจ้าทรงมีหลักในการสอนที่ทรงใช้สอนตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ดังนี้

1. ในการสอนนั้น การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่ง การเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อยก็เป็นเครื่องดึงความสนใจ และนำเข้าสู่เนื้อหาได้ พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีเริ่มต้นที่น่าสนใจมาก โดยปกติพระองค์จะไม่ทรงเริ่มสอนด้วยการเข้าสู่เนื้อหาธรรมที่เดียว แต่จะทรงเริ่มสนทนากับผู้ทรงพบ หรือผู้มาเฝ้าด้วยเรื่องที่เขาู้เข้าใจดี หรือสนใจอยู่

2. สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลินไม่ให้ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจ และให้เกียรติแก่ผู้เรียน ให้เขามีความภูมิใจในตัว

3. สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่มุ่งยกตน ไม่มุ่งเสียดสีใครๆ สอนโดยเคารพ คือ ตั้งใจสอน ทำจริง ด้วยความรู้สึกว่าเป็นสิ่งมีค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียน และงานสั่งสอนนั้น ไม่ใช่สักว่าทำ หรือเห็นผู้เรียนโง่เขลาหรือเห็นเป็นชั้นต่ำๆ

4. ใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ สละสลวย เข้าใจง่าย ขอนำพุทธพจน์แห่งหนึ่ง ที่ตรัสสอนภิกษุผู้แสดงธรรมเรียกกันว่า องค์แห่งพระธรรมกถึก มาแสดงไว้ดังนี้ “อานนท์ การแสดงธรรมให้คนอื่นฟัง มิใช่สิ่งที่กระทำได้ง่าย ผู้แสดงธรรมแก่คนอื่น ฟังตั้งธรรม 5 อย่างไว้ในใจ คือ

1. เราจักกล่าวชี้แจงไปตามลำดับ
2. เราจักกล่าวชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ
3. เราจักแสดงด้วยอาศัยเมตตา
4. เราจักไม่แสดงด้วยเห็นแก่อามิส
5. เราจักแสดงไปโดยไม่กระทบตน และผู้อื่น”

ลีลาการสอน

พระพุทธเจ้าทรงมีลีลาในการสอน 4 อย่าง ดังนี้

1. สันทัสสนา คือ อธิบายให้เห็นชัดเจน แจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูให้เห็นกับตา
2. สมาทปนา คือ ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วยชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ
3. สมุตเตชนา คือ ระวังใจให้แกลั้วกล้า บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก
4. สัมปหังสนา คือ ซิลมใจให้เข้มขึ้น ระวัง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับจากการปฏิบัติ

อาจผูกลีลาการสอนของพระพุทธเจ้าเป็นคำสั้นๆ ได้ว่า “แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ระวัง หรือ ชี้ชัด เชิญชวน คึกคัก เบิกบาน”

วิธีการสอนแบบต่าง ๆ

วิธีการสอนแบบต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าในหัวข้อนี้ ผู้เขียนได้กำหนดขอบข่ายตามลักษณะหัวข้อที่พระธรรมปิฎกกล่าวไว้ในหนังสือ *พุทธวิธีการสอน* เพื่อง่ายต่อการจัดลำดับขั้นตอนการทำความเข้าใจ ซึ่งการสอนธรรมะของพระพุทธเจ้ามีวิธีการที่หลากหลาย พระองค์จะทรงพิจารณาจากบุคคลที่กำลังรับฟัง ถ้าบุคคลมีระดับสติปัญญาน้อย ก็จะทรงสอนธรรมะอีกรูปแบบหนึ่ง ผู้มีปัญญา มากก็จะใช้อีกรูปแบบหนึ่ง แต่ถึงจะมีวิธีการสอนที่หลากหลายอย่างไร เมื่อจัดเข้าอยู่ในประเภทแล้ว จำแนกวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าได้ 4 แบบ

1. แบบสากัจฉาหรือวิธีสอนแบบสนทนา

เป็นการสอน โดยใช้วิธีการถามคู่สนทนา เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจธรรมะและความเลื่อมใสศรัทธา วิธีการสอนแบบนี้จะเห็นได้จากการที่พระองค์ใช้โปรดบุคคลในกลุ่มที่มีจำนวนจำกัดที่สามารถพูดตอบโต้กันได้ การสอนแบบนี้จะมีปรากฏในพระไตรปิฎกหลายๆ ที่

เช่นกรณีของปริพพาชกชื่อว่าวัจฉโคตร ที่เข้าไปทูลถามเรื่องความเห็นสุดโต่ง 10 ประการกับพระองค์ และก็ได้มีการสนทนาแบบถาม - ตอบ ในเรื่องดังกล่าวระหว่างปริพพาชกกับพระพุทธองค์ เป็นต้น ในการสอนแบบสากัจฉา จะมีการถามในรายละเอียดได้มากกว่าการสอนแบบทั่วไป เพราะเป็นการให้ข้อมูลต่อกลุ่มชนที่มีจำนวนจำกัด เมื่อพระพุทธองค์แสดงธรรมจบ ผู้ฟังมักจะได้รับคุณพิเศษจากการฟังธรรมโดยวิธีนี้อยู่เสมอ

2. แบบบรรยาย

พระพุทธเจ้าจะทรงใช้ที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชนและพระสาวกเป็นจำนวนมากมารับฟัง ถือว่าเป็นวิธีการที่พระพุทธองค์ใช้มากที่สุดในการแสดงธรรมมีทั้งการแสดงธรรมที่มีใจความยาวและที่มีใจความแบบสั้นๆ ตามแต่สถานการณ์ที่เห็นว่าเหมาะสม เช่นในพรหมชาลสูตร พระองค์ก็ได้บรรยายเกี่ยวกับเนื้อหาของศีลซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ

- 1) ศีลระดับต้นที่เรียกว่า จุลศีล
- 2) ศีลระดับกลางที่เรียกว่า มัชฌิมศีล
- 3) ศีลระดับสูงที่เรียกว่า มหาศีล

และในตอนท้ายก็ทรงแสดงเรื่องทิวาภิวัตน์ หรือปรัชญาของลัทธิต่างๆ ร่วมสมัยพุทธกาลซึ่งมีทั้งหมด 62 ทิวาภิวัตน์ โดยพระพุทธเจ้าทรงนำมาแสดงหรือบรรยาย และชี้ให้เห็นว่าพระพุทธศาสนามีความเห็นหรือมีหลักคำสอนที่ต่างจากทิวาภิวัตน์ทั้ง 62 ประการนี้อย่างไร

3. แบบตอบปัญหา

การสอนแบบตอบปัญหาของพระพุทธเจ้า จะทรงพิจารณาดูลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสม ซึ่งในการตอบปัญหาของพระองค์นั้น จะทรงพิจารณาจากความเหมาะสม ตามลำดับแห่งภูมิรู้ของผู้ถามเป็นสำคัญ เช่น ในเทวดาสังยุตที่มีเทวดาไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “บุคคลให้อะไรชื่อว่าให้กำลัง ชื่อว่าให้วรรณะ ชื่อว่าให้ความสุข ชื่อว่าให้จักขุ ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง”

พระพุทธเจ้าก็ตรัสตอบว่า “บุคคลที่ให้ข้าว ชื่อ

ว่าให้กำลัง ให้ผ้าชื่อว่าให้วรรณะ ให้ยานพาหนะ ชื่อว่าให้ความสุข ให้ประทับชื่อว่าให้จักขุ และผู้ให้ ที่พักชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนผู้พร้าสอนธรรม ชื่อว่าให้อมตะ” ในเนื้อหาดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงลักษณะการสอนแบบตอบปัญหา และแสดงถึงการให้ความหมาย ด้วยการตีความคำถามในขณะเดียวกันด้วย

การสอนแบบตอบปัญหา ท่านแยกประเภทปัญหาไว้ตามลักษณะวิธีตอบเป็น 4 อย่างคือ

- ปัญหาที่ฟังตอบตรงไปตรงมาชัดเจน ไม่อ้อมค้อม (เอกังสพยากรณ์ปัญหา)

- ปัญหาที่ฟังย้อนถามแล้วจึงตอบ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในประเด็นที่ถาม (ปฏิบัติจนาพยากรณ์ปัญหา)

- ปัญหาที่จะต้องแยกคำตอบ คือ แยกตอบทีละประเด็น กรณีปัญหาที่ถามมีลักษณะคลุมเครือ มีคำถามซ้อนกันหลายคำถามจึงต้องแยกตอบเป็นเรื่อง ๆ ไป (วิภังชพยากรณ์ปัญหา)

- ปัญหาที่ฟังยับยั้งเสีย (ฐปณียปัญหา) ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่อง ไร้ประโยชน์อันจักเป็นเหตุให้เขว ยืดเยื้อ สิ้นเปลืองเวลาเปล่า ฟังยับยั้งเสียแล้วชักนำผู้ถามกลับเข้าสู่แนวเรื่องที่ประสงค์ต่อไป

4. แบบวางกฎข้อบังคับ

เป็นการสอนโดยใช้วิธีการกำหนดหลักเกณฑ์ กฎ และข้อบังคับให้พระสาวกหรือสงฆ์ปฏิบัติ หรือยึดถือปฏิบัติด้วยความเห็นชอบพร้อมกัน วิธีการนี้จะเป็นลักษณะของการออกคำสั่งให้ผู้ศึกษาปฏิบัติ ตาม ถือว่าเป็นการสอนโดยการวางระเบียบให้

ปฏิบัติร่วมกัน เพื่อความสงบสุขแห่งหมู่คณะ ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นข้อบังคับให้พระภิกษุได้ปฏิบัติตาม และที่สำคัญกฎข้อบังคับที่พระองค์ทรงบัญญัตินั้นสามารถเป็นตัวแทนของพระองค์ได้ ดังที่ทรงตรัสในวันที่จะเสด็จปรินิพพานว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”

กลวิธีและอุบายประกอบการสอน

1. การยกอุทาหรณ์ และการเล่าเรื่องชาดกประกอบ การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย และการเล่าชาดกประกอบการสอนช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำแม่นยำ เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น

2. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา คำอุปมา ช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม หรือแม้เปรียบเทียบที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรม ก็ช่วยให้เกิดความหนักแน่นเข้าใจ การใช้อุปมานี้ น่าจะเป็นกลวิธีประกอบการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากที่สุด มากกว่ากลวิธีอื่นใด

3. การใช้อุปกรณการสอน ในสมัยพุทธกาล ย่อมไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่าง ๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอน โดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีการจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นมาอย่างกว้าง

ขวาง หากจะใช้อุปกรณ์บ้างก็คงต้องอาศัยวัตถุ
สิ่งของที่มีในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ผู้คน
ใช้กันอยู่

4. การทำเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่าง
หนึ่ง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการทำเป็น
ตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน
เป็นการสาธิตให้ดู แต่ที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติ
นั้นเป็นไปในรูปการเป็นผู้ปฏิบัติที่ดี การสอนโดย
ทำเป็นตัวอย่าง ก็คือ พระจริยวัตรอันดีงามที่เป็น
อยู่โดยปกตินั่นเอง แต่ที่ทรงปฏิบัติเป็นเรื่องราว
เฉพาะก็มี

5. การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความ
หมายใหม่ การเล่นภาษาและการเล่นคำ เป็นเรื่อง
ของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฏิภาณ
ข้อนี้ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถ
ของพระพุทธเจ้าที่มีความรอบรู้ไปทุกด้าน แม้ใน
การสอนหลักธรรมทั่วไป พระองค์ก็ทรงรับเอาคำ
ศัพท์ที่มีอยู่แต่เดิมในลัทธิศาสนาเก่ามาใช้ แต่ทรง
กำหนดความหมายใหม่ ซึ่งเป็นวิธีการช่วยให้ผู้ฟัง
ผู้เรียนหันมาสนใจ และกำหนดคำสอนได้ง่าย เพียง
แต่มาทำความเข้าใจเสียใหม่เท่านั้น และเป็นการ
ช่วยให้มีการพิจารณาเปรียบเทียบไปในตัวด้วยว่า
อย่างไรถูก อย่างไรผิดอย่างไร จึงเห็นได้ว่า คำ
ว่า พรหม พรหมณ์ อริยะ ยัญ ดบะ ไฟ ภูเขา ยัญ
 ฯลฯ ซึ่งคำในลัทธิศาสนาเดิม ก็มีใช้ในพระพุทธ
ศาสนาด้วยทั้งสิ้น แต่มีความหมายต่างออกไปเป็น
อย่างใหม่

6. อุบายเลือกคนและการปฏิบัติรายบุคคล
การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่ศาสนา

ในการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า เริ่มแต่
ระยะแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนาจะเห็นได้
ว่าพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพุทธกิจด้วยพระพุทโธ
บายอย่างที่เราเรียกว่า การวางแผนที่ได้ผลยิ่ง ทรง
พิจารณาว่าเมื่อจะเข้าไปประกาศพระศาสนาในถิ่น
ใดถิ่นหนึ่งควรไปโปรดใครก่อน

7. การรู้จักจังหวะและโอกาส ผู้สอนต้องรู้จัก
ใช้จังหวะและโอกาสให้เป็นประโยชน์

8. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอน
สอนอย่างไม่มีอึดตายัดตันทมาจะ ทิฏฐิเสียให้
เหลือน้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้
เป็นสำคัญ สุดแต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดี
ที่สุด ก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่
กลัวจะถูกดูถูกรู้สึกว่าแพ้ การลงโทษ และให้รางวัล การ
ใช้อำนาจลงโทษ ไม่ใช่การฝึกคนของพระพุทธเจ้า
แม้ในการแสดงธรรมตามปกติ พระองค์ก็แสดงไป
ตามเนื้อหารธรรม ไม่กระทบกระทั่งใคร การสอนไม่
ต้องลงโทษ เป็นการแสดงความสามารถของผู้สอน
ด้วย ในระดับสามัญ สำหรับผู้สอนทั่วไป อาจต้อง
คิดคำนึงว่าการลงโทษ ควรมีหรือไม่ แคไหน และ
อย่างไร แต่ผู้ที่สอนคนได้สำเร็จผลโดยไม่ต้องใช้
อาญาโทษเลย ย่อมถือว่าเป็นผู้มีความสามารถใน
การสอนมากที่สุด ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่าง
ครั้งต่างคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไป ไม่มีที่
สิ้นสุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ
คือ ความสามารถในการประยุกต์หลักวิธีการ และ
กลวิธีต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสมเป็นเรื่องเฉพาะครั้ง
เฉพาะคราวไป

นิเทศอาทิตตปริยายสูตร

ในการพิจารณาพระสูตรนี้ เพื่อทำความเข้าใจ ให้เป็นประโยชน์ในการสอน ความในพระสูตรนี้อาจสรุปได้เป็น 4 ตอน ดังนี้

1. สภาพที่เป็นปัญหา สิ่งที่พระองค์ตรัสว่าลูกเป็นไฟนั้นมี ดังต่อไปนี้

- จักษุ (ตา) รูป จักษุวิญญาณ จักษุสัมผัส จักษุสัมผัสสชาเวทนา

- โสตะ (หู) เสียง โสตวิญญาณ โสตสัมผัส โสตสัมผัสสชาเวทนา

- ฆานะ (จมูก) กลิ่น ฆานวิญญาณ ฆานสัมผัส ฆานสัมผัสสชาเวทนา

- ชิวหา (ลิ้น) รส ชิวหาวิญญาณ ชิวหาสัมผัส ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา

- กาย (โผฏฐัพพะ) กายวิญญาณ กายสัมผัส กายสัมผัสสชาเวทนา

- มนะ (ใจ) ธรรมะ (ความคิดคำนึงต่าง ๆ) มโนวิญญาณ มโนสัมผัส มโนสัมผัสสชาเวทนา

2. สาเหตุ เมื่อกำหนดตัวปัญหาได้ และเข้าใจสภาพของปัญหาแล้ว ก็ค้นหา สาเหตุให้เกิดหรือตัวไฟที่เผาผลาญนั้นต่อไปได้ความว่า สิ่งที่กำลังมานั้น ลูกใหม่ด้วยกิเลส 3 อย่างคือ (1) ราคะ ความอยากได้ ความใคร่ ความติดใจ ความกำหนัด ยินดี (2) โทสะ ความโกรธ ความขัดใจ ความเคียดแค้นชิงชังไม่พอใจต่าง ๆ (3) โมหะ ความหลง ความไม่รู้ไม่เข้าใจสภาพของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

3. ข้อปฏิบัติเพื่อแก้ไข พระพุทธองค์ตรัส

ต่อไปอีกว่า อริยสาวกผู้ได้เรียนรู้แล้ว เมื่อเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมหน่ายในอายตนะภายใน ภายนอก ตลอดถึงเวทนาทั้งหมดเหล่านั้น เมื่อหน่ายก็ย่อมไม่ยึดติด

4. ผล เมื่อไม่ยึดติด ก็หลุดพ้น เมื่อหลุดพ้น ก็เกิดญาณหยั่งรู้ ว่าหลุดพ้นแล้ว เป็นอันสิ้นชาติ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำสิ่งที่จะต้องทำเสร็จสิ้นแล้ว สิ่งที่จะต้องทำเพื่อเป็นอย่างนี้ ไม่มีเหลืออีกเลย

พระธรรมเทศนา อาทิตตปริยายสูตร ที่ทรงแสดงแก่ชฎิล มีข้อควรสังเกตในแง่การสอน ที่เป็นข้อสำคัญ 2 อย่างคือ

- ทรงสอนให้ตรงกับความถนัด และความสนใจของชฎิล พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าไม่ว่าจะทรงแสดงที่ใด และแก่ใครย่อมมีจุดหมายเป็นแนวเดียวกัน คือ มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง แล้วให้มีทัศนคติ และ ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้อง ในทางที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตน และบุคคลอื่น

- ทรงสอนให้ตรงกับระดับสติปัญญา และระดับชีวิตของชฎิล ข้อสำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าทรงคำนึงถึงในการทรงสอน คือ ความยิ่ง และหย่อนแห่งอินทรีย์ของผู้ฟัง ทรงพิจารณาว่าผู้ฟังมีสติปัญญาอยู่ในระดับใด ได้รับการศึกษาอบรมมาในทางใดมากน้อยเพียงไหน ดำรงชีวิตอยู่อย่างไร จะต้องแสดงเรื่องอะไรเขาจึงจะรู้เข้าใจ สามารถนำไปใช้เป็นคุณประโยชน์แก่ชีวิตของเขาได้

ข้อสรุปพระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าที่ควรสังเกต

1. ทรงสอนสิ่งที่เป็นจริง และเป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง
2. ทรงรู้เข้าใจสิ่งที่สอนอย่างถ่องแท้สมบูรณ์
3. ทรงสอนด้วยเมตตา มุ่งประโยชน์แก่ผู้รับคำสอนเป็นที่ตั้งไม่หวังผลตอบแทน
4. ทรงทำได้จริงอย่างที่สอน เป็นตัวอย่างที่ดี
5. ทรงมีบุคลิกภาพโน้มน้าวจิตใจให้เข้าใจลึกลับสนิทสนม และฟังพอใจได้ความสุข ทรงมีหลักการสอน และวิธีสอนยอดเยี่ยม

การนำไปใช้

พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสอนที่หลากหลายวิธี ด้วยเนื้อหาที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ฟัง โดยทรงนำเอาเนื้อหาต่างๆ มาสอน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจแก่ผู้ฟัง ทรงมีการเริ่มต้นจากสิ่งที่เห็นได้ง่ายไปสู่สิ่งที่เห็นได้ยาก หรือสอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม สอนลุ่มลึกไปตามลำดับ สอนให้ผู้ฟังรู้จริงเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น สอนตรงตามเนื้อหาต่างๆ สอนมีเหตุมีผล สอนเฉพาะในสิ่งที่จำเป็นและเหมาะสมกับผู้ฟัง สอนในสิ่งที่จำเป็น ประโยชน์ สอนอย่างรับรองผลและสอนครบตามหลักคำสอนของศาสนา

พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีสอนที่เหมาะสมกับแต่ละคน โดยทรงคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ทรงปรับรูปแบบการสอนอยู่เสมอ คำนึงถึงความ

พร้อมของผู้ฟังเป็นเกณฑ์ เปิดโอกาสให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี พร้อมกับแนะนำให้ผู้ฟังลงมือปฏิบัติธรรมด้วยตัวของเขาเอง ให้ความสนใจต่อผู้ฟังเป็นรายๆ ไปและทรงเปิดโอกาสให้แก่ผู้ฟังที่ด้อยโอกาส และทุพพลภาพ

พระพุทธเจ้าทรงมีลีลาการสอนที่เหมาะสมกับสถานการณ์และสภาพแวดล้อม โดยพระองค์ทรงรู้จักการเริ่มต้นในการสอน การสร้างบรรยากาศในการสอน สอนมุ่งไปสู่หลักเนื้อหา สอนโดยเคารพ สอนโดยอาการอันสุภาพ สอนด้วยความละมุนละม่อม สอนด้วยวิธีการที่รุนแรง และสอนอย่างประนีประนอมขอร้อง

พระพุทธเจ้าทรงปรับรูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับสถานการณ์และผู้ฟัง โดยทรงจัดรูปแบบการสอนตามจริตของผู้ฟัง คือ ทรงสอนแบบสนทนา หรือแบบธรรมสาส์กัจฉา แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา แบบวางกฎข้อบังคับ แบบยืนยันไปข้างเดียว แบบแยกแยะประเด็นต่างๆ ให้ชัดเจน แบบปฏิปุจฉา คือ ย้อนถามคำถามต่อผู้ฟังอีกครั้งหนึ่ง ก่อนแล้วค่อยตอบ แบบหยุดพักปัญหาไว้ และสอนแบบยกอุปมาอุปไมยขึ้นมาเปรียบเทียบ

พระพุทธเจ้าทรงใช้กุศโลบายที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการสอนแต่ละครั้ง กล่าวคือการยกตัวอย่างมาประกอบการสอน ใช้อุปกรณ์ต่างๆ ลงมือปฏิบัติเป็นตัวอย่างให้ผู้ฟังเห็นดีด้วยแล้วทำตาม ใช้ภาษาเล่นคำต่างๆ เพื่อให้ผู้ฟังเกิดปัญญาขึ้น เลือกสรรบุคคลที่จะทรงสอน รู้จักใช้จังหวะและโอกาสอันเหมาะสม มีอุปมายอันยืดหยุ่น และทรง

ประธานรางวัลให้ผู้ฟังที่ทำดีและลงโทษผู้กระทำผิดตามสมควรแก่ฐานะ จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสอนจริยธรรมที่หลากหลายเพื่อความเหมาะสมแก่บุคคลและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเราสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับการสอน หรือการปลูกฝังจริยธรรมแก่สังคมในปัจจุบันได้

คณะครูอาจารย์ตามสถานศึกษาของไทย ควรที่จะได้ศึกษาวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าให้เกิดความเข้าใจ ชัดเจน แจ่มแจ้ง แล้วเลือกคัดวิธีการสอนของพระพุทธองค์ มาพัฒนาเพื่อจะสอนนักเรียน คือ ครูต้องมีความรู้ ในเนื้อหาวิชาที่สอนมากกว่านักเรียนหลายเท่า ความรู้ที่ครูเคย

ศึกษาเล่าเรียนมา อาจลืมได้ ถ้าไม่พยายามศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ความรู้จะค่อยๆ หดสั้นเข้า เหลือเพียงความรู้เท่าระดับชั้นที่สอนเท่านั้น เมื่อครูกับนักเรียนมีความรู้พอกๆ กัน แล้วจะสอนให้ได้ผลดีอย่างไร ครูจึงควรศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอทุกด้าน และทุกระดับของการศึกษา ให้เป็นผู้พร้อมที่จะสอน ไม่ใช่สอน โดยการบอกให้จดจำจากตำรา ซึ่งครูในสมัย 2,500 ปีเศษมาแล้ว ก็ยังไม่ทำ ในที่นี้ไม่ได้ประสงค์ จะให้ครูไทยของเราเป็นสัตพัญญุ เหมือนพระพุทธเจ้า เพียงแต่ให้มีความพร้อมในการสอนเพื่อการศึกษาของไทยจะได้รับการพัฒนาต่อไป

พระครูสุตกิจวารคุณ

(พระมหา ดร.บุญหลาย รัตนสันเทียะ)

บรรณานุกรม

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2544). **พุทธวิธีในการสอน**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมมิก.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จูฑิตญาโณ). (2542). **พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร
: พรศิวการพิมพ์.

วศิน อินทสระ. (2538). **พุทธวิธีในการสอน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

โพธิปัญญา

ความหมาย

โพธิปัญญา (Bothipanya) เป็นผลที่เกิดจากการเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน อยู่บนฐานของความจริงตามธรรมชาติ ทำให้มนุษย์รู้จัก และเข้าถึงธรรมชาติ และความเป็นจริง อยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยความสงบ เย็นและเป็นประโยชน์ ทำให้ค้นพบวิธีการดับทุกข์ หมดปัญหา และหมดความทุกข์ โดยสิ้นเชิง ก้าวสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ความเป็นมา

การเรียนรู้ที่ดีที่สุดของมนุษย์เป็นการเรียนรู้ที่นำไปสู่ความสะอาด สว่าง สงบ สู่ความเป็นจริงตามธรรมชาติและเป็นสัจธรรม ในทางพระพุทธศาสนา ที่เชื่อมโยงกับการจัดการศึกษาแนวพุทธ เราถือว่าการเรียนรู้ที่เข้าถึงความเป็นจริงอันประเสริฐสู่การดับทุกข์ทั้งปวงซึ่งต้องใช้ปัญญาที่เฉียบแหลม จิตใจที่ตั้งมั่น และความประพฤติกฎที่ต้อง เป็นเครื่องมือนำพามนุษย์มุ่งสู่ความสงบ เย็น และเป็นประโยชน์ ซึ่งถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สูงที่สุดที่สามารถนำพามนุษย์มุ่งสู่การเข้าถึงโพธิปัญญา

ดังนั้น โพธิปัญญา จึงเป็นปัญญาที่ทำให้มนุษย์เข้าใจ และเข้าถึงความเป็นจริงของธรรมชาติ อยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยความสงบ เย็น และเป็นประโยชน์ ทำให้ผู้ค้นพบมีทุกข์น้อย หมดปัญหา และหมดความทุกข์โดยสิ้นเชิงได้ในที่สุด นอกจากนี้ในการเจริญและพัฒนาเพื่อให้เข้าถึงโพธิปัญญา จะก่อให้เกิดสิ่งดีงามมากมาย เช่น ความรัก ความเมตตา อันไม่มีเงื่อนไข สู่ความประพฤติกฎที่ต้องดีงาม จิตใจที่ตั้งมั่น และปัญญาที่เฉียบแหลม

กายและจิต : ปฐมบทของการเข้าถึงโพธิปัญญา

มนุษย์ ประกอบด้วย กายและจิต กาย เป็นวัตถุ หรือรูป จิตไม่ใช่วัตถุ จิต เป็นส่วนที่รู้ รู้สึกซึ่งความสุข ความทุกข์ ชอบ ไม่ชอบ จำได้หมายรู้ ติดตาม เจตนา และบงการให้กายทำตามความปรารถนาของจิต จิตจึงมีอำนาจเหนือกาย ดังนั้น กายที่ไม่มีจิตจึงเป็นกายที่ขาดความสมบูรณ์ของความเป็นมนุษย์ ขณะเดียวกัน ถ้ากายแตกดับ จิตไม่สามารถตั้งมั่นอยู่ได้ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นสภาพซึ่งอาศัยซึ่งกันและกัน แต่จิตมีอำนาจเหนือกาย ดังคำกล่าวที่ว่า จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว ดังนั้น ถ้ากายและจิตสามารถทำงานเป็นหนึ่งเดียวกันก็จะเป็นปฐมบทของการเข้าถึงโพธิปัญญาได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนสู่การดำรงตนให้มีลักษณะของความสะอาด สว่าง สงบ และทำให้มนุษย์รู้และเข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่งในที่สุด

วิถีแห่งการพัฒนาโพธิปัญญา

วิถี หมายถึง หนทาง แนวทาง เมื่อใช้ในเชิงของวิถีแห่งการพัฒนาโพธิปัญญา จึงหมายถึงแนวทางที่ทำให้มนุษย์พัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เป็นการพัฒนามนุษย์ให้สามารถเข้าถึงความเป็นจริงของธรรมชาติ

มนุษย์สมัยปัจจุบัน ใช้วัตถุเป็นเครื่องมือในการพัฒนาความเจริญก้าวหน้า และความสุขสะดวกสบายให้เกิดในตน เนื่องจากความคิดทางวัตถุ ซึ่งเป็น การมองสิ่งต่างๆ เป็นวิทยาศาสตร์ จึงทำให้

เข้าไปสู่ลัทธิวัตถุนิยม บริโภคนิยม ขาดมิติการมองทางจิตวิญญาณ ทำให้มิติทางจิตวิญญาณหายไป เมื่อมนุษย์ขาดมิติการมองทางจิตวิญญาณหรือขาดการมองสิ่งต่างๆ ในทางลึก มีแต่มิติการมองกระบวนการทางจิตวิญญาณในทางแบนราบ จึงค้นหาความสะดวกสบายทางวัตถุ ไม่มีความสุขที่แท้จริง มีสภาวะความเครียด และมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบน เกิดความไม่สมบูรณ์ในตนเอง ทำให้ต้องไปหาความสุขจากภายนอกมาเติมเต็ม เช่น การหันไปหาความฟุ่มเฟือย ยาเสพติด และความรุนแรง ซึ่งปัญหาเหล่านี้คงแก้ไขไม่ได้ トラบไคที่มนุษย์ยังหาความสุขอยู่กับการเสพความสุขที่เกิดจากสิ่งต่างๆ ที่เป็นวัตถุนิยม ซึ่งส่งผลสู่การเป็นโรคพร่องทางจิตวิญญาณ

ในเมื่อความพร่องทางจิตวิญญาณมีมากขึ้นเรื่อยๆ จึงถือเป็นวิกฤตการณ์ของมนุษย์ในปัจจุบันที่ต้องเผชิญ ดังนั้น การศึกษาที่ถูกต้องสมบูรณ์จึงเป็นทางเลือกที่สามารถนำพามนุษย์ผ่านพ้นวิกฤตดังกล่าว กระบวนการจัดการศึกษาจึงต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้อง และต้องมองกระบวนการการจัดการศึกษาให้เป็นไปเพื่อการพัฒนาจิตวิญญาณ ถือเป็นวาระที่สำคัญของการพัฒนามนุษย์เพื่อนำไปสู่การพัฒนาให้ตนเองเกิดความสมบูรณ์ในตน ในลักษณะที่ก่อให้เกิดความสะอาด สว่าง สงบ ในตนเองและทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น ซึ่งวิถีทางการพัฒนาดังกล่าว คือ **วิถีทางการพัฒนาโพธิปัญญา**

การค้นพบวิถีทางการพัฒนาตนเองของมนุษย์นั้นมีหลายส่วนหลายองค์ประกอบ ซึ่งองค์ประกอบ

ที่ถือเป็นกระบวนการพัฒนาตนเองไปสู่วิถีทางการพัฒนาโพธิปัญญา ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ

องค์ประกอบที่ 1 : องค์ประกอบด้านความประพฤติในการอยู่ร่วมกันอย่างถูกต้อง

การแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ ในการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่เป็นกายภาพ หรือ วัตถุ ได้แก่ ดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม การใช้ทรัพยากรต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม สามารถใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า ในการสังเกตสิ่งต่างๆ รอบตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถดูแลรักษาความสะอาดทางกายได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ ในด้านความประพฤติในการอยู่ร่วมกันอย่างถูกต้องในทางการพัฒนาทักษะทางสังคม หรือการแสดงออกของตนเองเวลาอยู่ร่วมกับคนอื่นนั้น ถือเป็นความสามารถในการแสดงพฤติกรรมที่เป็นลักษณะของความสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ใช้กาย วาจา ได้อย่างสร้างสรรค์ มีวินัย และความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย และสามารถปฏิบัติตามกิจกรรมเสร็จทันตามเวลาที่กำหนด ซึ่งในที่นี้คือ คีล (morality)

องค์ประกอบที่ 2 : องค์ประกอบด้านการทำจิตใจให้สงบ

การทำจิตใจให้สงบ เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่เป็นการแสดงออกทางด้านจิตใจในขณะปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ เพราะจิตใจที่สงบทำให้เข้าถึงความจริงหรือปัญญาได้ง่าย และในการพัฒนาจิตใจ

ให้สงบ ต้องอาศัยสมาธิเป็นตัวแกนในการฝึก และมีบทบาทตามเจตจำนงที่ตนเองพึงพอใจ ซึ่งองค์ประกอบด้านการทำจิตใจให้สงบ เป็นส่วนสำคัญของการพัฒนา และใช้สติปัญญาในการกำกับความประพฤติของตนเองให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งในที่นี้ คือ สมาธิ (concentration) ซึ่งสามารถแบ่งแยกเป็นด้านย่อยๆ ได้ 3 ด้าน คือ

(1) ด้านคุณภาพจิต ได้แก่ การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันสิ่งของให้กับผู้อื่น

(2) ด้านสมรรถภาพจิต ได้แก่ การมีความเพียรพยายาม มีเหตุมีผล และความกระตือรือร้นในการปฏิบัติกิจกรรม

(3) ด้านสุขภาพจิต ได้แก่ ความร่าเริงแจ่มใส อารมณ์ดี และสงบสุขเสมอ

องค์ประกอบที่ 3: องค์ประกอบด้านปัญญา
 การเข้าถึงปัญญา (wisdom) ที่เป็นเรื่องของ การรู้และเข้าใจความเป็นจริงของธรรมชาติทั้งหมดว่าสามารถเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน ทำให้คลายจากความยึดมั่นถือมั่นในตน เป็นความสามารถของมนุษย์ในการเรียนรู้ การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ดังนั้น การที่มนุษย์เกิดความรู้และเข้าใจในธรรมชาติ มีทักษะกระบวนการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ และสามารถจัดการกับความรู้ได้อย่างรอบด้าน สิ่งที่เป็นผลที่ตามมาจะก่อให้เกิดความพอประมาณ ในตนในการดำเนินชีวิต สามารถดำเนินชีวิตด้วยความพอดี พอประมาณ ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป มนุษย์จะสามารถดำเนินชีวิตโดยไม่

เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ยึดมั่นอยู่บนฐานของปัญญาที่มีลักษณะพอดีพองามในลักษณะทางสายกลาง มีเหตุผลของการดำเนินชีวิต ซึ่งสามารถใช้ปัญญาในการพิจารณาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนจนคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ ตลอดถึงการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวในการดำเนินชีวิต ด้วยการเตรียมตัวให้สามารถพร้อมรับกับผลกระทบ หรือการเปลี่ยนแปลงรอบด้าน สามารถเตรียมพร้อมตนเองเพื่อรับมือกับการแก้ปัญหาต่างๆ โดยไม่ประมาท

จุดเริ่มต้นของการเข้าถึงโพธิปัญญา

การเข้าถึงโพธิปัญญานั้น เป็นเรื่องของความปกติของมนุษย์ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ในระยะหลังมีผู้ศึกษาโดยอาศัยวิทยาศาสตร์เข้ามาค้นหาคำตอบที่เป็นความจริงตามธรรมชาติ แต่ก็ไม่สามารถเข้าถึงได้มากนัก โดยอาจจะมีการตั้งคำถามในเรื่องของคุณค่า ความหมาย หรือจุดมุ่งหมายของการเข้าถึงโพธิปัญญา ซึ่งถือเป็นเรื่องเหนือวิสัยที่จะสรุปได้ โดยมักจะกล่าวไปในทางของการกำหนดพิธีกรรมที่เกี่ยวกับจิต บางท่านอาจพูดถึงเรื่องโพธิจิต ซึ่งถือได้ว่า โพธิจิตเป็นส่วนย่อยของการเข้าถึงโพธิปัญญา ดังนั้นจุดเริ่มต้นของหนทางการเข้าถึงโพธิปัญญา จึงเป็นการที่มนุษย์ลดความเห็นแก่ตัวลง เพราะการที่มนุษย์คิดถึงแต่เรื่องของตนเอง มนุษย์จะเผชิญหน้ากับโลกที่มีแต่การแย่งชิงกัน จึงมีแต่ความทุกข์ เมื่อมนุษย์เผชิญหน้ากับความทุกข์โดยอาศัยเพียง

กลไกป้องกันตัวเองกับอำนาจของความคิดเห็นที่ไม่ถูกต้อง (อวิชชา) การกระทำดังกล่าวสามารถนำมนุษย์ให้วนเวียนอยู่ในความทุกข์ และไม่สามารถเข้าถึงปัญญาในชั้นโพธิ์ได้เลย

อย่างไรก็ดี มนุษย์มีศักยภาพอันพิเศษของจิตที่สิ่งมีชีวิตชนิดอื่นไม่มี คือ การมองกลับมาดูภายในของตนเอง แต่น่าเสียดายว่า มนุษย์หลายคนไม่เคยใช้ความสามารถดังกล่าว เวลาที่มีปัญหาหรือเกิดความทุกข์ มนุษย์สามารถตั้งคำถาม และบอกตนเองได้ว่า ชีวิตไม่ได้เกิดมาเพื่ออยู่กับความทุกข์ ความหมายของชีวิตไม่ได้อยู่ตรงนี้ น่าจะอยู่ที่สิ่งตรงกันข้าม คือความสุขสงบเย็น และเป็นประโยชน์ เพียงการตั้งคำถามในเชิงบวกและรู้เข้าใจธรรมชาติ มนุษย์ก็สามารถหาหนทางแห่งการเข้าถึงโพธิ์ปัญญาได้อย่างไม่ยากเย็น ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าถึงโพธิ์ปัญญา

ไตรสิกขา: เครื่องมือสำคัญที่สุด 3 ประการ ที่นำมนุษย์เข้าถึงโพธิ์ปัญญา

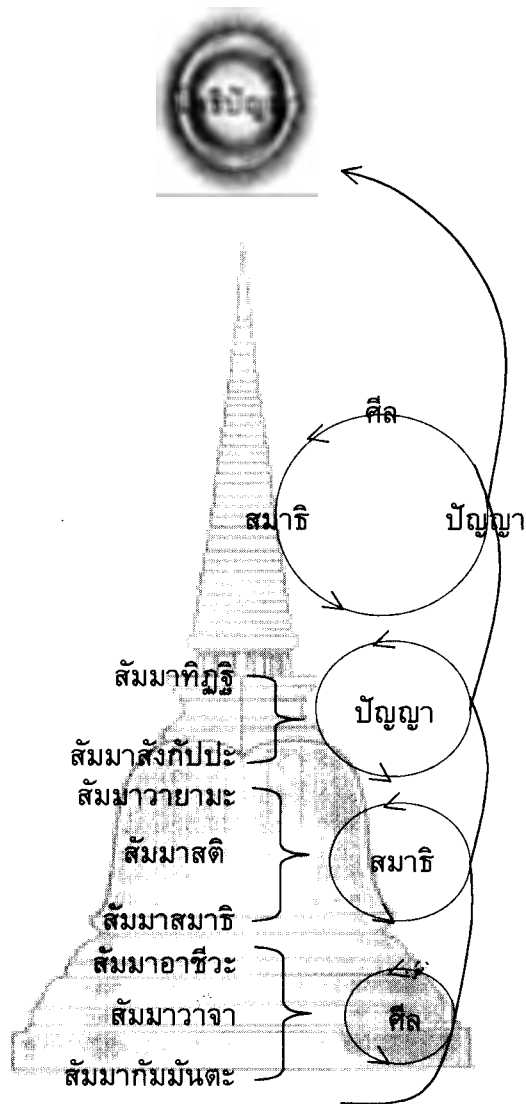
มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์จึงควรอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นแนวคิดส่วนใหญ่ของมนุษย์ทางซีกโลกตะวันออก ซึ่งต่างจากมนุษย์ทางซีกโลกตะวันตกที่ต้องการเอาชนะธรรมชาติ ควบคุมธรรมชาติ และต้องการพิชิตธรรมชาติในที่สุด ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ที่มนุษย์ต้องคิดแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างไม่รู้จักจบสิ้น และสามารถทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตของตนไปสู่ความวิฤติ ดังนั้น มนุษย์จึงต้องแสวงหาแนวทางที่จะทำให้ตนเองหลุดพ้นจาก

วิฤติดังกล่าว เครื่องมือสำคัญที่มนุษย์สามารถนำตนเองให้ปลอดและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ คือ หลักไตรสิกขา ที่เป็นกระบวนการปฏิบัติในการเรียนรู้ของมนุษย์ในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ และเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองทั้งทางกาย วาจา จิตใจให้ตั้งงามยิ่งขึ้นไป จนบรรลุจุดหมายสูงสุด มงคลประกอบ 3 ส่วน ดังนี้

1. ศีลสิกขา (ศีล) คือ ความปกติ ถูกต้องของการประพฤติ ปฏิบัติ แสดงออกมาให้เห็น บ่งบอก ระดับความเป็นคนมีวินัย
2. สมาธิสิกขา (สมาธิ) คือ ความตั้งมั่นของจิตใจที่มีความพร้อมทางคุณธรรม เป็นเรื่องของคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต เป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาปัญญา
3. ปัญญาสิกขา (ปัญญา) คือ รู้และเข้าใจ และเรื่องของการคิด รู้และเข้าใจเรื่องอะไร เป็นความรอบรู้ที่ต้องเกิดจากการคิดที่ถูกต้องเป็นต้น

เมื่อปัญญาดีด้วยการคิดที่ถูกต้อง จะก่อให้เกิดการรู้และเข้าใจที่ถูกต้อง ส่งผลให้เกิดความประพฤติที่ถูกต้อง จากความประพฤติที่ถูกต้อง ส่งผลให้จิตใจตั้งงาม จิตใจที่ตั้งงามบริสุทธิ์ ตั้งมั่นควรแก่การทำงาน จะส่งผลไปสู่ปัญญาที่เฉียบแหลม ดังนั้น เมื่อมนุษย์ต้องถูกฝึกเรื่องความประพฤติ (ศีล) ถูกฝึกเรื่องจิตใจ (สมาธิ) และถูกฝึกเรื่องความรู้ ความคิด และการปฏิบัติ (ปัญญา) ทั้งหมดนี้ นำไปสู่การเข้าถึงโพธิ์ปัญญา ในลักษณะที่ดำเนินถึงชีวิตมนุษย์เป็นสำคัญ

ภาพที่ 1 ระบบไตรสิกขาสู่การเข้าถึงโพธิปัญญา

โพธิปัญญากับการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนที่สามารถนำพามนุษย์เข้าถึงโพธิปัญญา คือ การจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธ หมายถึงการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และแนวทางการดำเนินชีวิต (Buddhist way of life) ที่เป็นทางสายกลางที่เชื่อมโยงหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ในการดำเนินชีวิต มุ่งเน้นให้เข้าใจ

ธรรมชาติและชีวิตอย่างแท้จริงโดยสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ทั้งในเรื่องการกิน การอยู่ การฟังเป็น ส่งผลให้ผู้ศึกษาและปฏิบัติตามมีความสุข พร้อมๆ กับช่วยให้คนรอบข้าง และสังคมมีความสุข

การจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธ เป็นการจัดการเรียนการสอนที่สามารถนำพามนุษย์เข้าถึงโพธิปัญญาได้ โดยมีกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่มีลักษณะของการเชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม ที่มีหลักไตรสิกขาเป็นแกนกลางของกระบวนการเรียนการสอน คำนี้ถึงกระบวนการที่กำหนดให้ครูออกแบบสิ่งแวดล้อมและจัดบรรยากาศ(ปรโตโมหะ) ที่เป็นกัลยาณมิตร เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมุ่งศึกษา แก้ปัญหา หรือแสวงหาความรู้อย่างเป็นองค์รวม เพื่อพัฒนา นักเรียนอย่างรอบด้าน ด้วยวิถีวัฒนธรรมแสงปัญญา ซึ่งเรียกวิธีการจัดการเรียนการสอนนี้ว่า การจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะ (Buddhist instruction model) ซึ่ง กิตติชัย สุชาติโนบล เป็นผู้พัฒนาขึ้น และได้แบ่งขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. **ขั้นสร้างศรัทธา (confidence building)** เป็นขั้นที่เตรียมผู้เรียนเพื่อให้เกิดความเชื่อและความรู้สึกซาบซึ้ง ซึ่งเกิดจากความมั่นใจในเหตุผลเท่าที่รู้เห็น มั่นใจว่าเป็นไปได้ มีคุณค่า และมั่นใจว่าสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนรู้ที่

ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ กิจกรรมที่ส่งเสริมการทดลองปฏิบัติจนประจักษ์ความรู้อย่างแท้จริงด้วยตนเอง กิจกรรมการสนทนาซักถาม การอภิปรายเพื่อนำเข้าสู่บทเรียน พร้อมทั้งเตรียมบุคลิกภาพครูที่เป็นกัลยาณมิตร สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เรียน โดยการแสดงความรัก ความเมตตา ความจริงใจ ต่อผู้เรียน ใช้น้ำเสียงที่นุ่มนวล ไพเราะอ่อนหวาน ถามคำถามกระตุนให้ผู้เรียนตระหนักและเห็นความสำคัญของสิ่งที่เรียนจนเกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้ พร้อมทั้งจัดสิ่งแวดล้อม และบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสมกับเนื้อหาสาระที่เรียนเพื่อความเจริญงอกงามแห่งปัญญา (ปรโตโมสะ)

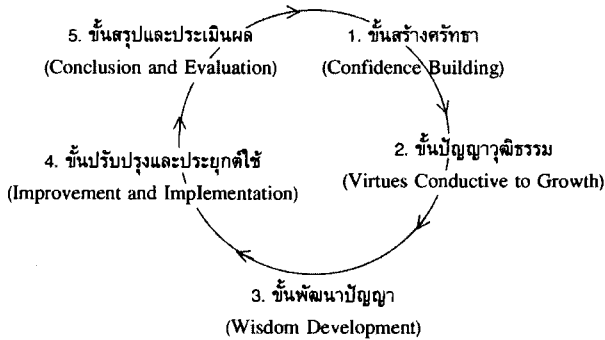
2. **ขั้นปัญญาวัชธรรม (virtues conducive to growth)** เป็นขั้นที่ครูอธิบายและกำหนดหลักการ กฎเกณฑ์ในการเรียน เตรียมกิจกรรมการเรียน หรือให้ผู้เรียนร่วมกันเสนอหลักการ กฎเกณฑ์ต่างๆ ที่ตนเอง จะปฏิบัติในระหว่างการเรียนรู้ พร้อมทั้งแบ่งกลุ่มผู้เรียนให้เหมาะสมกับกิจกรรม และจัดเตรียมสื่อ อุปกรณ์ และแหล่งเรียนรู้ที่จะใช้ในการเรียนรู้อย่างเหมาะสมเพียงพอกับจำนวนผู้เรียน

3. **ขั้นพัฒนาปัญญา (wisdom development)** เป็นขั้นที่ใช้กระบวนการคิดโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) ในการพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรม การศึกษา ค้นคว้าทดลอง สืบเสาะหาความรู้ โดยใช้ทักษะกระบวนการแก้ปัญหา ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ กระบวนการกลุ่ม การศึกษาออก

สถานที่ การเก็บรวบรวมข้อมูล การจดบันทึกข้อมูล การแก้ปัญหาตามแนวทางอริยสัจ การเรียนรู้อย่างมีความสุข สงบ เย็น พร้อมทั้งส่งเสริมกิจกรรม อภิปรายกลุ่มเกี่ยวกับความรู้และข้อคิดเห็นที่ได้จากการปฏิบัติกิจกรรม โดยสนับสนุนให้ผู้เรียนนำเสนอผลงานต่อชั้นเรียน

4. **ขั้นปรับปรุงและประยุกต์ใช้ (improvement and implementation)** เป็นขั้นที่ผู้เรียนปรับปรุงพัฒนางาน เพื่อนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้ ไปใช้แก้ปัญหาในสถานการณ์จำลองหรือชีวิตจริงสู่ความสำเร็จในการเรียนหรือการปฏิบัติกิจกรรม มีความพอใจ ความเพียรพยายาม มีความกระตือรือร้น มีจิตใจจดจ่อและใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญสิ่งที่ได้เรียนรู้อย่างรอบคอบ และนำเสนอองค์ความรู้ในลักษณะที่สร้างสรรค์ในรูปของการจัดทำเป็นแผนผัง mind map หรือโครงการ เป็นต้น

5. **ขั้นสรุปและประเมินผล (conclusion and evaluation)** เป็นขั้นที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสรุปความรู้ และประเมินผลงานของตนเองหรือกลุ่ม โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงผลงาน จัดป้ายนิเทศ จัดนิทรรศการที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันหรือให้ทำกิจกรรมร้องเพลง สรุปบทเรียน อภิปรายสรุป ประเมินชิ้นงาน ทำแบบทดสอบ จัดเก็บผลงานในแฟ้มสะสมงาน ซึ่งขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่เรียนรู้และความเหมาะสม

ภาพที่ 2 ขั้นตอนการจัดการเรียนการสอนแบบ
พุทธะเพื่อการเข้าถึงโพธิปัญญา

ตัวอย่างแผนการจัดการเรียนการสอนแบบ พุทธะเพื่อพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงโพธิปัญญา

วิชาวิทยาศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
เรื่อง จรวดสู่อวกาศได้อย่างไร เวลา 2 ชั่วโมง

ขั้นที่ 1 ขั้นสร้างศรัทธา

1. นักเรียนสวดมนต์เพื่อชำระจิตใจให้บริสุทธิ์
ฝึกสมาธิก่อนเรียน และถามคำถามเพื่อให้เกิด
ความตระหนัก และศรัทธาต่อการเรียนรู้เนื้อหา
เรื่องจรวด

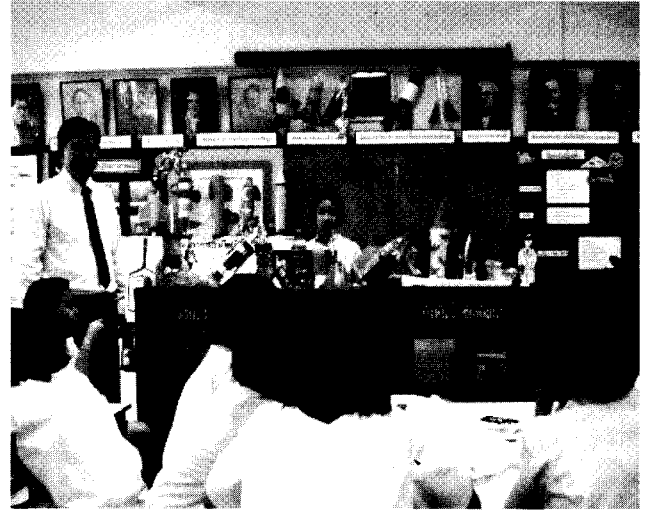
ขั้นที่ 2 ขั้นปัญญาวัชรธรรม

2. นักเรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 6 คน และเสนอ
แนะเกี่ยวกับหลักการ กติกา และวิธีการเรียนรู้

ขั้นที่ 3 ขั้นพัฒนาปัญญา

3. นักเรียนค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับ “จรวด
สู่อวกาศ” จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ตามความสนใจ

4. นักเรียนนำเสนอผลงาน เกี่ยวกับผลของ
การทดลองเรื่องจรวดสู่อวกาศ พร้อมทั้งร่วมกัน
อภิปรายถึงสิ่งที่ได้จากการปฏิบัติกิจกรรม

ภาพที่ 3 การนำเสนอผลงานต่อชั้นเรียน

ขั้นที่ 4 ขั้นปรับปรุงและประยุกต์ใช้

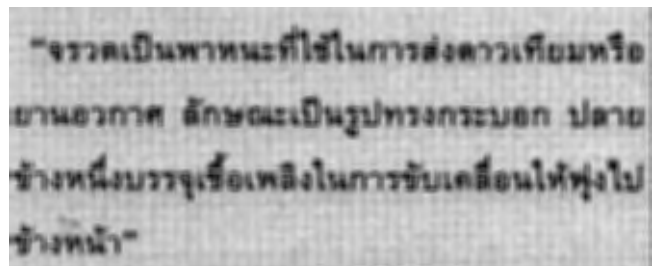
5. นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์งาน
และปรับปรุงผลงานให้สมบูรณ์

6. นักเรียนทำสมุดภาพอธิบายเรื่องเกี่ยวกับ
จรวดสู่อวกาศ และประดิษฐ์จรวดขวดน้ำ

7. ครูจัดการแข่งขันจรวดขวดน้ำ เป็น
กิจกรรมเสริมนอกชั้นเรียน

ขั้นที่ 5 ขั้นสรุปและประเมินผล

8. นักเรียนร่วมกันสรุปความรู้ที่ได้จากการ
เรียนเกี่ยวกับจรวดสู่อวกาศในครั้งแรก (2 ชั่วโมง)
ดังนี้

9. นักเรียนร่วมกันสรุปข้อคิดแนวพุทธ เพื่อ
ให้นักเรียนเข้าถึงโพธิปัญญา ซึ่งสรุปได้ว่า

“จรวดเป็นพาหนะที่นำเราไปสู่อวกาศ เปรียบเสมือนธรรมะ คือเป็นเครื่องรื้อนำทางให้เราพบแสงสว่างที่นิรันดร์”

10. นักเรียนร่วมกันประเมินผลงาน พร้อมทั้งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

การจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะ เพื่อเข้าสู่โพธิปัญญา

โพธิปัญญา เป็นผลที่สามารถทำให้มนุษย์บรรลุสัจธรรมของชีวิต จนทำให้เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน อยู่บนฐานของความจริงตามธรรมชาติ ทำให้มนุษย์รู้จักและเข้าถึงธรรมชาติ และความเป็นจริงของธรรมชาติ อยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยความสงบเย็นและเป็นประโยชน์ ซึ่งมนุษย์ควรพัฒนาตนเองโดยใช้สติปัญญาที่เป็นทรัพย์อันประเสริฐนำตนเองให้เข้าถึงโพธิปัญญา

ภาวะของการเข้าถึงโพธิปัญญาเป็นสิ่งดีงาม มนุษย์จะค่อยๆ เข้าถึงโพธิปัญญาไปที่ละย่างก้าวของรัศมีที่แผ่ออกทุกทิศทาง การจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะจะช่วยฝึกฝนให้ผู้เรียนเข้าถึงโพธิปัญญา โดยผู้เรียนจะเรียนรู้สาระการเรียนรู้ต่างๆ ผ่านการฝึกฝนในเรื่องความประพฤติที่ถูกต้องจิตใจที่มั่นคงดีงาม และปัญญาที่เฉียบแหลม เมื่อผู้เรียนฝึกกระบวนการผ่านการจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะเป็นเวลานานๆ ผู้เรียนจะมีกระบวนการ

เรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองเป็นทักษะกระบวนการ เมื่อมีทักษะกระบวนการที่ดี ก็จะเป็นนิสัยถาวร และเป็นวิถีชีวิต ในที่สุดก็จะพัฒนาตนเองให้ก้าวอย่างสุโพธิปัญญาจากรศมีด้านนอกสู่ใจกลางของความสะอาด สว่าง สงบ ของโพธิปัญญา และถ้ามนุษย์มีสติอยู่ทุกขณะจิตในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ แล้ว มนุษย์จะไม่กระทำการใดๆ ที่ก่อให้เกิดความเสียหาย เสียใจ หรือเป็นทุกข์ มนุษย์จะมีแต่ความสุข สงบ เย็น

ดังนั้น สติจึงมีความสำคัญที่จะป้องกันไม่ให้นักเรียนเกิดศรัทธาโดยขาดเหตุผล ซึ่งจะนำไปสู่หนทางที่ผิดพลาด เพราะเชื่อถือโดยขาดการใช้สติปัญญาควบคุม ถ้ามนุษย์เชื่อและศรัทธาโดยใช้ปัญญาพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องดีงาม จะสามารถนำมนุษย์ไปสู่คุณธรรมที่ดีงาม มีความเกรงกลัวต่อสิ่งไม่ดีดีงาม หรือการกระทำที่ไม่ถูกต้องทั้งต่อหน้าและลับหลัง มนุษย์ก็จะเข้าถึงความเป็นจริงของธรรมชาติแห่งโพธิปัญญา ซึ่งในวงการศึกษานักการศึกษา ครู อาจารย์ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดการศึกษาเพื่อให้นักเรียนสามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตอย่างมีสติ เพื่อพัฒนามนุษย์ให้สามารถดำเนินชีวิตและ ก้าวเดินอย่างมั่นคง ถูกต้อง เพื่อนำพาตนเองสู่ความสะอาด สว่าง สงบ ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของการเข้าถึงโพธิปัญญาอย่างแท้จริง

กิตติชัย สุธาสิโนบล

บรรณานุกรม

- กิตติชัย สุชาติโนบล. (2555). **การจัดการเรียนการสอนตามแนวพุทธก้าวสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์**. ราชบุรี: ธรรมรักษ์การพิมพ์.
- _____. (2554). “การจัดการเรียนการสอนแบบพุทธะ,” **วารสารวิจัยทางการศึกษา**. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 5 (2): ตุลาคม 2553 – มีนาคม 2554.
- _____. (2553). “การจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนเข้าถึงโพธิปัญญา,” **วารสารวิจัยทางการศึกษา**. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 5 (1): เมษายน 2553 – กันยายน 2553.
- ประเวศ วะสี. (2547). **ธรรมชาติของสรรพสิ่ง: การเข้าถึงความจริงทั้งหมด**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิสตรี-สฤณีวงศ์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2554). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 21. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมมิก จำกัด.
- _____. (2553). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์ จำกัด.
- _____. (2553). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 24. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2547). **รู้หลักก่อนแล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). **ความคิดแหล่งสำคัญของการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: พุทธธรรม.
- Goleman, D. (1995). **Emotional Intelligence**. New York: Macmillan.
- Keenan, T. (2002). **An Introduction to Child Development**. London: Sage.
- Lyn, Overall and Margaret Sangster. (2003). **The Primary Teacher’s Handbook**. London: Continuum.
- Muijs, D. and Reynolds, D. (2001). **Effective Teaching: Evidence and Practice**. London: Paul Chapman.
- Passe, J. (1999). **Elementary School Curriculum**. 2nd ed. McGraw-Hill.

บุคคล และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส

ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส

ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ปุชนิยมบุคคลด้านภาษาไทย เป็นผู้เพียบพร้อมด้วย ภูมิธรรม และภูมิปัญญา เป็นที่เคารพศรัทธาของ ศิษยานุศิษย์ และบุคคลทั่วไป ภาพของอาจารย์ กุหลาบในความคิดถึงของศิษย์ คือครูผู้มีความรู้ดี สอนดี ใจดี และมีจริยวัตรอันงดงามเป็นที่ประทับใจของบรรดาศิษย์ และผู้ที่ได้รู้จัก

ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส เป็นธิดาคนที่ 2 ในจำนวนธิดา 3 คน ของ ขุนไม้เรียงศึกษากร (สีนุ่น ไม้เรียง) และนางเฟื่อง ไม้เรียง เกิดเมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2462 ที่ ตำบลท่าซึก อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

การศึกษา

ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส เรียนหนังสือกับครูคนแรก ชื่อ “จำ” จนมีความรู้ อ่านออกเขียนได้ เมื่อเข้าโรงเรียนประจำอำเภอ ท่งสง ใน พ.ศ. 2467 จึงไม่ต้องเรียนชั้นประถม

ปีที่ 1 ข้ามไปเรียนชั้น ประถมปีที่ 2 เรียนอยู่ที่ โรงเรียนนี้ 1 ปี จึงย้ายไป โรงเรียนประจำจังหวัด นครศรีธรรมราช แผนก สตรีอีก 5 ปี จนสอบได้ ชั้นมัธยมปีที่ 3 แล้วไป เรียนต่อที่โรงเรียนสตรี

ประจำจังหวัดนครศรีธรรมราช อีก 2 ปี จนสอบ ได้ชั้นมัธยมปีที่ 5

พ.ศ. 2475 มาเป็นนักเรียนประจำโรงเรียน ฝึกหัดครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์ จังหวัดพระนคร 3 ปี สอบไล่ได้ชั้นมัธยมบริบูรณ์และประกาศนียบัตร ประโยคครูประถม ต่อจากนั้นเข้าเรียนที่โรงเรียน เซนต์โยเซฟ คอนเวนต์ เรียนเฉพาะภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศสอีก 1 ปี แล้วสอบต่อเข้าที่คณะ อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. 2479 และเรียนจบได้ปริญญาอักษรศาสตร์ บัณฑิต เมื่อปี พ.ศ. 2482 แล้วเรียนแผนกฝึกหัด ครูต่อที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรียนได้ไม่นาน ก็ลาออกเพื่อรับราชการที่จังหวัดนครศรีธรรมราช

พ.ศ. 2488 ศึกษาต่อระดับปริญญาโทที่ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต เมื่อปี พ.ศ. 2489 วิทยานิพนธ์ของท่านชื่อ *วิจารณ์เรื่องมัทนะ พาทา หรือตำนานดอกกุหลาบ บทพระราชนิพนธ์ ของสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*

หลังสำเร็จการศึกษา กลับมารับราชการ ได้ 5 ปี ได้รับทุนยูเนสโกตามความต้องการของ กระทรวงศึกษาธิการ ให้ศึกษาต่อวิชาหลักสูตรและ ภาษาอังกฤษที่มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน ประเทศ สหรัฐอเมริกา เดินทางไปเมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2495 และสำเร็จการศึกษาได้รับปริญญาโท ทางการศึกษาในปีเดียวกัน

ชีวิตครอบครัว

ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส สมรสกับ นายแพทย์คัมภีร์ มัลลิกะมาส มีบุตรธิดา 5 คน ได้แก่

1. แพทย์หญิงทิพยวรรณ มัลลิกะมาส
2. แพทย์หญิงมณัญญา มัลลิกะมาส
3. นางจันทกานต์ ศรุตานนท์
4. นายคำพร มัลลิกะมาส
5. นางยวิษฐา ฮาร์มอน

การรับราชการ

วันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2483 เริ่มชีวิตราชการเป็นครูชั้นตรีที่โรงเรียนประจำจังหวัด นครศรีธรรมราช ข้าราชการวิสามัญชั่วคราว

วันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2484 เลื่อนเป็น ข้าราชการสามัญชั้นตรี

วันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2488 เป็นอาจารย์ตรี โรงเรียนฝึกหัดครูมัธยม กรมการฝึกหัดครู

วันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2489 ได้เลื่อนชั้น เป็นอาจารย์โทโรงเรียนฝึกหัดครูมัธยม

วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2501 โอนไปเป็น ครูชั้นโทที่วิทยาลัยครูจันทระเกษม

วันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2501 เลื่อนเป็น อาจารย์ชั้นเอก และรักษาการในตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ วิทยาลัยครูจันทระเกษมอีกตำแหน่งหนึ่ง

พ.ศ. 2505 โอนไปเป็นศึกษานิเทศก์ กรม การฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ ได้เป็น ศึกษานิเทศก์เอก เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2505 เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร การวัดและการ ประเมินผลวิชาภาษาไทย

หลังจากเป็นศึกษานิเทศก์อยู่ 4 ปี โอนไปเป็น

อาจารย์ที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ดำรงตำแหน่งอาจารย์ชั้นเอก เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2508 เป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์วิชาภาษาและวรรณคดีไทย เมื่อวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2509 และเป็นรองศาสตราจารย์ชั้นพิเศษ เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2510 ในขณะที่ทำงานอยู่ที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ได้ริเริ่มการศึกษา ประวัติวรรณคดีแนวใหม่ และบุกเบิกงานด้าน คติชนวิทยาอีกด้วย

วันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2516 โอนไปสังกัด มหาวิทยาลัยรามคำแหง ตำแหน่งรองคณบดีคณะมนุษยศาสตร์ เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2516

วันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2518 ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์

ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส เกษียณอายุราชการ เมื่อวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2522

หลังจากเกษียณอายุราชการแล้ว เนื่องจากท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรอบรู้ มีประสบการณ์มีความสามารถสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาและวรรณคดีไทย ทางมหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้อนุมัติให้ทำงานต่อ ในตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญประจำคณะมนุษยศาสตร์ สอนวิชาพื้นฐาน และวิชาเอกภาษาและวรรณคดีไทย ในคณะมนุษยศาสตร์ และสอนวิชาพื้นฐานวิชาภาษาไทยแก่นักศึกษาปี 1 ทุกคณะ ทั้งทางวิทยุโทรทัศน์ และในชั้นเรียน ระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2522 - พ.ศ. 2527

งานสอนและงานอื่น ๆ

นอกจากสอนในสถาบันการศึกษาที่ท่านสังกัดแล้ว ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ยังได้รับเชิญให้สอนและบรรยายวิชาต่าง ๆ เช่น วรรณคดีวิจารณ์ วรรณกรรมปัจจุบัน และคติชนวิทยา ที่สถาบันการศึกษาอีกหลายแห่ง สอนระดับปริญญาตรีที่คณะอักษรศาสตร์ คณะครุศาสตร์ และคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และระดับปริญญาเอกที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นอกจากงานสอน ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ทำหน้าที่ในคณะกรรมการต่าง ๆ ดังนี้

1. กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาผลงานวิจัย และเอกสารวิชาการ เพื่อเลื่อนตำแหน่งทางวิชาการ ให้แก่ อาจารย์ในมหาวิทยาลัย เพื่อแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วิทยาลัยครูต่าง ๆ (มหาวิทยาลัยราชภัฏในปัจจุบัน)

2. ประธานควบคุมปริญญาบัตรระดับปริญญาโท หัวข้อเกี่ยวกับการศึกษาและวรรณคดี ของนิสิต นักศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. อนุกรรมการพัฒนาหลักสูตรวิชาภาษาไทย ภายนอก กระทรวงศึกษาธิการ
ระดับปริญญาตรี ทบวงมหาวิทยาลัย 13.2 การสอบชิงทุนเล่าเรียนของรัฐบาล
4. อนุกรรมการพัฒนาหลักสูตรวิชาภาษาไทย (ก.พ.)
คดีศึกษา ระดับปริญญาโท ทบวงมหาวิทยาลัย 14. ประธานคณะอนุกรรมการศึกษาปัญหาและ
เสนอแก้ปัญหของสังคมโดยการพัฒนาวัฒนธรรม
ด้านภาษาฯ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม
แห่งชาติ
5. อนุกรรมการที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการ
หลักสูตร วิชาภาษาไทย ระดับประถมศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ 15. อนุกรรมการจัดทำสารานุกรมสำหรับเด็ก
ของราชบัณฑิตยสถาน
6. อนุกรรมการที่ปรึกษาคณะอนุกรรมการ
หลักสูตร วิชาภาษาไทย ระดับมัธยมศึกษา
กระทรวงศึกษาธิการ 16. ที่ปรึกษาอนุกรรมการจัดทำศัพท์พจนานุกรม
ระดับประถมศึกษา กรมวิชาการ กระทรวง
ศึกษาธิการ
7. กรรมการที่ปรึกษาคณะกรรมการจัดทำ
หนังสือเรียนและคู่มือวิชาภาษาไทย วิชาบังคับ
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย กระทรวงศึกษาธิการ 17. กรรมการตัดสินหนังสือวรรณคดีดีเด่นของ
อาเซียน (SEA Write Awards) ดำรงตำแหน่ง
ประธานกรรมการตั้งแต่ พ.ศ. 2525 ถึง พ.ศ. 2543
8. กรรมการตรวจหนังสือเรียนและคู่มือครู
วิชาภาษาไทย หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย
กระทรวงศึกษาธิการ 18. ประธานงานและเป็นบรรณาธิการใน
การพิมพ์หนังสือการใช้ภาษาไทยระดับ
ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา และการใช้ภาษา
ไทยระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง ให้
แก่สถาบันฝึกหัดครู
9. รองประธานคณะกรรมการวิจัยและพัฒนา
วัฒนธรรมแห่งชาติ สำนักงานเลขาธิการวัฒนธรรม
แห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ
10. อนุกรรมการจัดทำหนังสือแปล กระทรวง
ศึกษาธิการ
11. กรรมการตัดสินหนังสือดีเด่นประจำปี งาน
สัปดาห์หนังสือแห่งชาติ
12. กรรมการตัดสินผลงานดีเด่นทางโทรทัศน์
ประจำปี 2523 สมาคมผู้สื่อข่าวบันเทิงแห่ง
ประเทศไทย
13. กรรมการออกข้อสอบ และตรวจข้อสอบ
13.1 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 สำหรับบุคคล
ธรรมดา
- 13.2 การสอบชิงทุนเล่าเรียนของรัฐบาล
(ก.พ.)
14. ประธานคณะอนุกรรมการศึกษาปัญหาและ
เสนอแก้ปัญหของสังคมโดยการพัฒนาวัฒนธรรม
ด้านภาษาฯ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรม
แห่งชาติ
15. อนุกรรมการจัดทำสารานุกรมสำหรับเด็ก
ของราชบัณฑิตยสถาน
16. ที่ปรึกษาอนุกรรมการจัดทำศัพท์พจนานุกรม
ระดับประถมศึกษา กรมวิชาการ กระทรวง
ศึกษาธิการ
17. กรรมการตัดสินหนังสือวรรณคดีดีเด่นของ
อาเซียน (SEA Write Awards) ดำรงตำแหน่ง
ประธานกรรมการตั้งแต่ พ.ศ. 2525 ถึง พ.ศ. 2543
18. ประธานงานและเป็นบรรณาธิการใน
การพิมพ์หนังสือการใช้ภาษาไทยระดับ
ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา และการใช้ภาษา
ไทยระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาชั้นสูง ให้
แก่สถาบันฝึกหัดครู
- ใน พ.ศ. 2526 ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ
มัลลิกะมาส เริ่มเป็นกรรมการผู้ทรงวุฒิในคณะ
กรรมการวิชาการของราชบัณฑิตยสถาน ในระยะ
เวลา 27 ปี ท่านได้ช่วยงานราชการบัณฑิตยสถาน
โดยทำหน้าที่ต่าง ๆ ดังนี้
- ประธานกรรมการบัญญัติศัพท์วรรณกรรม
  - ประธานกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์
วรรณกรรม

- ประธานกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์
วรรณกรรมไทย
  - ประธานกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์
วรรณกรรมท้องถิ่นไทย ภาคใต้
  - กรรมการที่ปรึกษาคณะกรรมการจัดทำ
พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย
  - ที่ปรึกษาคณะกรรมการสารานุกรม
วรรณกรรมไทยสมัยใหม่
  - กรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม
ท้องถิ่นไทย ภาคอีสาน
  - กรรมการชำระพจนานุกรม
  - กรรมการกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้
ภาษาไทย
  - กรรมการจัดทำหลักเกณฑ์การใช้ราชาศัพท์
  - กรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์วรรณคดี
ไทย
  - บรรณาธิการสารานุกรมสำหรับนักเรียน
นอกจากงานวิชาการต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว
ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส ยังได้
ทำงานพิเศษอีกอย่างหนึ่งคือ การเป็นสมาชิกสภา
นิติบัญญัติแห่งชาติเพื่อร่างรัฐธรรมนูญ ปี 2517
- ผลงานนิพนธ์**
- ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ ได้เขียนหนังสือ
ที่มีคุณค่าจำนวนมาก เช่น
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2499). **สุภาษิตพระร่วง (พระ
ราชนิพนธ์) และปริทรรศน์งานพระราช
นิพนธ์ ร.6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว 2423-2468.** กรุงเทพฯ : สมาคม
กิจการพิมพ์แห่งประเทศไทย.
  - กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2504). **วรรณคดีไทยบาง
เรื่อง.** พระนคร : กรมการฝึกหัดครู หน่วย
ศึกษานิเทศก์.
  - กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2509). **คติชาวบ้าน,**
พระนคร : สมาคมภาษาและหนังสือแห่ง
ประเทศไทย.
  - กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2511). **แบบฝึกหัดการใช้
ภาษาไทย ประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา
ชั้นสูง.** พระนคร : กรมการฝึกหัดครู หน่วย
ศึกษานิเทศก์
  - กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2516). **อนุสรณ์นางรำเพย
จำปีรัตน์ บรรณาธิการในงานฌาปนกิจศพ
ณ เมรุ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ วันอาทิตย์
ที่ 6 พฤษภาคม 2516.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง.
  - กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2518). **คติชาวบ้าน.**
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
  - กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2518). **วรรณกรรมไทย.**
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
  - กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2519). **วรรณคดีไทย.**
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
  - กุหลาบ มัลลิกะมาส ; บุญเหลือ เทพสุวรรณ,
ม.ล. และแมนมาส ชาวลิต. (2520). **สนทนา
เรื่องพระราชนิพนธ์ พระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย.** กรุงเทพฯ :
หอสมุดแห่งชาติ.
  - กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2521). **วรรณคดีวิจารณ์.**
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
  - กุหลาบ มัลลิกะมาส และวิพุธ โสภวงศ์. (2527).

คู่มือครูภาษาไทย รายวิชา ท 032 ประวัติ
วรรณคดี 2 ชั้น มัธยมศึกษาตอนปลาย.

กรุงเทพฯ : องค์การตำราสุสภา.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. ผู้แปล. (2529). ไฟแห่ง
กระตือรือร้นช่วงสร้างสรรค์ชีวิต. กรุงเทพฯ
: เจริญวิทยาการพิมพ์.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2530). เพ็ญพระพิริยะ
เกินจะรำพัน. กรุงเทพฯ : สมาคมภาษาและ
หนังสือแห่งประเทศไทย.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2532). วรรณกรรม
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (หนังสือ
ประกอบความรู้เรื่องรามเกียรติ์).
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2533). ความรู้ทั่วไปทาง
วรรณคดีไทย. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

กุหลาบ มัลลิกะมาส และวิพุธ โสภวงศ์. (2534).
หนังสือเรียนภาษาไทย รายวิชา ท 041 :
การเขียน 1 ระดับ มัธยมศึกษาตอนปลาย.
พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.

กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2529). 60 รุ่น อักษรศาสตร์
บัณฑิต ปีการศึกษา 2538/คณะอักษร
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย
กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นอกจากนี้ ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ
มัลลิกะมาส ยังได้เขียนบทความวิชาการลงพิมพ์
ในวารสารของกรมการฝึกหัดครูและกรมสามัญ
ศึกษา และเขียนเรื่องสั้นลงพิมพ์ในนิตยสารสตรี
สารอีกด้วย

เกียรติคุณ

ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ ได้รับการ
ยกย่องเกียรติคุณจากสถาบันต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและ
เอกชน เช่น

พ.ศ. 2524 ได้รับปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
กิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัย
รามคำแหง สาขาวิชาภาษาไทย
และภาษาตะวันออก

พ.ศ. 2528 ได้รับรางวัลครุภาษาไทยดีเด่น
ระดับอุดมศึกษา จากกระทรวง
ศึกษาธิการ

พ.ศ. 2533 ได้รับปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
กิตติมศักดิ์ สาขาภาษาไทยจาก
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

พ.ศ. 2538 ได้รับยกย่องเป็นนิสิตเก่า
อักษรศาสตร์ดีเด่น จากคณะ
อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย

- พ.ศ. 2544 ได้รับพระราชทานรางวัลพระ
 เกี้ยวทองคำ ในฐานะบุคคลผู้มีผล
 งานส่งเสริมภาษาไทยดีเด่นเป็นที่
 ประจักษ์
- พ.ศ. 2550 ได้รับรางวัลนราธิป ประจำปี
 2550 จากสมาคมนักเขียนแห่ง
 ประเทศไทย
- พ.ศ. 2550 เป็นราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์
 สำนักศิลปกรรม ประเภทวิชา
 วรรณศิลป์ สาขาวิชาวรรณคดี
 เปรียบเทียบ
- พ.ศ. 2550 ได้รับประกาศเกียรติคุณเป็น
 ปุชนิยมบุคคลด้านภาษาไทย จาก
 กระทรวงวัฒนธรรม
- ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ ได้
 รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จตุตถ
 จุลจอมเกล้าอันมีเกียรติยศยิ่ง เมื่อวันที่ 5
 พฤษภาคม พ.ศ. 2532 และต่อมาเมื่อวันที่ 5
 พฤษภาคม 2541 ท่านได้รับพระราชทานเครื่อง
 ราชอิสริยาภรณ์ตติยจุลจอมเกล้า
- ศาสตราจารย์ คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส
 ถึงแก่อนิจกรรม เมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2553
 สิริรวมอายุได้ 92 ปี

บุญศรี ไพรัตน์

บรรณานุกรม

ด้วยรักและคิดถึง นายแพทย์คัมภีร์ มัลลิกะมาส. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายแพทย์
คัมภีร์ มัลลิกะมาส ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสสวรวิหาร. กรุงเทพฯ วันที่ 5 มิถุนายน
พ.ศ. 2549.

80 ปี ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส 19 มกราคม พ.ศ. 2543. กรุงเทพฯ : พัฒนา
ศึกษา.

84 ปี ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส 19 มกราคม พ.ศ.2546. กรุงเทพฯ : พัฒนา
ศึกษา.

ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส อนุสรณ์ งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์
คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส 6 มีนาคม พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์ พ.ศ.
พัฒนา.

สารานุกรม
ศึกษาศาสตร์
ฉบับที่ ๔๗ (ตุลาคม ๒๕๕๖)

แนะนำผู้เขียน

กิตติชัย สุทธิโนบล, อาจารย์ ดร.

อาจารย์ประจำ ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
บทความที่เขียนในฉบับนี้คือ “โพธิปัญญา”

ธนรัตน์ แต้วัฒนา, รองศาสตราจารย์ ดร.

อาจารย์ประจำ สาขาวิชาวิศวกรรมศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
บทความที่เขียนในฉบับนี้คือ “การประกันคุณภาพการศึกษาอาชีวศึกษา”

บุญศรี ไพรัตน์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์

ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บทความที่เขียนลงในฉบับนี้ คือ “ศาสตราจารย์
คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส”

พจนจิต อินทสุวรรณ, รองศาสตราจารย์ ดร.

ข้าราชการบำนาญ อดีตผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ บทความที่เขียนในฉบับนี้คือ “การวัดทางจิต”

วรรณรัตน์ อภินันท์กุล, อาจารย์ ดร.

อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำ
ทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย บทความที่เขียนในฉบับนี้คือ “การศึกษาตามอัธยาศัย”

สารานุกรม ศึกษาศาสตร์

ฉบับที่ ๔๗ (ตุลาคม ๒๕๕๖)

สวัสดิ์ อุดมโภชน

ข้าราชการบำนาญ อดีตเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ บทความที่เขียน
ในฉบับนี้คือ “มาตรฐานการอาชีวศึกษา”

สำเร็จ บุญเรืองรัตน์, ศาสตราจารย์ ดร.

ข้าราชการบำนาญ อดีตรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ อดีตผู้อำนวยการสำนักทดสอบทางการศึกษาและ
จิตวิทยา บทความที่เขียนในฉบับนี้คือ “การจัดการแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน” “คุณภาพชีวิตการทำงานของครู”
“ภาวะผู้นำตามแนวพุทธ” “ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน” และ “อำนาจในการบริหาร”

พระครูสุตติกัจจรวุฒ (พระมหา ดร.บุญหลาย รัตน์สินเทียะ)

รองเจ้าอาวาสวัดทองกลาง เลขานุการเจ้าคณะอำเภอพระทองคำ จังหวัดนครราชสีมา พระธรรมทูต
ประจำหน่วยปฏิบัติงานพระธรรมทูตอำเภอพระทองคำ และสอนศีลธรรมในสถานศึกษา บทความที่เขียนในฉบับนี้
คือ “พุทธวิถีการสอน”

โอภาส สุขหวาน, อาจารย์

อาจารย์ประจำ สาขาอุตสาหกรรมศึกษา ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ บทความที่เขียนในฉบับนี้ คือ “การอนุรักษ์พลังงานในงานอุตสาหกรรม”

ขอขอบคุณ

คุณวิสิทธิ์ ไรจน์พจนรัตน์

ที่ให้ความอนุเคราะห์จัดพิมพ์วารสารสารานุกรมศึกษาศาสตร์ตลอดมา

สาขานุกรมศึกษาศาสตร์

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ